

UNIVERZITETUSARAJEVU
FILOZOFSKIFAKULTET
ODSJEKZAHISTORIJU

Dženana Kahriman, BA

**Veliki ilirski ustanak u historiografiji Zapadnog Balkana u XX i
XXI stoljeću**

(završni magistarski rad)

Mentori: doc.dr. Amra Šaćić Beća

doc.dr. Almir Marić

Sarajevo, 2020.

SADRŽAJ

SADRŽAJ	1
UVOD.....	3
1. Ilirik u opasnosti- kratak osvrt na ustanak	7
1.1 Početak ustanka.....	8
1.2. Dalji tok ratovanja	10
1.3. Uspon i pad ustanka- predaja na rijeci <i>Bathinus</i>	12
1.4. Germanik glavni na terenu ?	14
1.5. Poraz ilirskih snaga.....	15
1.6. Kraj i posljedice ustanka.....	17
2. Problematika Velikog ilirskog ustanka u hrvatskoj historiografiji	20
2.1. Počeci izučavanja Velikog ilirskog ustanka u XIX stoljeću	21
2.2. Batonov ustanak kao sastavni dio nacionalne povijesti	22
2.3. Viđenje Batonovog ustanka u hrvatskoj historiografiji u razdoblju SFRJ (1945-1991).....	23
2.4. Veliki ilirski ustanak i savremena hrvatska historiografija	26
2.5. Doprinos hrvatskih naučnika u izučavanju <i>Bellum Batonianum</i> u prvoj deceniji XXI stoljeća	26
2.6. Drugi val proučavanja: Razvoj historiografije o ustanku nakon održavanja skupa u Zagrebu	
2009. godine	30
3. Problematika <i>Bellum Batonianum</i> u modernoj srpskoj historiografiji.....	36
3.1. <i>Veliki i strašni ustanak</i> - Batonov ustanak kao sastavni dio srpske nacionalne prošlosti.....	37
3.2. Veliki ilirski ustanak kroz prizmu lingvističkih i arheoloških istraživanja.....	39
3.3. (Ne)posvećenost izučavanju Velikog ilirskog ustanka	41
4. Da li slovenački naučnici istražuju Batonov ustanak?	46
4.1. Bednja, Bosut ili Bosna? Pitanje lociranja rijeke <i>Bathinus</i>	46
4.2. Ubikacija grada <i>Seretiona</i>	47
4.3. Baton Desidijatski kao albanski nacionalni heroj?!	48
5. Veliki ilirski ustanak u radovima bosanskohercegovačkih naučnika	50
5.1. Austro-Ugarska Monarhija kao predvodnik u istraživanju antičkih lokaliteta	51
5.2. Batonov rat ili partizanski filmovi?	52
5.3. Počeci izučavanja Batonovog ustanka u XXI stoljeću	56
5.4. Prva monografija o Velikom ilirskom ustanku	60
5.5. Batonov ustanak kao jedan od najznačajnijih događaja nacionalne historije- da ili ne?	65

6. Kratki pregled svjetske historiografije.....	69
ZAKLJUČAK.....	72
SUMMARY.....	74
BIOGRAFIJA.....	75
PRILOG RADU.....	76
BIBLIOGRAFIJA.....	85
Skraćenice.....	85
Izvori.....	87
Literatura.....	88
Internet stranice.....	98

UVOD

Historiografija o Velikom ilirskom ustanku je odličan pokazatelj tvrdnje da svaka sadašnjost prema sopstvenim vrijednostima gradi novi odnos prema prošlosti. Prilikom proučavanja povijesti Zapadnog Balkana u obzir treba uzeti slojevite nacionalne odnose. Iz tog razloga, dosta je teže pronaći djela koja u okviru svojih tematskih cjelina tretiraju Batonov ustanak. Takva praksa je posebno bila prisutna u XIX i XX stoljeću. Mnoge nacije su stvarale vlastite mitove, a moglo bi se istaći da Batonov ustanak nije bio „mjerodavan“ u kreiranju jedne takve slike. Upravo je zadatak modernih historičara da svoja djela distanciraju od mitova, da ih očiste i da predstave ono što je zabilježeno u izvorima. Međutim, i oni su ponekad skloni određenim predrasudama, krivim tumačenjima izvora, preuveličavanju i stereotipima. Svakako na njih djeluje okolina u kojoj stvaraju, porijeklo, obrazovanje i ideološka stanovišta, bilo to svjesno ili nesvjesno.

Sudeći prema pisanju rimskog pisca Svetonija, Batonov ustanak je bio najteži rat kojeg su Rimljani vodili još od Punskih ratova. Već na toj njegovoj tvrdnji, iako je pretjerana, moguće je uvidjeti da je ustanak ozbiljno uznemirio prvog rimskog princepsa, Oktavijana Augusta (27.g.p.n.e.-14.g. n.e.). U ratnim operacijama u Iliriku posebno se istakao Augustov nasljednik Tiberije te Tiberijev usvojeni sin, Germanik. S druge strane, na čelo ustaničkih jedinica stala su dvojica Batona, Desidijatski i Breučki. Nažalost, podaci o njima se crpe samo na osnovu tri godine ustanka. Baton Breučki je nakon dvije godine ratovanja odlučio da se preda. Sigurno da je ovakvim potezom posao Rimljanima bio izuzetno olakšan. Završetkom ustanka došlo je do korjenitih promjena na ovim prostorima i počele su se ispisivati nove stranice „ilirske povijesti.“ Također, završeno je i rimsko osvajanje istočne jadranske obale i njenog kontinentalnog zaleđa. U odnosu na druge događaje ilirske prošlosti, Batonov ustanak je našao više odraza u izvornoj građi, ali su mnoga pitanja i dalje otvorena. Dodatnu poteškoću u razumijevanju mnogih segmenata Batonovog ustanka predstavlja činjenica što sva svjedočanstva potiču iz pera grčko-rimskih pisaca.

Magistarski rad je podijeljen na šest glavnih poglavlja, a svako od njih sastoji se od nekoliko manjih tematskih cjelina. Ono što treba istaći da su istraživanja naučnika promatrana iz ugla hronološke metode. Shodno tome, rad je strukturiran prema vremenskim epohama u kojima su istraživači živjeli. U mnogim zemljama u XX stoljeću dešavale su se značajne promjene. Prvi svjetski rat je promijenio sliku tadašnje Evrope, a mnoga carstva su nestala. Upravo je krajem pomenutog rata, Prvodecembarskim aktom došlo do stvaranje Kraljevine

SHS (kasnije Kraljevine Jugoslavije) i većina zemalja Zapadnog Balkana se našla pod istim kišobranom. Drugi svjetski rat je stvorio novu realnost, odnosno Komunistička partija Jugoslavije na čelu sa Josipom Brozom Titom je odnijela pobjedu. U novoformiranoj državi, KPJ je kontrolisala skoro sve sfere života, pa tako i nauku. Batonov ustanak nije naišao na preveliku zainteresovanost u radovima naučnika tog perioda. Za predslavensko doba nije bilo puno mjesta, jer nije odgovaralo uspostavljenom državnom narativu koji se temeljio na slavenskom porijeklu naroda. Nakon propasti Jugoslavije, historiografija o Batonovom ustanku je krenula u nekom drugom smjeru.

Zbog lakšeg razumijevanja historiografije u prvom poglavlju je predstavljen kraći osvrt na ustanak, koji je promatran kroz prizmu izvorne građe te relevantne literature. U fokusu su posebno uzroci ustanka, potom najznačajnije bitke te posljedice istog, koje su bile katastrofalne za domaće ilirsko stanovništvo. U drugom poglavlju je obrađena hrvatska historiografija, od Tadije Smičiklase, Ferde Šišića pa do modernih naučnika. U hrvatskoj naučnoj zajednici još uvijek ne postoji monografija koja je u cjelosti posvećena ustanku, ali radovi hrvatskih naučnika predstavljaju nemjerljiv doprinos u razumijevanju problematike Batonovog ustanka. Upečatljivo je da je ustanak u periodu socijalizma promatran kroz vladajuću ideologiju, pa su opisi sukoba između indigenih zajednica i Rimljana ponekad podsjećali na scene iz partizanskih filmova. Postjugoslovenski pristup je već vidljiv u radu iz 1991. godine, Mate Suića. U modernom periodu naročito se izdvajaju dva imena, a to su Alka Domić Kunić i Danijel Džino. U glavnom gradu Hrvatske, Zagrebu je povodom 2000 godina od okončanja ustanka održan i skup pod nazivom *BELLVM BATONIANVM MM*. Nažalost, rezultati skupa nisu nikad zvanično objavljeni, a zasigurno bi otvorili neka nova pitanja o ovom događaju.

Treće poglavlje je posvećeno srpskoj historiografiji koja se dotiče Batonovog ustanka. Naime, u okvirima srpske historiografije ne postoji veći broj radova o ustanku, budući da je Srbija najvećim svojim dijelom bila sastavni dio provincije Mezije, odnosno *Moesia Superior*. Ustanak je u najvećoj mjeri promatran kroz prizmu lingvističkih, a posebno arheoloških istraživanja. Kako je *Sirmium* bio jedan od najznačajnijih gradova tokom tri godine ratovanja, srpski arheolozi su se prilikom istraživanja navedenog lokaliteta spominjali i Batonov ustanak. Oni nisu ulazili u neke veće detalje uzroka, toka i posljedica ustanka. Posebno mjesto zauzima rad Nikole Vulića. Naime, riječ je o naučniku koji je izdao prvu detaljniju analizu Batonovog ustanka, ali u skladu sa znanjima i ideologijom svog doba. Također, vrijedi istaći i rad Dragana Popovića „Beitrag zur ubdikation von Batons lager“, koji je nastojao ustanoviti gdje bi se to

nalazio Batonov logor. Međutim, zaključci do kojih je došao Popović su loše argumentirani budući da njegova teza nije potvrđena ni arheološkim ni historijskim dokazima.

Naredno, odnosno četvrto poglavlje je posvećeno slovenačkim naučnicima koji su obrađivali ustanak. Treba istaći, u odnosu na druge zemlje, slovenačka naučna zajednica nije iznjedrila veći broj radova na ovu temu. Najveći doprinos dala je Marjeta Šašel Kos, koja se u svojim radovima najviše bavi analizom djela rimskog pisca Apijana te Augustovim kampanjama u Iliriku od 35. do 33. g. p. n. e. Šašel Kos je u svojim radovima konstatirala da je Baton Desidijatski tretiran kao albanski nacionalni heroj i time prepoznala važnu kariku u razumijevanju Batonovog ustanka i otvorila put nekim budućim istraživanjima.

Pretposljednje, odnosno peto poglavlje se tiče Batonovog ustanka kroz prizmu bosanskohercegovačkih naučnika. Naime, kada je riječ o Bosni i Hercegovini poznato je da je ona početkom XX stoljeća bila sastavni dio Austro-Ugarske Monarhije, koja je dala veliki doprinos u izučavanju antičke prošlosti. Kada je riječ o ustanku, vrijedi pomenuti dva imena a to su Ćiro Truhelka i Carl Patsch. Ratna dešavanja su svakako uticala na razvitak nauke. Uticaj vladajuće ideologije u periodu SFRJ moguće je najviše prepoznati u radovima Envera Imamovića i Ive Bojanovskog. Iako je Esad Pašalić među prvim naučnicima dao veći doprinos u izučavanju tematike ustanka, ni on nije u potpunosti oslobođen ideološkog diskursa svog vremena. Ipak, najveći pečat u izučavanju Velikog ilirskog ustanka dao je Salmedin Mesihović. Riječ je o profesoru Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu koji je izdao prvu monografiju posvećenu ustanku pod nazivom "Rimski vuk i ilirska zmija. Posljednja borba." Knjiga je svjetlo dana ugledala 2011. godine, a sedam godina kasnije Mesihović je izdao i drugo dopunjeno izdanje pomenute knjige. Zsigurno su radovi Mesihovića doveli do populariziranja ovog važnog događaja antičke prošlosti. Mesihović je Batonov ustanak obrađivao i u mnogim člancima. Čini se da je on prvi prepoznao da jedan da najvećih rimskih pjesnika, Ovidije u svom djelu pominje i Batona Desidijatskog. U njegovim radovima moguće je uvidjeti veličanje postupaka Batona Desidijatskog, dok Batona Breučkog tretira kao izdajnika koji je ranije stupio u pregovore sa Tiberijem. Zahvaljujući njegovim radovima ustanak se više ne nalazi na marginama povijesnog istraživanja, kako je to bio slučaj ranije. U posljednjem poglavlju će biti predstavljen kratki osvrt na stranu historiografiju koja pominje Batonov ustanak. Na osnovu toga moguće je uvidjeti da Batonov ustanak nije popularan kao neki drugi događaji, poput katastrofe u Teutoburškoj šumi ili Budikinog ustanka.

U radu je korišteno nekoliko metoda, a to su tematska, hronološka, komparativna, unutrašnja i vanjska kritika izvora te historijska analiza. Tematska i hronološka metoda su korištene radi lakšeg sagledavanja i razumijevanja historiografije o ustanku. Međutim, u najvećoj mjeri je korištena komparativna metoda prilikom analize brojnih historiografskih jedinica, gdje je cilj bio uvidjeti sličnosti i razlike u razumijevanju konteksta i problematike Batonovog ustanka. Ova metoda je posebno došla do izražaja u analizi određenih postulata u radovima Salmedina Mesihovića i Danijela Džine. Također, pojedini naučnici su se u svojim radovima koristili u velikoj mjeri ovom metodom. Hrvoje Gračanin je nastojao ukazati na sličnosti i razlike između Batonovog ustanka i ustanka Ljudevita Posavskog. Prilikom analize djela antičkih pisaca te epigrafskih spomenika korištena je unutrašnja i vanjska kritika izvora. Pomenute metode su posebno korištene u poglavlju u kome je opisan ustanak sa faktografske strane. Također, kroz metodologiju historijske nauke ukazano je na razumijevanje procesa koji su doveli do ustanka te sam tok ustanka.

Cilj rada je uvidjeti i utvrditi metodološke postavke u analizi izvorne građe u radovima domaćih i regionalnih naučnika u kontekstu problematike uzroka, toka i posljedica Batonovog ustanka, odnosno ukazati na sličnosti i razlike u njihovim tumačenjima. Tom prilikom je ukazano na relevantnost zaključaka koje naučnici donose i u kojoj mjeri su potkrijepljeni izvornom građom. Zapravo, u radu je prikazana „rekonstrukcija rekonstrukcije“ jednog od prelomnih događaja antičke prošlosti ovih prostora.

1. Ilirik u opasnosti- kratak osvrt na ustanak

Jedan od najbolje dokumentiranih događaja ilirske prošlosti predstavlja Veliki ilirski, odnosno Batonov ustanak. Iako kontakti Ilira i Rimljana sežu dosta ranije, nijedan rat nije uznemirio obje strane kao pomenuti ustanak. Ne bi bilo pogrešno istaći da je riječ o najznačajnijem sukobu između Rimskog Carstva i ilirskih naroda. Veliki ilirski ustanak je snažno potresao Rimljane, a s druge strane je označio konačni ulazak unutrašnjosti Ilirika u historijsko razdoblje. U obzir treba uzeti i činjenicu da je Rim tada bio na vrhuncu moći, da se na njegovom čelu nalazio jedan od najvećih vladara Rimskog Carstva, car Oktavijan August (*Imperator Caesar Divi filius Augustus*).¹ Riječ je o Carstvu pod čijom jurisdikcijom su bili mnogi narodi i mnoge zajednice. Kada se sagleda teritorija i brojnost indigenog stanovništva, jasno je da je ono bilo višestruko slabije u odnosu na Rim. Ipak, i pored te činjenice neki od ilirskih naroda su se ujedinili i odlučili su braniti teritorije koje su naseljavali.

Ovaj sukob doveo je do uništenja gotovo svakog kutka u Iliriku. Riječ je o prvoj političkoj krizi ovakve vrste nakon završetka republike koja je ozbiljno uzdrmala rimsko samopouzdanje i položaj. Navedeni događaji se ne mogu promatrati kao odvojena faza rimske interakcije sa Ilirikom. Iako su na kraju Rimljani odnijeli pobjedu, oni su shvatili da je ustanak bio rezultat neadekvatne politike te su odlučili da primjene nove metode upravljanja. Najvažnija posljedica bila je podjela² provincije Ilirik na Gornji i Donji Ilirik, odnosno Dalmaciju i Panoniju.³ Većina podataka o ustanku koji je trajao od 6. do 9. g. n.e. bila je zabilježena iz pera grčko-rimskih autora kao što su Strabon,⁴ Velej Paterkul,⁵ Ovidije,⁶ Plinije Stariji,⁷ Svetonije,⁸ Tacit, Flor,⁹ Dion Kasije,¹⁰ Orozije¹¹ i Jordanes.¹² Neki od njih, kao što su Ovidije, Flor, Orozije i Jordanes donose fragmentalne podatke. Ipak, rekonstrukcija ovog važnog događaja temelji se

¹ Povijesno je Oktavijan August (27. g. pr. n. e.-19. g. n. e) ocijenjen kao jedan od najvećih i najznačajnijih vladara rimskog svijeta. Senat mu je 27. god.n.e. dodijelio titulu Augusta (Uzvišeni). Njega često nazivaju i ocem evropske civilizacije i njegova vladavina predstavlja pravu prekretnicu u političkom, društvenom i privrednom životu Rimskog Carstva. Više o Oktavijanu Augustu: Bunson, 1994; Maškin, 1951, 258-288; Swan, 2004; Everitt, 2006; Mesihović, 2015, 1352-1457.

² U historiografiji još uvijek ne postoji jedinstveno mišljenje o podjeli provincije, ali je najviše zastupljena teza da se to desilo upravo poslije Velikog ilirskog ustanka. (Mesihović, 2010b; Šaćić, 2016, 78-91)

³ Džino, 2010, 137.

⁴ Strab.5.3.; Strab.7.3

⁵ Vel.Pat.2.110-117; Vell.Pat.2.110-125; 50.15.

⁶ Ovi.*Ex Ponto*, 2,1.

⁷ Plin.7.149.

⁸ Seut. *Aug.*25; Suet.*Tib.*16.

⁹ Flor, 2.25.

¹⁰ Dio.55.29-34; 56.11-17; 57.4; 59.19.

¹¹ Oros.5.23.17;

¹² Iord.219.

na komparaciji djela¹³ Veleja Paterkula¹⁴ i Diona Kasija.¹⁵ Svi navedeni pisci su poticali sa područja Rimskog Carstva te pri analizi njihovih navoda potrebno je nastupiti s velikom dozom opreza.

1.1 Početak ustanka

Plinije Stariji u *Historia Naturalis* je zabilježio da se August susreo sa niz poteškoća: *manjak novca za vojsku, pobuna u Iliriku, mobiliziranje robova zbog nedostatka mladih muškaraca, epidemija u Gradu, glad u Italiji*.¹⁶ Nakon što su Rimljani početkom 6. g. n.e. pokrenuli napad na Markomaniju, stigle su im vijesti o pobuni Ilira. U sastavu Rimskog Carstva, ilirski narodi su bili organizirani u sklopu autonomnih jedinica tj. peregrinskih *civitates*. Međutim, indigene zajednice su imali čitav niz obaveza prema svom nadređenom, odnosno morali su plaćati poreze. Za domaće stanovništvo posebno je bila teška pojava tzv. „skupog“ novca kojeg u Iliriku skoro i da nije bilo.¹⁷ Kada se govori o interesima rimske države, veoma je važno istaći da je današnja teritorija Bosne i Hercegovine (BiH) bila veoma zanimljiva Rimljanima, a posebno se to odnosi na područje oko rijeke Fojnice zbog rudnika zlata. Također, rudnici srebra oko Srebrenice te željezna nalazišta u Zapadnoj Bosni su predstavljala potencijalnu interesnu zonu za Rimljane.¹⁸ U svakom slučaju ne treba zanemariti lične motive i ambicije vođa ustanka,¹⁹ dvojice Batona, Desidijatskog²⁰ i Breučkog.²¹ Marjeta Šašel Kos smatra da su pravi uzroci složeniji i trebalo bi ih objasniti u smislu novih administrativnih

¹³ Šačić, 2016, 66.

¹⁴O Veleju Paterkulu: Pašalić, 1975, 379-385; Woodman, 1977; Woodman, 1983; Pašalić, 2009, 17-25; Zaninović, 2015, 441; Šašel Kos, 2015; Kovács, 2017, 103-121; Mesihović, 2018b, 9-15: Velej Paterkul je lično učestvovao u ratu. Odmah na početku ustanka, August je odlučio da ga pošalje u Ilirik sa jednim odredom vojske kao pomoć Tiberiju. Sudeći po njegovom izvještaju on je ratovao u Panoniji, budući da događaje koje se odnose na Dalmaciju donosi sporadično. U svom djelu ističe veličanstvenost Augustovog nasljednika, Tiberija. Međutim, podacima koje je ostavio je potrebno kritički pristupiti. On ne iznosi čitav tok događaja, već ono što je smatrao najvažnijim. Stoga njegov opis predstavlja nacrt koji bi se dalje trebao nadopunjavati. Djelo je napisano 30. g. n.e., odnosno dvije decenije nakon završetka rata.

¹⁵O Dionu Kasiju kao povijesnom izvoru: Pašalić, 1975, 385-394; Džino, 2011, 467; Mesihović&Šačić, 2015, 105-107; Zaninović, 2015, 441-443; Šašel Kos, 2015; Mesihović, 2018b, 19-26; Dion Kasije predstavlja glavni historijski izvor kad je riječ o ustanku. Iako je živio dva stoljeća nakon rata on je zabilježio puno više podataka od Veleja Paterkula. Dion je obnašao funkciju namjesnika Dalmacije u periodu od 224-226. g. n. e., a potom i Gornje Panonije (226.- 228. g. n. e.). On se koristio građom koja je bila bliska ustanku, ali najvjerovatnije i onom savremenom.

¹⁶ *Plin.* 7. 149-150.

¹⁷ Mesihović&Šačić, 2015, 208-210; Mesihović, 2018b, 240-256.

¹⁸ Bojanovski, 1988, 50.

¹⁹ Vel, Pat. 2. 110, 3-4.: Ipak, i pored toga *glavni autoritet Ilira počivao je na snazi dvojice vođa, Batona i Pinesa*.¹⁹

²⁰ Zahvaljujući Strabonu poznato da je Baton vođa Desidijata. U svom djelu *Geografija*, 7. 5. 3 naglašava: *Breuci, Andizeti, Dicioni, Pirusti, Mezeji i Desidijati čiji je vođa Baton*.

Baton Desidijatski je bio osoba koja je od ranije bila poznata među ilirskim narodima budući da je on pozvao na ustanak. Batona pored Strabona pominje Ovidije, Velej Paterkul, Dion Kasije i Svetonije. (Više: Mesihović, 2014b, 23-33)

²¹ O Batonu Breučkom: Mesihović, 2014b, 34-40.

mjera koje su uvedene u pokrajini, kao i druga obilježja romanizacije, koja su izazvali duboku ogorčenost rimskom vladavinom i pooštrila svijest o autohtonim kulturama i identitetima kod ilirskih naroda. Kolektivna snaga pobunjene vojske bez sumnje je predstavljala veliku prijetnju.²² Ukratko rečeno, dugogodišnje rimska politika je dovela do ustanka, odnosno glavni uzroci su regrutacija vojnika i ubiranje poreza.²³

Velej Paterkul navodi da se *cijela Panonija u roku od nekoliko dana podigla na oružje, dovodeći narode Dalmacije u savez sa njom.*²⁴ Nasuprot njemu, Dion Kasije je zabilježio da su pojedini Iliri iz Dalmacije krenuli u borbu protiv Rimljana te da su se njima potom pridružili Breuci iz Panonije.²⁵ Da je riječ jednom od najtežih sukoba u prilog ide Svetonijeva tvrdnja *da je ovo najteži od svih vanjskih ratova poslije punskih, a vodio ga je sa 15 legija i sa jednakim brojem pomoćnih trupa kroz tri godine, uz velike poteškoće svake vrste, jer se bojavao da ne bi premoćan neprijatelj u susjedstvu prešao u napad kad bi Rimljani sami od sebe uzimali. Ta njegova ustrajnost urodila je bogatim plodom, savladao je i pokorio čitav Ilirik, koji se proteže između Italije, Norika, Trakije i Makedonije, te između Dunava i Jadranskog mora.*²⁶

Povod ustanka bio je poziv cara Augusta, koji je naredio mobilizaciju ilirskih pomoćnih trupa za ratovanje na markomansko-bohemijskom području.²⁷ Međutim, Dion Kasije navodi da je jedino *Dalmatincima bilo naređeno da pošalju kontigent i došavši zajedno zbog ove svrhe i sagledavši snagu njihovih ratnika, oni nisu više odlagali, nego su se zbog žestokog ubjeđivanja Batona Desidijatskog prvo pobunila nekolicina koja je porazila Rimljane protiv njih i zatim se poradi ovoga uspjeha ostatak također pobunio. Zatim su Breuci, panonski narod, postavili drugog Batona na svoje čelo i marširali su protiv Sirmijuma i Rimljana u ovom gradu.*²⁸ Prema sačuvanim izvorima, najistaknutije grupe naroda koje su učestvovali u ratu su Desidijati, Breuci, Amantini, Andizeti, Pirusti,²⁹ Mezeji i Delmati.³⁰ Potonji se izričito ne spominju u izvorima, ali se može zaključiti na osnovu nekih bitaka, da bi bilo teško dalje kretanje bez njihove podrške. Strabon pominje Andizete i Dicine.³¹ Sudeći po onom što je zabilježio Velej

²² Šašel Kos, 2015, 72.

²³ Busuladžić, 2011, 15.

²⁴ Vel. Pat. 2. 110.

²⁵ Pašalić, 2009, 43.

²⁶ Seut. *Tib*, 16-17. (Prevod: Mesihović, 2018b.)

²⁷ Mesihović&Šačić, 2015, 210.

²⁸ Dio. 55. 29.

²⁹ Andizeti koji su naseljavali područje panonskog bazena su učestvovali na strani ustanika. Pirusti su se od početka ustanka nalazili na strani ustaničkog saveza, ali su se na kraju predali kada su im nanešeni veliki gubici. (Mesihović, 2018c, 139.)

³⁰ Džino, 2006, 147.

³¹ Džino, 2010, 144.

Paterkul u ustanku su sudjelovale i sve ostale panonske zajednice – Jasi, Oserijati u Posavini, te južnije zajednice Mezeja i Diciona.³² *Potpuni broj plemena i naroda koji su se podigli na ustanak iznosio je više od 80 000. Skupilo se gotovo 200 000 pješadinaca doraslih oružju i 9000 konjanika.*³³ Ustanak je započeo na području srednje Bosne, ali se pobuna brzo proširila i na ostale dijelove Ilirika.³⁴ Na taj način započeo je sukob koji je tri godine potresao Rimsko Carstvo i uticao na krizu augustovskog režima i doveo do nestanka ogromnog broja starosjedilačkog stanovništva.

1.2. Dalji tok ratovanja

Panonija je zbog blizine granice na Dunavu Rimljanima bila značajnija u odnosu na Dalmaciju. Upravo iz tog razloga Tiberije je nastojao prvo da riješi problem u Panoniji, pa se potom želio usredotočiti na potonju provinciju.³⁵ August je odlučio da mobilizira veliku vojsku te su čak su i robovi pristupili vojsci. Ipak, ubrzo se pokazalo da nije bilo razloga za paniku budući da je Tiberije uspio da ustanak stavi pod kontrolu.³⁶

Izvori ne pominju da li su ustanici direktno zaprijetili *Sisciji* kada je ustanak započeo. Augustov legat i budući nasljednik, Tiberije je poslao jednu legiju- vjerovatno dvadesetu koju je predvodio Valerije Mesalin,³⁷ namjesnik Ilirika da bi zaštitio *Sisciju*.³⁸ Zna se da je on imao više od 100.000 vojnika u zimu 6-7 g. n.e. Kad je Tiberije u *Sisciji* ocijenio da je pobuna lokalna i da je ukupni broj pobunjenika manji nego se ranije pomislilo, odlučio je da se riješi dvije cijele legije.³⁹ U ovom periodu postojala su tri glavna centra sukoba: *Salona* (današnji Solin kod Splita); *Siscia* (Sisak)⁴⁰ i *Sirmium* (Sremska Mitrovica). U opsadi grada *Salone*, koja je bila dobro utvrđena ranjen je Baton Desidijatski. Opsada *Salone* je propala. Baton je potom, odlučio da pošalje dio ustanika prema Apoloniji gdje su ilirski narodi uspjeli da nanesu poraz Rimljanima.⁴¹ Zatim je došlo do napada na *Sirmium* te *Sisciu*. U prvoj bici Rimljane je

³² Domić-Kunić, 2006, 113.

³³ Džino pažljivo analizira riječi Veleja Paterkula te navodi da je glavni razlog njegovog pretjerivanja Augustova panika zbog početka velikog ilirskog ustanka. On smatra da je realan broj pobunjenika 69.000 – 100.000 pješaka i 9.000 konjice, odnosno 85.000 pješaka. S druge strane, Mesihović je istakao da je ukupna masa populacije naroda koji su se pobunili u Iliriku iznosila najmanje 550 000 do 600 000 osoba. (Džino, 2006; Mesihović, 2018b, 569)

³⁴ Zanimović, 2015, 443; Mesihović&Šaćić, 2015, 210.

³⁵ Pašalić, 2009, 88.

³⁶ Džino&Domić Kunić, 2013, 176.

³⁷ Njegov otac Marko Valerije Mesala Korvin je učestvovao u Oktavijanovom pohodu od 35. do 33. g. p.n.e. Marko Valerije Mesala Korvin je bio oženjem Augustovom nećakinjom. Nakon 7. g. n.e. on se više ne pominje kao namjesnik Ilirika. (Domić Kunić, 2018a, 90-91.)

³⁸ Radman Livaja&Dizdar, 2008, 48.

³⁹ Džino, 2006, 153.

⁴⁰ *Siscia* je bila glavni rimski logor u ovom ratu. (Šašel Kos, 2015, 74)

⁴¹ Zanimović, 2015, 444.

predvodio Valerije Mesalina. Breuci su predvođeni svojim vođom, Batonom Breučkim, napali *Sirmium*. Međutim, i u tom gradu domaće stanovništvo doživilo je neuspjeh.⁴² *Cecin Sever, upravitelj susjedne pokrajine Mezije krenuo je protiv njih kada je čuo za ustanak. Kada je došao do rijeke Drave uspio je da porazi ustanike.*⁴³ Zatim su ilirske vođe shvatile da je potrebno da se ujedine i sklope savez. O savezu svjedoče Velej Paterkul⁴⁴ i Dion Kasije.⁴⁵ *Dvojica Batona su zauzeli planinu Alma.*⁴⁶ *Ovdje ih je potrazio Remetalk, trački kralj kojeg je poslao Sever kao prethodnicu njegovoj. Kasnije, Sever se povukao u Meziju jer su ga napali Dačani i Sarmati. Kad je zima došla, ustanici su nanijeli opet štetu prodirući na područje Makedonije. Tu su ih porazili Remetalk i njegov brat Rhascyporis.*⁴⁷

Kako se ustanak proširio i ustanici su stvorili savez, Oktavijan August i njegovi saradnici morali su da brže djeluju i upravo iz tog razloga, August je pozvao sve veterane, robove, vitezove i senatore te je glavni komadant Tiberije dobio izvanredna ovlaštenja. On je bio glavni na terenu i osoba kojoj su ostali namjesnici Ilirika i Mezije bili podređeni, kao i one snage koje su predvodili prokonzulari i senatori. Svaka od ovih mjera je doprinijela jačanju rimskog samopouzdanja i moći na terenu.⁴⁸ Svetonije spominje regrutovanje robova i oslobođenika Italije samo u kontekstu odbrane rimskih područja u Dalmaciji tj. na obali, ali ne naglašava paniku koja je opisana u djelu Veleja Paterkula.⁴⁹ Taktika koju je primjenjivao Tiberije, a koja je podrazumijevala dugotrajno iscrpljivanje neprijatelja, počela je smetati Augustu. Rat je bio još jedna od nedaća koja je nadgrizala augustovski režim te je car želio što brže da riješi situaciju na terenu. Ubrzo je stigao i Germanik⁵⁰ na bojno polje. U 7. godini rata pokrenuta je vojska sa istoka, koju je predvodio Marko Plaucije Silvan.⁵¹ On se zajedno sa

⁴² Mesihović&Šaćić, 2015, 212-213.

⁴³ Dio. 55. 29. 3

⁴⁴ Vell. Pat. 2. 112.

⁴⁵ Dio 55. 30. 2-3.

⁴⁶ Riječ je o današnjoj Fruškoj Gori. Svojim položajem ova planina je predstavljala važno strateško mjesto i granicu prema *Singidunumu* (Beogradu). Osvajanjem ovog mjesta tok ratovanja se prebacio i na područja skordičkih zajednica koje su bile na rimskoj strani. (Mesihović&Šaćić, 2015, 214.)

⁴⁷ Dio. 55. 30. 2-6.

⁴⁸ Mesihović, 2018b, 369-373.

⁴⁹ Džino, 2010, 150.

⁵⁰ Germanik (*Germanicus Julius Caesar*) je bio nećak i usvojeni sin Tiberija. Bio je uspješan i neizmjereno popularan general koji bi, da nije njegove prijevremene smrti, postao car. Otac mu je bio Tiberijev brat Druz, a majka Augustova nećakinja Antonija. Na zahtjev Augusta Tiberije ga je usvojio. (Domić Kunić, 2018a, 88.)

⁵¹ Namjesnik Galatije sa sobom doveo dvije trupe koje su zajedno sa vojskom Cecina Severa i tračkog kralja Remetalka stigle u *Sisciju*. (Domić Kunić, 2018a, 94.)

Cecinom Severom⁵² nastojao probiti do panonskog područja. Sve ovo pokazuje koliko je Augustu stalo da brzo riješi situaciju na terenu i da se usredotoči na druge probleme.

1.3. Uspon i pad ustanka- predaja na rijeci *Bathinus*

Veoma brzo je uslijedila jedna od najznačajnijih bitki u ustanku, a riječ je o bici kod Vulkajskih močvara (srednji tok rijeke Bosut i Vuke). Kada su se vojnici približavali tom području bili su napadnuti od strane ustanika. Bitku kod Vulkajskih močvara⁵³ opisuju i Dion Kasije i Velej Paterkul. *Nakon što je Germanik stigao do Panonije i tamo su se okupile vojske sa mnogih strana, dvojica Batona su sačekali da se Sever približi Meziji, a zatim neočekivano napali na njega dok je bio utaboren u blizini Vulkajskih močvara. Međutim, napadači su poraženi. Nakon toga, Rimljani su podijeljeni u odrede.*⁵⁴ Dion je, također, ostavio zapise da je Germanik pobijedio Mezeje koji su bili naseljeni između rijeke Vrbas i Une.⁵⁵ Po Veleju Paterkulu, *a onaj dio koji je krenuo u susret vojsci koju su bivši konzuli Aul Cecina i Silvan Plaucije, dovodili iz prekomorskih provincija, opkolivši pet naših legija, te pomoćne čete i onu kraljevsku vojsku (veliku je naime vojsku Tračana, kao pripomoć za onaj rat, vodio sa sobom Remetalk pridružen prije spomenutim vojskovođama), nanio je gotovo svima poguban poraz. Razbijen je konjanički bojni red kraljevskih vojnika, u bijeg su natjerane ale, okrenule su se kohorte, nastala je plašljiva strka i kod bojnih znakova legije. No hrabrost rimskoga vojnika više je u tom času prisvojila slave sebi nego što ju je ostavila vojskovođama, koji su se, razlikujući se uvelike od svog zapovjednika, prije obrusili na neprijatelja nego što su se preko uhoda saznali gdje se neprijatelj nalazili.*⁵⁶ Komadanti su bili nespremni za napad. Međutim, kada su u bitku ušli rimski legionari oni su uspjeli zatvoriti redove i porazili su neprijatelje uprkos panici u taboru.⁵⁷ Ovom pobjedom, put prema *Sisciji*, gdje se nalazio Tiberije bio je otvoren.⁵⁸

⁵² Cecin Sever je bio upravnik provincije Mezije koji je već početkom 6. godine pristigao u pomoć rimskim snagama. Bio je zadužen za odbranu grada Sirmijuma. Učestvovao je u nekoliko značajnih bitki u ustanku, ali mu se nakon bitke kod Vulkajskih močvara gubi trag. (Domić Kunić, 2018a, 93.)

⁵³ Najvjerovatnije srednji tok rijeke Bosut-Vuke, područje između Đakova, Osijeka Vukovara i Vinkovaca (Mesihović&Šaćić, 2015, 217; Šaćić, 2016, 68.)

⁵⁴ Dio. 55. 3.

⁵⁵ Džino, 2010, 151.

⁵⁶ Vell.Pat. 2.112. 4-6.

Mesihović navodi da iako Velej Paterkul donosi bogatiji opis ne treba mu doslovno vjerovati. Velej ne pominje naziv mjesta gdje se ova bitka odigrala, dok s druge strane Dion Kasije ne pominje Plaucija Silvana. Ukoliko se kompariraju oba opisa radi se o iznenadom napadu rimskih snaga. (Više: Mesihović, 2018b, 438.)

⁵⁷ Šaćić, 2016, 68.

⁵⁸ Zaninović, 2015, 445-446.

Iduća godina je bila odlučujuća za ishod rata. Panoni, koji su patili od gladi i bolesti predali su se Tiberiju u ljeto na rijeci *Bathinus*. Baton Breučki je navodno položio svoje oružje, predao breučkog kralja Pinesa⁵⁹ i kao nagradu dobio amnestiju od Rimljana koji su ga ostavili zaduženim za njegov narod i još neke Panone.⁶⁰ U povijesnim izvorima ovaj događaj je zabilježio Velej Paterkul: *nadam se da ću u svom cjelokupnom radu detaljno opisati kako su ti žestoki ratnici, koji su ranije prijetili Italiji ropstvom, sada položili oružje na rijeku zvanu Bathinus te su se tu nalazila dvojica njihovih zapovjednika, Baton i Pines. Jedan je postao zarobljenik, dok se drugi odrekao ratovanja.*⁶¹ Samo pitanje koju rijeku označava *Bathinus* je proizvelo mnogo rasprava kod lingvиста i historičara. Danas je općenito prihvaćeno da je rijeka o kojoj govori Velej Paterkul zapravo Bosna.⁶² *Rijeka Bathinus* se spominje i na čuvenom Dolabelinom natpisu iz Salone.⁶³ Moderna regionalna historiografija koja veliča Batona Desidijatskog je ovu akciju Breučkog okarakterizirala kao izdaju. Objektivnim promatranjem okolnosti koje su dovele do ovakvog čina može se zaključiti da je Baton Breučki učinio najbolje što je mogao da zaštiti svoj narod daljih nevolja. Ova odluka koštala ga je života.⁶⁴

Nakon ovih događaja ustanak je krenuo u drugom smjeru. Baton Desidijatski je odlučio da pokrene svoje vojne snage i da izvrši napad na Batona Breučkog. On je uspio da porazi snage Batona Breučkog te ga je potom zarobio. Dion Kasije je zabilježio da su Batona Breučkog izveli pred sud, a potom i osudili na smrt. Nakon što su se mnogi Panoni digli na ustanak, Silvan je pokrenuo kampanju protiv njih i uspio ih zaustaviti. Vidjevši da je izgubio Panoniju, Baton Desidijatski je odustao od tog područja, ali je zauzeo prolaze koji su vodili prema Dalmaciji i opustošio zemlju.⁶⁵ Sukob između nekadašnjih saveznika desio se najvjerojatnije na sjevernobosanskom prostoru, tačnije južno od Save.⁶⁶ Baton Desidijatski se povukao u bosanske planine odakle je izvodio kontranapade, vjerovatno protiv domaćeg stanovništva koje

⁵⁹ Džino i Domić Kunić navode je ovo jedan od primjera ličnih ambicija vođa ustanaka. Ovim činom Tiberije je obećao pomoć i podršku Batonu Breučkom. (Džino&Domić Kunić, 2013, 175.)

⁶⁰ Wilkes, 1969, 73; Džino, 2010, 151; Džino&Domić Kunić, 2013, 178; Mesihović&Šaćić, 2015, 218; Zaninović, 2015, 446; Šaćić, 2016, 69; Mesihović, 2018b, 456-461; Čatić, 2019, 44.

⁶¹ Vel. Pat. 2. 114.

⁶² Budimir, 1959, 64; Džino, 2010, 151; Zaninović, 2015, 446; Mesihović&Šaćić, 2015, 218; Mesihović, 2018, 457.

⁶³ *CIL 03, 3198b (p. 2275, 2328, 19) = CIL 03, 10156b = CIL XVII / 4 (p. 130 - 122), Tab. III - IV (= III 3201, 10159 cf. p. 2328¹⁹) = ILJug I, 263 = AE 2006, 1004.*

⁶⁴ Šaćić Beća&Veletovac, 2019, 37.

⁶⁵ Dio. 55. 34. 5-7.

⁶⁶ Mesihović, 2018b, 472.

je stajalo na strani Rimljana. Nakon toga, Tiberije je napustio ratište te je došao u Rim⁶⁷ kako bi podnio izvještaj Augustu.⁶⁸

1.4. Germanik glavni na terenu ?

Dok je Tiberije „slavio“ u Rimu, zapovjedništvo na terenu preuzeo je Germanik. Međutim, Velej Paterkul i Dion Kasije su zabilježili različite informacije. Velej Paterkul navodi da je glavno zapovjedništvo dato Marku Lepidu,⁶⁹ čovjeku koji je po bogatstvu bio blizak caru Oktavijanu Augustu.⁷⁰ Međutim, sudeći po tekstu Diona Kasija glavnu komandu preuzeo je upravo Germanik.⁷¹ Budući da je Velej Paterkul bio veliki pristaša Tiberija, on je ovim nastojao da umanjí ulogu Germanika u Batonovom ustanku. Germanik je napustio Tiberijev način ratovanja te je odlučio da brzim akcijama završi ovaj rat. Moguće da je ovo bila i careva želja koji je nastojao da Germanika približi rimskoj javnosti, ali je želio što prije završiti ustanak.⁷² Zahvaljujući Dionu Kasiju ostalo je zabilježeno kakve poduhvate je poduzeo Germanik. *Germanik je u međuvremenu, među drugim mjestima u Dalmaciji, zauzeo Splonum, usprkos činjenici da se nalazio na mjestu koje je bilo prirodno dobro utvrđeno i imalo je veliki broj branitelja. Zbog toga, on, nije bio sposoban da učini bilo kakav proboj bilo sa mašinama bilo napadima, ali ga je zauzeo kao rezultat sljedećeg incidenta. Puso, germanski konjanik, bacio je kamen na zid i tako je potresao prsobran da je ovaj odmah pao i povuko sa sobom čovjeka koji je bio naslonjen na njega. Na ovo je ostatak postao uznemiren i u svome strahu su napustili dio zida i pojurili u akropolj, i kasnije su oni predali akropolj i sebe. Odatle su Germanikove trupe došle do Retinuma, ali se ovdje nisu provele tako dobro.*⁷³

Opisujući ove sukobe, Dion daje informacije da je *Splonum* bio veće i razvijenije naselje, a akropolj koji pominje je bio gradinski vrh i plato, odnosno centar čitavog naselja. U historiografiji još nije utvrđeno gdje se tačno nalazi *Splonum*.⁷⁴ Nakon zauzeća tog grada

⁶⁷ Čini se da je August padom Panonije smatrao da je ustanak pri kraju. Stoga, on je pozvao Tiberija u prijestolnicu i priredio je veliku proslavu. Samim tim, želio je pokazati stanovnicima da je Rim još uvijek na vrhuncu moći. (Mesihović&Šaćić, 2015, 219.)

⁶⁸ Džino, 2010, 152.

⁶⁹Marko Emilije Lepid je poticao je iz jedne poznate rimske porodice. Njegova majka je bila kćerka Augustove druge žene Skribonije, odnosno polusestra Augustove kćerke Julije. Njegov brat je bio u braku sa Augustovom unukom, Julijom Mlađom. Samim tim, riječ je o zapovjedniku koji je bio izuzetno blizak carskoj obitelji. (Domić Kunić, 2018a, 91.)

⁷⁰ Vel. Pat. 2.114. 5.

⁷¹ Dio. 56. 11. 1.

⁷² Mesihović, 2009, 12.

⁷³ Dio 56.11. 1-2.

⁷⁴ Britanski arheolog Artur Evans, Wilkes i Miroslava Mirković su smatrali da je *Municipium S...* zapravo *Splonum*. Ipak, *Splonum* bi trebalo tražiti negdje oko Une i to sjevernije od *Raetiniuma*. (Mesihović, 2018b, 504-505; Selimović, 2019, 103.)

Germanik se uputio ka *Raetiniumu*.⁷⁵ Retinijum je najvjerojatnije Golubić⁷⁶ u blizini današnjeg Bihaća. Dion Kasije je tvrdio da je riječ o japodskom gradu.⁷⁷ Iliri su na ovom području Rimljanima postavili zamku te su pretrpjeli veće gubitke, ali vatra koju su zapalili ustanici je odmakla kontroli i morali su da napuste svoja mjesta. Germanik i njegova vojska su se povukli i planirali su dalje napade. Nakon *Raetiniuma* su se uputili u *Seretion*. Međutim, zbog nezadovoljstva u vojsci na teren se vratio i čuveni Tiberije.⁷⁸ Gubici koje su ilirske snage pretrpjele su vodile ka završetku rata.

1.5. Poraz ilirskih snaga

Nakon što je pristigao, Tiberije je podijelio vojsku na tri dijela. Jednim dijelom je komandovao Silvan, drugim Marko Lepid a trećim on i Germanik.⁷⁹ On je zatekao vojsku koja je željela što prije riješiti rat. Dion Kasije hvali Tiberija, koji je zajedno sa Germanikom tražio, Batona koji se sklonio⁸⁰ u Andetriju.⁸¹ *Tiberije se našao u teškom položaju kada je preuzeo da ga opsjedne. Mjesto je bilo sagrađeno na stjenovitoj visočini, dobro utvrđeno i teško pristupačno, i bilo je okruženo dubokim usjecima kroz koje su strujale bujice. I, neprijatelj, pored toga, je imao sve neophodne namirnice, od čega je dio ranije ostavljen, dok je dio bio i nadalje donošen s planina, koje su bile u njihovim rukama. Pored toga, zasjedama su ometali rimske linije snadbijevanja. Tako je Tiberije, iako je trebalo da ih opkoli, sam se našao u poziciji da je opkoljen. U skladu sa tim on nije znao šta da radi i nije mogao utvrditi bilo koji plan akcije, jer se opsada pokazala besplodnom i opasnom, dok je povlačenje izgledalo sramotno. Ovo je dovelo do pobune dijela vojnika koji su podigli tako moćnu graju i tako dugo da se neprijatelj, koji je bio utaboren u podnožju utvrde, uplašio i pobjegao. Zbog toga je on bio i bijesan i zadovoljan...*⁸² Bitka predstavlja jednu od najtežih sukoba koje je vodio Tiberije u ovom ustanku. Na ruku mu nije išlo nekoliko stvari, a prvenstveno nepoznavanje terena na

⁷⁵ Dio. 56.11. *Odatle su Germanikove trupe došle do Retinuma, ali se ovdje nisu provele tako dobro. Jer je neprijatelj, preplavljeno njihovim velikim mnoštvom i nemogućnosti da im odolijeva, postavio vatre po sopstvenom dogovoru na okružujućem zidu i u kuće blizu njega, nadajući se da je što moguće duže ih drže kako se ne bi raspalile odmah i učinilo su da to prođe nezapaženo za neko vrijeme...Rimljani su se našli unutar vatrenog kruga, i sa svojim razmišljanjem usmjerenim na neprijatelja nisu vidjeli ništa od toga sve dok oni nisu bili opkoljeni da svih strana sa tim.* (Prevod: Mesihović, 2018b, 58-59.)

⁷⁶ Šašel Kos navodi da je riječ o Golubiću kod Bihaća, Džino i Domić Kunić smatraju da nije riječ o japodskom Retinijumu. (Džino& Domić Kunić, 2013, 178-179; Šašel Kos, 2015, 75)

⁷⁷ Šačić, 2016, 69.

⁷⁸ Mesihović&Šačić, 2015, 221.

⁷⁹ Šačić, 2016, 69.

⁸⁰Dio. 56.15. 1; Plin. 3. 142.

⁸¹ U historiografiji još nije utvrđeno gdje se nalazi Andetriju. Stipčević smatra da je negdje između Splita i Drniša, a Bojanovski za Anderij smatra da je riječ o gradu koji se nalazi kod Gornjeg Muća u Splitu (Stipčević, 1974, 68; Bojanovski, 1988, 52.)

⁸² Dio. 36. 12. 4-5.; 13.1-2.

kojem se odvijala bitka. Tiberije je, potom, nastavio sa taktikom koju je i ranije primjenjivao. Zbog dugotrajne opsade, vođa ustaničkih snaga, Baton je odlučio da Tiberiju pošalje predstavnika radi dogovora o primirju. Međutim, Delmati smješteni u Andetriju odbili su ovo primirje. Nakon ovih dešavanja, Baton se povukao u nepristupačne dijelove. Ubrzo je započeo napad na Andetriju.⁸³ *Neprijatelji su bili opkoljeni i nisu mogli ići u utvrdu, već su bili razbacani gore i dole po planinskim stranama, prvo su odbacivši svoj oklop kako ne bi bili opterećeni njegovom težinom. Njihovi progonitelji su ih slijedili, jer su bili vrlo željni da završe rat jednom za svagda i nisu željeli da se protivnik ponovo ujedini i izaziva im dalje probleme.*⁸⁴ Iako su Iliri često u početku imali prednost, rimske vojne snage zbog bolje opremljenosti, naoružanja i brojnosti uspijevali su ih savladati. Zanimljivo je na koji način Zaninović tumači bitku kod Andetrija. On navodi da su rimski vojnici ispuštali takve zvukove koji su preplašili neprijatelje što je naljutilo i samog Tiberija. Tiberije je smatrao da su ustanici dosta slabi i da će grad osvojiti bez prolijevanja krvi. Međutim, došlo je do napada i kada su Delmati vidjeli šta se na terenu dešava, oni su počeli bacati kamenje na rimske vojnike. Kako je vrijeme odmicalo, Rimljani su imali nadmoć i nisu željeli prepustiti ništa slučaju.⁸⁵

Konačno, došlo se do Ardube. Glavni izvor za dešavanja oko Ardube jeste Dion Kasije. On je zabilježio da je Arduba bila snažno utvrđena. Ustanici su bili potpomognuti od strane žena u utvrdi, jer su one kako Dion navodi žudile da slobodom. Uslijedila je žestoka borba u kojoj je stradao veliki broj ustanika. Međutim, žene su se uzimajući svoju djecu bacale u vatru ili su skakale u rijeku ispod. Na taj način utvrda je pala. Baton je odlučio poslati svoga Sina skevu, obećavši predaju, ukoliko mu Tiberije oprost.⁸⁶ Treba istaći da još uvijek nije razjašnjeno gdje se nalazi Arduba. Imamović na osnovu činjenice da su Desidijati počeli ustanak smatra da je Arduba današnji Vranduk, na području srednje Bosne.⁸⁷ Bojanovski smatra da bi Ardubu trebalo tražiti u blizini Andetrija, odnosno u području koje su naseljavali Dicioni ili Mezeji.⁸⁸ S druge strane Pašvaklin je Ardubu tražio na teritoriji Delmata.⁸⁹ Mesihović, pak navodi *da je ubikaciju Ardube potrebno tražiti na planinskom prostoru jedne veće rijeke, znači*

⁸³ Mesihović, 2018b, 516-517.

⁸⁴ Dio. 56. 14. 5.

⁸⁵ Zaninović, 2015, 449.

⁸⁶ Dio. 56. 15. 1-3 (Prevod: Mesihović, 2018b, 61-62.)

⁸⁷ Imamović, 1977, 345-346.

⁸⁸ Bojanovski, 1988, 52.

⁸⁹ Paškvalin, 2000, 195.

njen gornji ili srednji tok.⁹⁰ Gdje god se nalazila danas Arduba, treba istaći da je praktično ovom bitkom završen rat koji je pune tri godine potresao Rimsko Carstvo i njene narode.

1.6. Kraj i posljedice ustanka

Nakon bitke kod Ardube, Baton Desidijatski je shvatio da ne može dalje te se odlučio predati Tiberiju. On je potom izveden pred sud i nakon što ga je Tiberije upitao zašto su se pobunili, Baton Desidijatski je navodno odgovorio: *Vi Rimljani ste krivi za ovo, jer ste vi za čuvare vaših stada poslali ne pse ili pastire, nego vukove.*⁹¹ *Panonskog vojvodu Batona obdario je bogatim nagradama i odredio mu boravište u Raveni, uzvrćajući mu time hvalu što ga je jednom kad je s vojskom bio opkoljen na nezgodnome mjestu pustio da izađe.*⁹² Ovidije je zablježio da je većini od njih je dodijeljen život i oprost, među njima Baton, glavni vođa rata.⁹³ Na osnovu toga što je Tiberije poštedito život Batonu, Šašel Kos zaključuje da je on sigurno surađivao sa Rimljanima.⁹⁴

Međutim, pojedine manje grupe su i dalje nastavile da se odupiru rimskim vlastima, ali je uskoro i to utihnulo. Skoro cijelo područje je bilo uništeno. Ovaj krvavi ustanak je predstavljao ulazak unutrašnjosti Ilirika u historijsko razdoblje.⁹⁵ U Rimu nije došlo do većeg slavlja zbog velikih ljudskih gubitaka i nedostatka novca. Zapovjednici su bili nagrađeni mnogim počastima. Svečana proslava je upriličena tek 12. g. n.e. Razlog odgađanja je bila katastrofa u Teutoburškoj šumi.⁹⁶

Bojanovski i Zaninović navode da su Rimljani osvojili ovu zemlju i prišli su vrlo strogim mjerama. Te mjere su bile takve da se više stanovništvo nije pobunilo.⁹⁷ Rimljani, generalno govoreći, nisu vršili nepotrebno nasilje nakon gašenja pobune. Ne pominju se velika porobljavanja ili pretjerana rimska odmazda nakon završetka borbi. Većina stanovništva se predala mirno, a Baton i njegovi sljedbenici su bili pošteđeni. Ilirik je sada predstavljao važan dio Rimskog Carstva i dalja odskočna daska osvajanja u srednjoj Evropi. Dakle, bilo kakve nevolje koje bi zadesile Ilirik potresle bi i Carstvo, pa su Rimljani nastojali da to područje drže mirno.⁹⁸ Kako bi lakše upravljali provincijom Ilirik, Rimljani su odlučili da je podijele na dva

⁹⁰ Mesihović, 2018b, 530.

⁹¹ Dio. 36. 13. 3.

⁹² Seut. *Tib.* 20 (Prevod: Domić Kunić, 2006, 83.)

⁹³ Ovi. *Ex Ponto*, 2.1. 45-46.

⁹⁴ Šašel Kos, 2015, 78.

⁹⁵ Mesihović&Šaćić, 2015, 223.

⁹⁶ Džino&Domić Kunić, 2013, 179; Šašel Kos, 2015, 76.

⁹⁷ Bojanovski, 1988, 53; Zaninović, 2015, 453.

⁹⁸ Džino, 2010, 153.

dijela: Gornji Ilirik (*Illyricum Superior*), Dalmacija i Donji Ilirik (*Illyricum Inferior*), Panonija.⁹⁹

Prva praktična mjera nakon pobune bila je izgradnja puteva pod upraviteljem Publijem Kornelijom Dolabelom.¹⁰⁰ Ovi putevi, koji su spajali Salonu sa unutrašnjošću su bili važan korak u procesu romanizacije unutrašnjosti Ilirika.¹⁰¹ U osvojenoj¹⁰² zemlji Rimljani su rasporedili svoje trupe kako bi osiguravale mir i stabilnost. Omerčević navodi da se posljedice Batonovog ustanka mogu sagledati kroz tri suštinska procesa, a to su kolonizacija, urbanizacija i romanizacija. Drugim riječima, na područje nekadašnje provincije Ilirik Rimljani su podsticali naseljavanje stanovnika koji su imali rimsko građanstvo. Potom, u Iliriku su Rimljani započeli izgradnu naselja i cestovne mreže,¹⁰³ dok proces romanizacije se može sagledati iz dva ugla, odnosno može se govoriti o kulturološkoj romanizaciji (usvajanje rimskih običaja, kulture, jezika) i političko-pravnoj romanizaciji (dobijanje rimskog građanstva).¹⁰⁴ U ustanku je stradao ogroman broj stanovnika. Upravo su ovim događajem uništeni raniji obrisi razvitka ilirskih naroda te „zahvaljujući“ ovakvom uništavanju proces romanizacije nije naišao na veliki otpor i brzo se etablirao kod ilirskih naroda. Mnogi narodi, a posebno Desidijati su prihvatili mnoga rimska pravila i običaje.¹⁰⁵

Na osnovu navedenog o ustanku, ukratko se može zaključiti da je prostor današnje Bosne i Hercegovine većim svojim dijelom bio zahvaćen ratnim dejstvima u toku 6-9. g. n.e. Osvajanje Ilirika je bilo nužno kako bi se podunavski prostor osigurao i čvrsto povezao s ostatkom Carstva. Vođa ustanka, Baton Desidijatski koji je uspio pokrenuti ilirske narode poticao je sa ovih teritorija. Upravo iz tog razloga, Batonov ustanak se može svrstati među najznačajnije događaje u prošlosti ove zemlje. Ustanak nije bio događaj koji je desio odjednom, nego je bio posljedica strogih mjera kojima su zajednice na području Ilirika bile izložene. Nažalost, današnja Bosna i Hercegovina ne gaji uspomenu na Batona Desidijatskog, ali i

⁹⁹Džino, 2010, 156; Mesihović&Šaćić, 2015, 223; Šaćić, 2016, 71.

¹⁰⁰ Radi se, sigurno, o najznačajnijem rimskom namjesniku provincije Dalmacije. On je zaslužan za izgradnju cestovne mreže koja je postala temelj za dalju izgradnju cesti. Dolabela se posvetio i drugim infrastrukturnim radovima, posebno u gradovima primorja. Njegovi preci, djed i otac su vršili funkciju konzula. (Bojanovski, 1974; Bojanovski, 1988, Mesihović, 2010; Mladenović&Samardžić, 2014; Mesihović, 2014; Mesihović, 2017; Božić, 2017; Šaćić Beća, 2017.)

¹⁰¹ Omerčević, 2009, 50-5; Šaćić, 2016, 71.

¹⁰²Džino i Domić Kunić smatraju da se ne može govoriti o osvojenim teritorijama. Rimljani su nastojali da osvoje narode, ali ne i teritorije.

¹⁰³ Omerčević, 2009, 50.

¹⁰⁴ Mesihović, 2015, 23.

¹⁰⁵ Mesihović, 2018b, 598-599.

Breučkog, kao ličnosti koje su motivirale ilirske narode da snažno brane svoje teritorije protiv daleko nadmoćnijeg, organizovanijeg neprijatelja.

2. Problematika Velikog ilirskog ustanka u hrvatskoj historiografiji

Prilikom rekonstrukcije prošlosti, historičar se nalazi u položaju istražnog sudije i trudi se da zapiše događaj kojem nije prisustvovao. Što se ide dalje u prošlost teže je naći izvornu građu. Koliko god tragao, historičar ne može doći do apsolutne istine, ali to mu na kraju nije ni posao. To je upravo i ono što historiju čini interesantnom naukom. Za istraživanje nije dovoljno samo suhoparno iščitavanje i reprodukcija izvora već i niz drugih znanja kako bi se prošlost razmjela. Historija, kao nauka zahtijeva stalno preispitivanje činjenica.

Kad je riječ o Batonovom ustanku, treba istaći da taj događaj, nažalost, nije naišao na veliku zainteresiranost u svjetskoj historiografiji, kao što je slučaj sa Arminijevim ili Budikinim ustanakom. Ipak, u hrvatskoj historiografiji problematika Batonovog ustanka je obrađena na zadovoljavajući način. Današnja Hrvatska te Bosna i Hercegovina su zemlje čije su teritorije najviše bile zahvaćene ratnim dejstvima od 6. do 9. godine n.e. U odnosu na druge periode, istraživanju antičkog perioda u XIX i XX stoljeću nije posvećen veći značaj. Upravo iz tog razloga, doista je teško pronaći djela koja unutar svog tematskog okvira analiziraju odnose između autohtonih panonskih/ilirskih zajednica i Rimljana. Vrijedi pomenuti radove Tadije Smičiklasa¹⁰⁶ i Ferde Šišića.¹⁰⁷ U periodu socijalizma Batonovog ustanka su se dotakli Marin Zaninović,¹⁰⁸ Aleksandar Stipčević,¹⁰⁹ Duje Rendić Miočević,¹¹⁰ i Mate Suić.¹¹¹ Ratna dejstva iz devedesetih godina prošlog stoljeća uticala na to da je su sve sfere života stagnirale, pa tako i bavljenje naukom. Ipak, veći dio radova o Batonovom ustanku nastao je nakon raspada bivše Jugoslavije. Pojedini naučnici, poput Zaninovića djeluju u poslijeratnom periodu. U savremenom dobu problematiku Batonovog ustanka su izučavali eminentni naučnici poput Borisa Olujića,¹¹² Nenada Cambija,¹¹³ Alke Domić Kunić,¹¹⁴ Danijela Džine,¹¹⁵ Hrvoja Gračanina,¹¹⁶ Ivana Radman Livaja¹¹⁷ i Marka Dizdara.¹¹⁸ Stoga će glavni fokus biti na

¹⁰⁶ Smičiklas, 1882.

¹⁰⁷ Šišić, 1925.

¹⁰⁸ Zaninović, 1966; Zaninović, 1996; Zaninović, 2003; Zaninović, 2015.

¹⁰⁹ Stipčević, 1989.

¹¹⁰ Rendić Miočević, 1989.

¹¹¹ Suić, 1991-92.

¹¹² Olujić, 2007.

¹¹³ Cambi, 2010.

¹¹⁴ Domić Kunić, 2004; Domić Kunić, 2006; Džino&Domić Kunić, 2013; Džino&Domić Kunić: 2018a; Domić Kunić, 2018b.

¹¹⁵ Džino, 2006; Džino, 2009a; Džino, 2009b; Džino, 2010; Džino, 2011a; Džino, 2011b; Džino&Domić Kunić, 2013; Džino, 2017; Džino&Domić Kunić, 2018.

¹¹⁶ Gračanin, 2019.

¹¹⁷ Radman Livaja, 2018.

¹¹⁸ Radman Livaja&Dizdar, 2010.

historiografiji socijalističkog perioda te radovima koje su nastale nakon sticanja nezavisnosti Republike Hrvatske. Također, u Zagrebu je 2009. godine održan i skup pod nazivom *BELLVM BATONIANVM MM* na kojem su prisustvovali naučnici koji se bave antičkom prošlošću, a koji je u cjelosti bio posvećen Velikom ilirskom ustanku.

2.1. Počeci izučavanja Velikog ilirskog ustanka u XIX stoljeću

Prvu cjelovitu sintezu o povijesti hrvatskog naroda objavio je 1882. godine čuveni zagrebački profesor Tadija Smičiklas. U skladu sa historiografskim znanjima svog doba, Tadija Smičiklas je predstavio nekoliko podataka o odnosima Rimljana i ilirskih zajednica prije doseljavanja Hrvata. Ono što se na prvi pogled može uočiti da kod Smičiklasa nema napomena, ali s druge strane on često u glavnom tekstu citira zapažanja antičkih autora, mada tumačeći ih na sebi svojstven način. U kontekstu Batonovog ustanka najviše pominje Veleja Paterkula. Uzroke ustanka Smičiklas vidi u rimskom imperijalizmu,¹¹⁹ ali ga ne naziva izričito takvim imenom, već napominje da *Rimljani su im bili krvoločni silnici, koji satiru slobodu naroda, dakle samo da mogu svoju vlast razširiti. Mir u illyrskih zemljah nije mogao dugo potrajati.*¹²⁰ Smičiklas se prije Batonovog ustanka, dotakao Oktavijanovih pohoda, koji su prema njegovom mišljenju nanijeli veliku štetu indigenim zajednicama. Ipak, mir koji je bio uspostavljen nije dugo trajao. Rimljani su ti koji su bili željni osvajanja i koji su nastojali da u potpunosti stave ilirsko stanovništvo pod svoju kontrolu.¹²¹ Prilikom lociranja gradova, Smičiklas navodi netačne informacije koje u nauci nemaju utemeljenja. Međutim, nije sasvim moguće jasno utvrditi na čemu zasniva svoje mišljenje, pa tako za Retinij navodi da je riječ o današnjem Zadru, Andetriju mu je današnji Muć, dok Ardubu locira u Nikšiću.¹²² Iako u historiografiji još nije utvrđeno gdje se nalaze pomenuta mjesta, čini se da je Smičiklas bio na krivom putu, posebno kada je riječ o Ardubi. Svakako, to ne umanjuje činjenicu da je on jedan od pionira hrvatske historiografije. U periodu u kojem on stvara dostupnost izvora je bila manja, a i neosporna je činjenica da kritika izvora nije bila razvijena kao u današnjoj mjeri. Na samom kraju, on pesimistički zaključuje da *više boja sa Illyri neima, umrla je za dugo u ovih zemljan neugasiva, kako se činilo, želja za slobodom. Čim su Rimljani zavladao zemljanu illyrskih*

¹¹⁹Dva stoljeća kasnije, pišući o rimskom imperijalizmu, Džino smatra da imperijalizam nije pokretan ekonomskim ili strateškim motivima, već su pokretači imperijalizma elite. (Šačić Beća, 2020, 19)

¹²⁰ Smičiklas, 1882, 38.

¹²¹ U obzir treba uzeti i činjenicu da je Smičiklas izdao knjigu 1882. godine, u periodu kada su se osjećale mađarske pretenzije na Hrvatsku. Već naredne godine su izbili nemiri zbog njihovog nepoštivanja Hrvatsko-ugarske nagodbe. Čak se jedne prilike Smičiklas suprostavio Kuenu Hedervariju, kada je ovaj želio prenijeti znatan broj hrvatskih dokumenata u Budimpeštu.

¹²² Smičiklas, 1882, 41.

naroda, umah prestaje njihova poviest.¹²³ Četrdesetak godina kasnije, F. Šišić se, također osvrće na Batonov ustanak.

2.2. Batonov ustanak kao sastavni dio nacionalne povijesti

Slično kao što to čini Tadija Smičiklas, Ferdo Šišić¹²⁴ je ostavio zabilješke o uzrocima, toku i posljedicama Batonovog ustanka. Također, i Šišić naglašava rimski imperijalizam. Bitno je istaći da je za vrijeme studiranja u Zagrebu, na Šišićev razvoj na polju povijesti najviše uticao Smičiklas i Nodilo.¹²⁵ *Rimski narod nije nikad bio sebičniji nego tada, u doba njegova svjetskog gospodstva: izvan Rima nema slobode ni čovjeka, nitko nije od njega ništa dobivao, a davati je morao sve.*¹²⁶ Ipak, Šišić koristi napomene te je moguće utvrditi na čemu on zasniva mišljenje. Naročito se čini interesantnim kako on prevodi izvornu građu, pa tako izjavu Veleja Paterkula tumači da je August izjavio *ako ne napnemo svu našu snagu, dušmanin je za deset dana pred vratima.*¹²⁷ Također, on događaje ponekad zasniva na vlastitoj interpretaciji, te kada kada opisuje bitku kod Salone navodi da je Baton Desidijatski *teško ranjen kamenom u nogu*, iako izvori to ne spominju.

Šišić opisuje tok ustanka, ne ulazeći u dublje zaključke. Čini se da je jedina razlika koja se može vidjeti u pristupu Šišića i Smičiklasa drugačije viđenje posljedice ustanka. *Konačno pokorenje ilirsko-keltskih plemena po svojim je posljedicama jedan od najkrupnijih događaja u prošlosti današnjih hrvatskih i srpskih zemalja. Proširenje rimske kulture s novim idejama na polju uprave, sudovanja, poreza, civilizacije i rata, postepeno nestajanje drevnog ilirstva i kelstva, gotovo općena romanizacija.. ...sve su to bili događaji od snažna utjecaja još i na docniji život Hrvata i Srba davši im određen pravac na vijekove. Stoga je vrijeme rimskog vladanja u našim današnjim zemljama od velika značaja i po naš glavni zadatak.*¹²⁸ Razlika između ove dvojice velikana hrvatske povijesti mogu se primjetiti u različitom stepenu razvijenosti historijske nauke, različito doba djelovanja i svakako historijsko-društvene okolnosti. Zajedničko im je gledanje na Veliki ilirski ustanak kao na sastavni dio nacionalne

¹²³ Smičiklas, 1882, 42.

¹²⁴U novembru 2019. održan je skup u organizaciji Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Vinkovcima pod nazivom „Vinkovčanin Ferdo Šišić-velikan hrvatske historiografije/uz stope desete godišnjicu rođenja.“ Šišić se najviše u svojim istraživanjima bavio hrvatskom poviješću ranog i razvijenog srednjeg vijeka. O Ferdi Šišiću vidjeti: Antoljak, 1989; <http://www.historiografija.hr/?p=17577> (Pristupljeno 16.04.2020.)

¹²⁵ Antoljak, 1989, 128.

¹²⁶ Šišić, 1925, 96.

¹²⁷ Isto, 98.

¹²⁸ Isto, 103-104.

povijesti. Svakako, njihov pristup u izučavanju ove teme se može okarakterisati kao romantičarski.

2.3. Viđenje Batonovog ustanka u hrvatskoj historiografiji u periodu SFRJ (1945-1991)

Nakon završetka Drugog svjetskog rata 1945. godine formirana je država Jugoslavija pod palicom Komunističke partije Jugoslavije. Pobjednici u ratu pod vodstvom Josipa Broza Tita su uspjeli da zagospodare svim sferama života, pa tako i naukom. U skladu s tim, oni su diktirali glavni pravac naučnih istraživanja. Historija je bila nauka koja se morala uklapati u aktuelni politički diskurs. Izučavanje najstarije prošlosti je bilo u drugom planu. Fokus istraživanja bila je Narodnooslobodilačka borba, a pobjeda nad fašizmom na ovim prostorima tumačena je kao zasluga za dobro vodstvo vrha Komunističke partije Jugoslavije. Međutim, treba istaći da postoji nekoliko radova koji se dotiču Batonovog ustanka. Nijedna od ovih monografija nije u potpunosti posvećena ustanku, uglavnom su to određeni fragmentalni podaci. Iz tog razloga i ti „usputni“ dijelovi će biti tretirani unutar ovog poglavlja.

Analizirajući i predstavljajući podatke o Delmatima, Marin Zaninović¹²⁹ je tek nekoliko rečenica posvetio ustanku. Svakako, njegov primarni zadatak nije bio predstavljanje sukoba između indigenih zajednica i Rimljana. Međutim, on se ni na jednom mjestu ne dotiče uloge Delmata u Batonovom ustanku.¹³⁰ Zadovoljavajući se jednostavnim zaključcima, Zaninović kao uzrok ustanka navodi isključivo namete koje je propisivala Rimska Država.¹³¹ Uzroci bilo kojeg rata, pa tako i ovog ustanka su dosta kompleksniji te se ne mogu svesti na isključivo jednu činjenicu. Puno više podataka o ustanku Zaninović je ponudio u članku o Breucima iz 2003. godine te u monografiji iz 2015. godine. Vrijedi pomenuti i Zaninovićev zbornik „Od Helena do Hrvata.“ gdje je on odnose između Rimljana i Ilira sagledao kroz četiri faze.¹³² Treća faza je posvećena Batonovom ustanku. On nije ulazio u dublju analizu, već je naveo da je ustanak

¹²⁹ O Zaninoviću, Rendić Miočević, 2010: Riječ je o poznatom hrvatskom arheologu, rođenom 1930. godine. Zaninović se bavio izučavanjem antičke i ilirske povijesti na istočnoj obali Jadrana, odnosima ilirskog stanovništva sa helenskim i rimskim svijetom te duhovnom kulturom ilirskih naroda.

¹³⁰ Tek su se načnici XXI stoljeća detaljnije osvrnuli na ulogu Delmata u Batonovom ustanku. Džino, kao i Mesihović u svojim radovima navode da su nesumnjivo Delmati igrali značajnu ulogu u ustanku. Iako ih antički izvori ne pominju, teško bi bilo zamisliti kretanje ilirskih snaga bez delmatske podrške. Najvjerovatnije zbog ranije iscrpljenosti u ratovima koje su Rimljani vodili s Delmatima njihov ugled je bio uzdrman. (Više: Džino, 2010, 144; Mesihović, 2018b, 360.)

¹³¹ Zaninović, 1966, 33.

¹³² Prva faza je od 229 do 167 godine pr.n.e, druga faza je period intenzivnog kontakta Ilira i Rimljana od 158. do 33 g.p.n.e. Treća faza traje od Batonovog ustanka do 86.g.n.e, dok četvrta od 94 do 245. godine. (Zaninović, 1996, 209-210.)

trajao od 6. do 9. godine n.e. i da je gušenjem ovog ustanka započela romanizacija u punom smislu te riječi.¹³³

S druge strane, Aleksandar Stipčević u knjizi „Iliri-život, povijest, kultura“ je predstavio više informacija, ali opet nedovoljnih za ozbiljniju analizu. Za razliku od Zaninovića, koji navodi jedan uzrok ustanka Stipčević ne pominje ništa po ovom pitanju. Za Stipčevića, povod ustanka je mobilizacija ilirskih snaga za potrebe rata u Germaniji, što potvrđuju i historijski izvori. Primjetno je da Stipčević ne koristi u velikoj mjeri izvornu građu, odnosno on isključivo nabraja mjesta gdje su vodio rat. Međutim, riječ je o knjizi koja, zaista, odiše duhom tog vremena. Naime, Stipčević navodi da su tokom dugih borbi sa Rimljanima, *Iliri shvatili da se samo složnom i zajedničkom akcijom mogu suprostaviti nadomoćnijem neprijatelju.*¹³⁴ Na taj način Stipčević ostaje vjeran komunističkoj ideologiji bratstva i jedinstva.¹³⁵ Historiografija socijalističkog perioda je na rimsko osvajanje gledala kao da je riječ o pokoravanju indigenih zajednica na području Ilirika. Rim je predstavljen kao okupator i agresor, a Iliri su bili ti koji su se hrabro odupirali neprijatelju.¹³⁶ Gdje god su mogli, komunisti su isticali svoje ideje, pa tako i u analizi ovog ustanka.

Najmanje podataka o ustanku se može pronaći kod Dujeta Rendića Miočevića u zborniku radova „Iliri i antički svijet.“ U svega dvije rečenice, pomenuti autor navodi da je ustanak prikazan na *Gemmi Avgustea*¹³⁷ te da je izazvao veliku opasnost u Rimu.¹³⁸ Stipčević smatra da je na *Gemmi Avgustea* prikazana pobjeda Oktavijana Augusta nad pokorenim stanovništvom.¹³⁹ Stepenicu više učinio je Mate Suić¹⁴⁰ proučavajući ulogu Liburna u ustanku. Riječ je o radu

¹³³ Zaninović, 1996, 213.

¹³⁴ Stipčević, 1989, 51.

¹³⁵ Parolu bratstva i jedinstva komunisti su proglasili odmah nakon što su digli ustanak, tačnije 1941. godine. Na taj način su nastojali na svoju stranu privući svo stanovništvo jugoslavenskih prostora, iako su u njihovim redovima u početku dominirali Srbi. Prema njihovoj ideologiji nijedan čovjek ne može opstati kao individua te su svi međusobno povezani. Takva ideja upućuje na one izvorne odnose među ljudima u kojima vlada prijateljstvo i blagonaklon odnos, a ne mržnja. Pojedinci se jedino mogu shvatiti u okviru društvenih grupa kojih pripadaju. Kad je riječ o jednakosti, uglavnom komunisti, podrazumijevaju društvenu jednakost. Priznaju da se svi ljudi rađaju s različitom sposobnostima, ali smatraju da važnije nejednakosti nastaju pod uticajem različitih društvenih okolnosti. (Više: Ravlić, 2003, 148; Hejvud, 2005, 112-115.)

¹³⁶ Džino, 2011, 202.

¹³⁷ Čuvena *Gemma Augustea* se danas nalazi u Kunsthistorisches Museum u Beču. Na njoj su prikazani August, Tiberije i Germanik koji slave pobjede u ratovima. Gavela je smatrao da je pomenutu gemu izradio Dioskurid, dok Mesihović navodi da je to neko od Dioskuridovih učenika. U periodu kasne antike, gema je prebačena u Bizantiju, vjerovatno nakon što se Konstantin preselio u Konstantinopolj. Godine 1246. je pronađena u bazilici svetog Sernina u Tuluzu. Kasnije je prodana za 12.000 dukata caru Svetog Rimskog Carstva, Rudolfu II. (Više: Gavela, 1997, 163-164; Cambi, 2010, 138-140; Mesihović, 2019, 65-70.)

¹³⁸ Rendić Miočević, 1989, 19.

¹³⁹ Stipčević, 1989, 50.

¹⁴⁰ O Mati Suiću, Tomičić, 2002: Mate Suić je poznati hrvatski akademik, rođen 1915. godine na Braču. Godine 1953. je doktorirao na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, a od 1968. je u istoj ustanovi predavao opću povijest

koji je pisan 1991. godine, pa tako Džino, s pravom ističe da je postjugoslavenski pristup već vidljiv u djelima Mate Suića. Slabljenje aktuelnog sistema i raspad Jugoslavije je, vjerovatno, uticao na drugačiji pristup u radu ovog autora.¹⁴¹ Međutim, čini se da Suić miješa uzroke i povod rata. Povod ustanka, po ovom autoru je mobilizaciju vojnika i stalne pljačke rimskih predstavnika vlasti.¹⁴² Povoda je više, dok je uzrok samo jedan. Za razliku od dotadašnje historiografije koji nisu davali skoro nikakve informacije o ustanicima, on smatra da motivi i ciljevi ustanika i njihovih vođa, Batona Desidijatskog i Breučkog su bili različiti. Istina, o ovoj pojavi je zbog nedostatka izvorne građe teško govoriti. Suić na Breuke gleda kao na poljoprivedno stanovništvo, dok su Desidijati uglavnom stočari koji su naseljavali planinske predjele. Ovaj hrvatski naučnik tvrdi da Liburni i Japodi¹⁴³ nisu učestvovali u pobuni, odnosno ova dva naroda se nisu pridružili ustanicima zbog drugačijeg političkog položaja i velikih historijskih i identitetskih razlika s narodima koji su se digli protiv Rimljana.¹⁴⁴ Da su Liburni ostali lojalni Rimljanima u prilog ide nekoliko činjenica. Budući da su Liburni naseljavali obalne predjele bili su poznati po mornarnici, u izvorima nije zabilježena ustanička mornarica. Ustanički napadi, na obalama mora, bi posjedovanjem mornarice bili djelotvorniji, a i Jadransko more u ustanku je bilo pod rimskom kontrolom. Ustanak su pokrenule kontinentalne indigene zajednice, prvo Desidijati i Breuci. Liburnske zajednice na obalama mora su bile bliže rimskom načinu života i samim tim su bili na većoj kulturnoj razini od onih u unutrašnjosti, odnosno onih zajednica koje su digle i ustanak.¹⁴⁵ Treba napomenuti da su liburnske zajednice imale mnoge privilegije, a posebno vrijedi istaći *ius commercii*, odnosno pravo da se bave privrednim poslovima.¹⁴⁶ Ukratko, Liburni su dugo vremena bili rimski saveznici.¹⁴⁷ Malobrojnost djela, koji govore o jednom od najznačajnijih događaja antičkog vremena, Batonovom ustanku, najbolje oslikavaju zanemarenost proučavanja najstarije prošlosti u periodu socijalističke Jugoslavije. Iz svega navedenog se može primjetiti da su to uglavnom tek usputni dijelovi monografija koji ne ulaze u dublju problematiku uzroka, povoda, toka i posljedica rata.

starog vijeka, odnosno antičku arheologiju. Odigrao je ključnu ulogu u osnivanju društva hrvatskih arheologa. Od 1983. godine bio je redovni član HAZU. Preminuo je 2002. godine u Zagrebu.

¹⁴¹ Džino, 2009b, 32.

¹⁴² Suić, 1991-1992, 56.

¹⁴³ Teritorij Japoda je najvjerovatnije u ustanku bio podijeljen na dva dijela.

¹⁴⁴ Suić, 1991-1992, 57.

¹⁴⁵ Mesihović, 2018b, 364-365.

¹⁴⁶ Suić, 1991-1992, 56.

¹⁴⁷ Šašel Kos, 2015, 76.

2.4. Veliki ilirski ustanak i savremena hrvatska historiografija

Nakon raspada Jugoslavije i sticanja nezavisnosti, u Hrvatskoj je izučavanje antičke prošlosti krenulo u drugom smjeru, što se može primjetiti po brojnosti radova. Najviše podataka o uzrocima, toku i posljedicama Batonovog ustanka potiče iz pera Danijela Džine¹⁴⁸ i Alke Domić Kunić. Pomenuti naučnici su se bavili izučavanjem odnosa Rimskog Carstva i indigenih ilirskih zajednica. Alka Domić Kunić je uposlenica Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti sa sjedištem u Zagrebu, dok Danijel Džino radi na Macquarie Univerzitetu u Sidneju. Samim, tim veći dio njegovih publikacija je preveden na engleski jezik što je dovelo do toga da je Džino problematiku odnosa ilirskih naroda i Rimskog Carstva popularizirao i van zemalja Zapadnog Balkana. Moderna historiografija je nastojala rekonstruirati "historijsku istinu" i prepoznati ispravne narative događaja i objasniti prošlost. Savremeni historičari i arheolozi¹⁴⁹ kritički su proučavali djela antičkih pisaca i ostatke sačuvanog arheološkog materijala, kako bi rekonstruirali prošlost. Ovi moderni narativi govore mnogo o prošlosti, ali također odražavaju kulturološke, političke ili ideološke diskurse autora, njihova životna iskustva i stečena znanja.¹⁵⁰ Historičar se prilikom izučavanja bilo kojeg događaja mora osloboditi stereotipa i predrasuda i predstaviti ono što je sačuvano u građi, ali uzimajući u obzir različite faktore.

2.5. Doprinos hrvatskih naučnika u izučavanju *Bellum Batonianum* u prvoj deceniji XXI stoljeća

Historičar i arheolog, Marin Zaninović je u članku iz 2003. godine „Breuci od Sirmija do Panonije“ obradio ulogu Breuka u ustanku. Autor je predstavio najznačajnije informacije o *plemenu* Breuka, sagledavajući njihov značaj kroz izvornu građu i arheološka iskopavanja. Događaj koji je popularizirao Breuke jeste upravo, Veliki ilirski ustanak. On se u većoj mjeri koristi izvornom građom, a za brojčanu vrijednost vojnika koje spominje Velej Paterkul navodi da je *moгуće da je riječ o preuveličavanju*.¹⁵¹ Samim tim, Zaninović nije predstavio svoje tumačenje, niti je ušao u dublju analizu. Zaninović i dalje piše u duhu ranije historiografije socijalističkog perioda, pa navodi da su se kod Andetrija ustanici *junački branili*.¹⁵²

¹⁴⁸ O D. Džini: <https://mq.academia.edu/DanijelDzino/CurriculumVitae> (Pristupljeno 03.04.2020.)

¹⁴⁹ Šačić Beća navodi da je nemjerljiv doprinos arheologije u izučavanju najstarije prošlosti i stoga je teško napraviti jasnu razliku između historijskih i arheoloških rezultata. Iako se pomenute naučne discipline razlikuju u načinu proučavanja i metodologiji, nemoguće je, ne osvrnuti se na radove naučnika iz oblasti arheologije prilikom pisanja historijskih radova vezanih za antičku prošlost. (Šačić Beća, 2020, 15)

¹⁵⁰ Džino, 2009b, 30.

¹⁵¹ Zaninović, 2003, 446.

¹⁵² Isto, 447.

U radu *Bellum Panonicum (posljednja faza osvajanja južne Panonije)*, poznata hrvatska naučnica Alka Domić Kunić se osvrnula i na Batonov ustanak. Riječ je o članku koji u okviru regionalne historiografije najbolje oslikava dešavanja u Panonskom ratu. Posebno je pohvalno što autorica nije samo prepričavala izvornu građu, već je iznosila svoje zaključke i razmišljanja, što predstavlja i napredak u odnosu na ranije radove većeg dijela historiografije.¹⁵³ Domić Kunić je pravilno ocijenila povod rata, odnosno kako ona to naziva *kap koja je prelila čašu* je bio poziv za mobilizaciju ilirskih snaga za ratovanje u Markomaniji. Jedan od uzroka pobune ilirskih zajednica bili su porezi koje je propisivala Rimska Država, a Domić Kunić na osnovu toga zaključuje da su indigene zajednice već bile pod rimskom kontrolom.¹⁵⁴ Čini se da je autorica bila upravo kad je istakla da je domaće stanovništvo palo pod rimsku vlast i prije Batonovog ustanka, jer gotovo je nemoguće da su Rimljani propisivali poreze, a da nisu vladali određenim narodima.

*Potpuni broj plemena i naroda koji su se digli na ustanak iznosio je više od 800 000. Skupilo se gotovo 200 000 pješadinaca doraslih oružju i 9000 konjanika,*¹⁵⁵ riječi su kojima je Velej Paterkul opisao ustaničke snage. Starija historiografija je doslovno prepisivala ove Paterkulove riječi, ne ulazeći u dublju analizu.¹⁵⁶ Upravo iz tog razloga, Danijel Džino je u članku iz 2006. godine analizirao broj ustaničkih snaga. Istina, s brojevima je doista teško raditi ukoliko uzme u obzir da se ustanak vodio još u prvom stoljeću. Ipak, Džino je poredeći historiju sa drugim disciplinama uspio doći do brojke od 69.000 vojnika tj. 100.000 pješaka i 9.000 konjice, odnosno 85.000 pješaka ako se uzme srednja vrijednost. Pomenuti autor je komparirao gustoću naseljenosti, omjer vojno sposobnih muškaraca i nivo mobilizacije i došao do konačnih rezultata. Prilikom te uporedbe služio se sličnim primjerima u drugim rimskim provincijama kao što je bila Narbonska Galija.¹⁵⁷ Također, Džino se u svojim radovima često bavio indigenim zajednicama koji su učestvovali u ustanku.

Jedan od vođa Velikog ilirskog ustanka, Baton poticao je iz naroda Desidijata. Riječ je o zajednici koja je odigralo ključnu ulogu u ustanku. Međutim, o Desidijatima je zabilježeno malo podataka, pa tako je Danijel Džino komparirajući arheološke nalaze i historijske izvore predstavio određene zaključke o Desidijatima. Ovim je Džino potvrdio da je doista teško

¹⁵³ Šačić Beća, 2020, 23.

¹⁵⁴ Domić Kunić, 2006, 110-111.

¹⁵⁵ Vel.Pat. 2.110.3.

¹⁵⁶ Rimljani su uvijek svoje protivnike predstavljali jačim, kako bi njihova pobjeda izgledala što veća i uspješnija. Takav je slučaj i sa ovim ustankom. Džino, pak navodi da je ovakva pretjeranost Veleja Paterkula sigurno zbog toga što je ustanak u početku izazvao veliki strah i paniku u Carstvu.

¹⁵⁷ Džino, 2006, 153-154.

odvojiti dvije nauke, historiju i arheologiju, prilikom proučavanja antičke prošlosti. Kako ni Dion Kasije i Velej Paterkul ne preciziraju da li su Desidijati etnička, politička ili socijalna grupa doista je teško utvrditi njihov identitet. Međutim, Džino dolazi do zaključka da se ne može govoriti o jedinstvenom desidijatskom identitetu, već da postoje tri desidijatska identiteta, ali da je nauka sve te identitete spajala.¹⁵⁸ U ovom članku, autor se osvrće i na termine *Iliri* i *Ilirik* i smatra da bi ih čak trebalo izbaciti iz upotrebe. Činjenica je da je riječ o konstrukt pojmovima, ali su oni duboko ukorijenjeni u nauci. Oni koji te termine koriste trebali bi da imaju na umu da je riječ o konstrukt ili geopolitičkim pojmovima.¹⁵⁹ Treba istaći da su konstrukt pojmovi nastali u datom povijesnom trenutku zbog lakšeg snalaženja i shvatanja historijskih procesa i da nisu svi nužno negativni. Pored ovog vrijedi pomenuti još jedan rad D. Džine „The Bellum Batonianum in Contemporary Historiographical Narratives“, a koji se tiče historiografije o Batonovom ustanku. Cilj autora je bio prikazati na koji način i u datim povijesnim vremenima se mijenjala slika ovog događaja. Članak Džine se zasniva na nekoliko radova u kojem je obrađen Batonov ustanak. On polazi od pisanja N. Vuliće, čiji rad predstavlja polazno temelje u izučavanju Batonovog ustanka. Naime, riječ je o autoru koji je napisao prvi članak u kojem je obrađen Batonov ustanak na nekim od južnoslavenskih jezika. Potom, pažnja je posvećena i radovima koji su nastali u periodu socijalističke Jugoslavije, od kojih Džino posebno izdvaja Stipčevića, Imamovića i Bojanovskog. Postjugoslavensku perspektivu on vidi u radovima S. Mesihovića. U inače svježem uvidu u materiju, značajno je primijetiti njegovu melanholičnu ideju nedostatka jedinstva među panonskim zajednicama, i njihovo prokletstvo razjedinjenosti.¹⁶⁰ Međutim, Džino ovdje pažnju nije usmjerio na sam ustanak već i na vođu ustanka, Batona Desidijatskog te zaključuje da je Batonova ličnost građena kroz ključne ideološke diskurse. Naime, o Batonu iz povijesnih izvora se zna vrlo malo. Baton je bio vođa Desidijata, član domorodačke elite i već je ranije stekao rimsku vojnu obuku i iskustvo u rimskoj vojsci. On i njegov imenjaka, Baton Breučki se nisu bojali ratovati protiv istaknutih rimskih zapovjednika.¹⁶¹ Članak Danijela Džine predstavlja vrijedno svjedočanstvo o kreiranju slike o ustanku, ali i pokazuje koliko je ustanak bio na marginama istraživanja. Naime, riječ je o prvom članku koji govori o ustanku kroz prizmu postprocesuralizma.

¹⁵⁸ Džino, 2009a, 87-89.

¹⁵⁹ Šaćić Beća, 2020, 19.

¹⁶⁰ Džino 2009b, 31-33.

¹⁶¹ Isto, 36-38.

Analizirajući jedne od ilirskih autohtonih zajednica, Japode, Boris Olujić se u knjizi „Povijest Japoda“ dotakao i Batonovog ustanka. Iako je ovo do sada najpotpunija studija o Japodima,¹⁶² autor nije u potpunosti istražio Japode koji su naseljavali područje rijeke Une. Budući da je njegovo djelo izašlo još 2007. godine Olujić je ostao na određenim tvrdnjama iz XIX i XX stoljeća, pa tako ne nudi nove zaključke u vezi Strabonovog podatka o keltskom porijeklu¹⁶³ Japoda. Ipak, iznimno je važna hrestomatija izvora koju Olujić nudi na kraju knjige.¹⁶⁴ U poglavlju „Japodi nakon Oktavijanovog pohoda“ Olujić je pažnju posvetio njihovoj ulozi u Velikom ilirskom ustanku. Ne ulazeći u dublju analizu Olujić navodi samo da su oni učestvovali u ustanku.¹⁶⁵ Pomenuti autor se osvrće na raniju historiografiju po pitanju tačnog lokaliteta Retinijuma, ali ne iznosi svoje zaključke već kaže *da ukoliko prihvatimo ubdikaciju antičkog Retinija u okolicu Bihaća, možemo govoriti i o izravnom sudjelovanju Japoda u velikom ustanku protiv rimske vlasti.*¹⁶⁶ Problem Japoda je izuzetno kompleksan, jer bi natpis iz Verone¹⁶⁷ sugerirao ne samo na njihovo lojalno držanje prema Rimskoj Imperiji,¹⁶⁸ nego i aktivno učešće u protuustaničkim snagama.¹⁶⁹ Budući da na natpisu nije sačuvan početak to predstavlja poteškoću pri analiziranju njegovog sadržaja.¹⁷⁰ Suić smatra da natpis nije nastao u Veroni, nego negdje u Liburniji, moguće u Jaderu (Zadar).¹⁷¹ Međutim, čini se da je japodska jedinica praktično bila pocijepana na lojalni i ustanički dio. Ustanku su se pridružile japodske zajednice u Pounju i na zapadnom pravcu od Une prema rijeci Kupi, gdje su i prošle prve ustaničke jedinice koje je predvodio Baton Desidijatski.¹⁷²

¹⁶² O Japodima i njihovoj kulturi vidjeti: Patch, 1896; Čremošnik, 1957; Rendić Miočević, 1975; Dreschler-Bižić, 1983; Olujić, 2000; Kujundžić-Vejzagić, 2012.

¹⁶³ Često se postavlja pitanje na koji način su Kelti došli na područje japodskih zajednica. Razlog za njihovu invaziju leži u činjenici da su porječjima velikih panonskih rijeka našli dobru zemlju i razvili su čitav niz privrednih grana. Kelti su značajno ekonomski ojačali uspjeti su da se probiju prema zapadu, naročito prema području koje su naseljavali Japodi. To je vjerovatno razlog zbog čega su antički pisci Japode miješali sa Keltima. Najvjerovatnije da se kod Strabona potkrala greška, odnosno Strabon je mislio na Kolapijane, a ne Japode jer u nastavku spominje rijeku Kupu. (Stipčević, 1989, 37)

¹⁶⁴ Šaćić Beća, 2020, 32.

¹⁶⁵ S druge strane, Mesihović smatra da su se ustanku pridružile japodske zajednice u Pounju i na zapadnom pravcu od Une prema rijeci Kupi tj. ono područje kojim je Baton Desidijatski prošao zajedno sa svojim snagama. (Mesihović, 2011b, 373.)

¹⁶⁶ Olujić, 2007, 199.

¹⁶⁷ BATONIANO PRAEFVI/IAPVDIAI•ET•LIBVRN/SIBI•ET•LIBERTIS/T•F•I (*..u ratu Batonskom predvodio je Japode i Liburne, sebi i oslobođenima oporuku učini*) (Preuzeto Mesihović, 2018, 63.)

¹⁶⁸ U historiografiji po ovom pitanju postoje različite mišljenja. Danijel Džino i Alka Domić Kunić u monografiji iz 2013. godine, a na osnovu ovog natpisa, zaključuju da su Japodi i Liburni sigurno učestvovali u ratu na strani Rimljana. (Džino&Domić Kunić, 2013, 178.)

¹⁶⁹ Mesihović, 2018b, 362.

¹⁷⁰ Pašalić, 1975, 409.

¹⁷¹ Suić, 1991-1992, 57.

¹⁷² Mesihović, 2011d, 373.

Povodom 2000 godina od okončanja Batonovog ustanka, na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 2009. godine održan je skup pod nazivom *BATONIANVM MM*.¹⁷³ Skup je održan pod pokroviteljstvom Ministra znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske i Odsjeka za povijest Filozofskog Sveučilišta u Zagrebu, a na njemu su učestvovali eminentni stručnjaci poput Alke Domić Kunić, Marina Zaninovića, Salmedina Mesihovića, Hrvoja Gračanina i Roberta Matijašića.¹⁷⁴ Nažalost, rezultati pomenutog skupa nikada nisu zvanično objavljeni niti je objavljen časopis sa člancima naučnika koji su učestvovali na istom. Pojedini učesnici su svoje radove podijelili u drugim relevantnim časopisima. Jedino što je dostupno jesu sažeci izlaganja učesnika.¹⁷⁵ Ipak, ovo je prvi skup koji je u cjelosti bio posvećen problematici Batonovog ustanka. Marta Fiolić i Ivan Knezović su predstavili kraći izvještaj o načinu održavanja skupa.¹⁷⁶ Fiolić je istakla da *ovo znanstveno savjetovanje povezal je stručnjake i njihova istraživanja, čak na svjetlo dana dovelo neka nova otkrića. Bilo je uspješno i, nadajmo se, plodno*.¹⁷⁷ Ostaje velika žal što rezultati ovog skupa nisu ugledali svjetlo dana, jer bi sigurno otvorili neka nova pitanja i nove probleme vezane za Batonov ustanak. Ipak, čini se da je tačna tvrdnja S. Mesihovića da je ovaj skup ključan u istraživanju antičke historije i arheologije, jer su u narednom periodu nastajale sinteze koje su u većoj mjeri problematizirale Veliki ilirski ustanak.

2.6. Drugi val proučavanja: Razvoj historiografije o ustanku nakon održavanja skupa u Zagrebu 2009. godine

Zajedničkom saradnjom, arheolozi Ivan Radman Livaja i Marko Dizdar su objavili članak pod nazivom *Archaeological Traces of the Pannonian Revolt 6-9 AD: Evidence and Conjectures*. U početku članka, a na osnovu izvorne građe i literature, autori su predstavili tok Velikog ilirskog ustanka. Potom, pažnju su posvetili ostacima arheološkog materijala vezanih za ustanak.¹⁷⁸ Dostupni arheološki materijali za pobunu doista oskudni, ukoliko se uporede

¹⁷³ Mesihović smatra da je ovaj skup *označio prijelomnu tačku u razvitku historiografije i arheologije antičkog perioda današnjeg iliroslavenskog prostora*. (Mesihović, 2018b, 78.)

¹⁷⁴ Knezović, 2009, 93.

¹⁷⁵ Na osnovu ovih sažetaka može se primjetiti da učesnici skupa pažnju nisu posvetili pukom prepričavanju događaja u Batonovom ustanku. Oni su se kritički odnosila prema uzrocima, toku i posljedicama ustanka, ulazeći u dublju analizu historijskih izvora i ostataka arheološkog materijala. Pohvalno je što je na skupu predmetom analize pored političke historije bila i ekonomska i kulturna. Pažnja je posvećena ilirskim zajednicama prije početka Batonovog ustanka u Iliriku, kao i tokom ustanka, ali i odnosu rimskih vlasti nakon završetka rata. <http://www.ffzg.unizg.hr/pov/cisp/wp-content/uploads/2013/11/Sazetci-izlaganja.pdf> (Pristupljeno 10.04.2020.)

¹⁷⁶ Knezović, 2009, 93-98; Fiolić, 2010, 642-644.

¹⁷⁷ Fiolić, 2010-2011, 644.

¹⁷⁸ Autori navode neka otkrića, poput rimskih kaciga koje su pripadale rimskim legionarima. U *Sisciji* je pronađen veliki broj rimskih predmeta, kao što su mačevi, koji potiču iz perioda Oktavijana Augusta. Međutim, nekada je teško odgonetnuti da li pronađeni predmeti potiču iz *Bellum Panonicum* ili *Bellum Batonianum*.

otkrića u Njemačkoj za isti period.¹⁷⁹ Ipak, i prilikom interpretacije arheoloških dokaza treba biti vrlo oprezan. To potvrđuje i studija Nenada Cambija koji je analizirao prikaze na Gardunskom tropeju. Sudeći po tome kada je tropej izgrađen, na njemu su prikazane dvije provincije, Panonija i Dalmacija. Cambi navodi da je prema njegovom mišljenju lijevo Panon, a desno Delmat. Tropej su najvjerojatnije napravili vojnici sedme legije.¹⁸⁰

U knjizi *Illyricum in Roman Politics, 229 BC- AD 68*, Danijel Džino se dotakao i Batonovog ustanka. Treba istaći da je riječ o nezaobilaznom štivu prilikom proučavanje odnosa između Rimljana i indigenih zajednica. Džino navodi da su Batonov ustanak i katastrofa u Teutoburškoj šumi¹⁸¹ imali velike posljedice na Carstvo te da su ovim ustancima zaustavljena dalja rimska širenje prema sjevernoj i centralnoj Evropi. Povod samog ustanka, a to je poziv za ratovanje u Germaniji, bio je posljednja potrebna iskra za paljenje eksploziva u Iliriku.¹⁸² Na taj način čini se da Džino nastoji istaći da ustanak nije bio rezultat trenutnog nezadovoljstva, nego su ilirske zajednice dugo bilo izložene rimskim pritiscima. On to potvrđuje u daljem tekstu kada navodi da ponašanje Rimljana u Iliriku prije ustanka izgleda nepromišljeno i neadekvatno, odnosno ogorčenost rimskom vladavinom je bila jedan od uzroka pobune. Domaće starosjedilačko stanovništvo nije naviklo na organiziran sistem plaćanja poreza i ostalih taksi.¹⁸³ Posebno je zanimljivo viđenje D. Džine vezano za predaju Batona Breučkog na rijeci *Bathinus*. Naime, historiografija je često na ovu predaju gledala kao da je riječ o izdaji.¹⁸⁴ Džino pak smatra da je predaja Batona Breučkog bila rezultat prilika na terenu, odnosno Breuci vodeći računa o velikim ljudskim gubicima i nedostatku resursa su se odlučili na predaju.¹⁸⁵ Kada se govori o predaji Batona Breučkog, nezaobilazna je činjenica je taj događaj označio preloman trenutak u ustanka od 6. do 9. godine n.e. Međutim, treba imati na umu da je Rimsko Carstvo bilo na vrhuncu svoje moći, potom da je u ustanku stradao veliki broj domaćeg stanovništva i da je ustanak doveo do uništenja teritorija Ilirika. Baton Breučki je na neki način bio svjestan u

¹⁷⁹ Radman Livaja&Dizdar, 2010, 49-54.

¹⁸⁰ Cambi, 2010, 137-140.

¹⁸¹ Vođa ustanka, Arminije je u tajnosti vodio antigermansku politiku i podigao je veliki broj germanskih naroda na ustanak. Katastrofa u Teutoburškoj šumi nije bila jedna frontalna bitka, nego je riječ o nizu manjih okršaja. Najveću krivicu za poraz imao je Publije Kvintilije Var. Kada je Ariminije podigao Germaniju u ustanak u Iliriku je završen ustanak predajom Batona Desidijatskog. Prema Svetoniju, nakon poraza August je navodno izjavio *Kvintilije Vare, vrati mi legije*. (Džino, 2010, 155; Mesihović, 2015, 1373-1378.; Mesihović, 2018, 595-597.)

¹⁸² Džino, 2010, 144.

¹⁸³ Isto, 153-154.

¹⁸⁴ Posebno je Baton Breučki tretiran kao izdajnik u radovima bosanskohercegovačkog naučnika S. Mesihovića. On smatra da je nejedinstvo u ustanku dovelo do konačnog poraza ilirskih zajednica. Ovim potezom Batona Breučkog došlo je i do urušavanja međusobnog povjerenja unutar ustaničkih snaga. (Više: Mesihović, 2009b; Mesihović, 2018b, 594-598.)

¹⁸⁵ Džino, 2010, 151.

šta bi se dalje ratovanje pretvorilo. Iako su gubici Rimljana bili ogromni, nikako ne treba zanemariti njihova postignuća i činjenicu da njihove vojne sposobnosti nije bilo teško obnoviti.

Alka Domić Kunić i Danijel Džino su u sklopu zajedničke saradnje izdali dva članka i jednu monografiju. Sinteza *Rimski ratovi u Iliriku. Povijesni antinarativ*¹⁸⁶ nastalo je zbog potrebe za revidiranjem postojećih historijskih znanja o najstarijoj prošlosti. Ranije hrvatska historiografija, posebno ona iz XIX i kraja XX stoljeća koja se razvijala u periodu kada su na području Zapadnog Balkana u prvi plan došli nacionalni osjećaji, tretirala je Bosnu i Hercegovinu kao dio hrvatskih zemalja. Međutim, sa ovom knjigom to nije slučaj.¹⁸⁷ Autori ne daju detaljan opis bitke, više se usredotočuju na uzroke rata smatrajući da su oni dosta kompleksniji nego što se smatra. Na osnovu podatka koji donosi izvorna građa, autori zaključuju da se kao jedan od uzroka pobune mogu smatrati motivi i želje dvojice vođa ustanka, Batona Desidijatskog i Batona Breučkog.¹⁸⁸ Međutim, o ovoj pojavi je uistinu teško govoriti zbog nedostatka izvorne građe. Ipak, ova knjiga je popunila određene praznine koje su vladale u historiografiji o odnosima između Rimljana i indigenog stanovništva. Također, ukazano je na koji način bi se historija kao nauka u narednom periodu trebala razvijati i da njena svrha nije samo prepričavanje izvorne građe, već i njena detaljna analiza i kritički osvrt.¹⁸⁹ Kako je već pomenuto, Danijel Džino i Alka Domić Kunić su zajedno priredili još dva članka, pod nazivom *Pannonians: Identity-perceptions from the late Iron Age to later antiquity*¹⁹⁰ iz 2012. godine i *View from the Frontier Zone: Roman Conquest of Illyricum*¹⁹¹ izdat 2018. godine

Jedan od najvećih arheologa bivših jugoslavenskih prostora, Marin Zaninović je 2015. godine izdao knjigu u čijem fokusu je politička historija, odnosno ratovi koje je Rimsko Carstvo vodilo sa ilirskim narodima. Treba istaći da studija *Ilirski ratovi*¹⁹² uistinu ima veliku vrijednost

¹⁸⁶ Studija navedenih autora podijeljena je na sedam većih poglavlja, a svako od njih sastoji se od nekoliko potpoglavlja. Autori su jasno definirali pojmove koje su koristili i ukazali su na nužnost multidisciplinarnosti u proučavanju prošlosti. Džino i Domić Kunić smatraju da ne postoji jedinstveni rimski identitet i da Rimljani nisu imali unaprijed razrađen plan osvajanja, nego da je njihovo širenje bilo rezultat prilika na terenu. Također, Rimljanima za cilj nije bio zaposjesti teritorije, već narode. Primjetno je da se u knjizi za ilirsko stanovništvo ne koristi izraz plemo, kao što je bio slučaj sa ranijom historiografijom.

¹⁸⁷ Šaćić Beća, 2020, 21-22.

¹⁸⁸ Džino&Domić Kunić, 2013, 175.

¹⁸⁹ Iako autori monografije *Rimski ratovi u Iliriku. Povijesni antinarativ* teže multidisciplinarnosti i kritički se odnose prema pojavama koje tumače, treba istaći da se mogu uočiti određene pojave koje nisu u potpunosti dokazane. Pomenuti autori povezuju Mezeje sa delmatskim savezom i navode da je njihova teritorija, nakon kampanje Augusta Oktavijana, bila pogranična zona. Međutim, nedostaje izvorna građa i arheološki dokazi koji bi potkrijepili ove tvrdnje u potpunosti. (Šaćić Beća, 2020, 21-22)

¹⁹⁰ Džino&Domić Kunić, 2011.

¹⁹¹ Džino&Domić Kunić, 2018.

¹⁹² Činjenica je da je riječ o jednom, uistinu značajnom djelu koje se tiče ilirske prošlosti. Međutim, Zaninović je znao često odlutati od onoga što mu je glavni zadatak te je prikazivao stradanja hrvatskog naroda tokom XIX i XX stoljeća.

budući da autor u pisanju prednost daje izvornoj građi, a ne literaturi koja se tiče navedene problematike. Međutim, Zaninović ne iznosi neke nove zaključke, često je subjektivan te se osvrće na rezultate svojih ranijih istraživanja iz XX stoljeću. Može se primjetiti da je riječ o naučniku koji pripada jugoslovenskoj školi tzv. iliologije. Ipak, njegov talenat za nauku posebno je došao do izražaja prilikom analize djela Veleja Paterkula i Diona Kasija.¹⁹³ Dion Kasije je ostavio zabilješke o bici kod Andetrije, ali je Zaninović dodao pojedine detalje koje nisu zabilježene u historijskim izvorima. Tiberije se našao u teškoj situaciji, ali *nije mogao da se povuče jer bi povlačenje bilo nečasno*. Zaninović je prenio da su vojnici ispuštali takve krike, da se neprijatelj uplašio i pobjegao.¹⁹⁴ Zanimljive su i riječi koje koristi Zaninović, u duhu romantičarske radnje, pa on kaže da se *Tiberije našao u škripcu*.¹⁹⁵ Zaninović navodi da su Iliri pretrpjeli veliku gubitke, što je svakako neosporna činjenica. Međutim, u daljem tekstu kaže *da su ih Rimljani bez milosti ubijali u svojim genocidnim postupcima* te je veliki broj ljudi odveden u ropstvo.¹⁹⁶ S druge strane, Džino u svojoj studiji *Illyricum in Roman Politics 229 BC- AD 68* smatra da Rimljani, generalno govoreći, nisu vršili nepotrebno nasilje nakon gušenja pobune. Ne spominju se velika porobljavanja stanovništva ili pretjerana rimska odmazda. Glavna uporišta su opkoljena i uništena, ali druga naselja u kojima je živjela većina stanovništva se predala mirno. Također, život Batona Desidijatskog i njegovih sljedbenika je bio pošteđen. Arheološkim iskopavanjima su pronađeni tragovi uništavanja u dolini rijeke Save, ali je doista teško odgonetnuti jesu li oni rezultat *Bellum Pannonicum* ili *Bellum Batonianum*.¹⁹⁷ Upravo na ovom primjeru se može vidjeti da Zaninović često tumači događaje zasnovane na vlastitoj interpretaciji.

Godine 2018. Alka Domić Kunić se u dva rada dotakla Batonovog ustanka. U prvom radu *PROSOPOGRAPHIA BELLI BATONIANI: Augustovi legati u mreži međusobnih veza i interesa*, autorica objašnjava Augustovu mrežu međusobnih veza, a koje su povezivale glavne pokretače Batonovog ustanka. Uglavnom su to bili pripadnici Julijejsko-Klaudijejske dinastije. Rad pomenute autorice zavređuje pažnju iz razloga što pokazuje da svi oni koje je August angažirao su opravdali njegovo povjerenje i uspjeli da uguše ustanak. Međutim, članak

¹⁹³ Šaćić Beća, 2020, 24.

¹⁹⁴ Dion Kasije ništa ne spominje po ovom pitanju jedino što navodi *Dalmatinci, primjetivši ovo, postrojili su se izdvan zidina, na vrhu strmine, i bacali su na njih velike količine kamenja, neke izbacujući praćkom, a neke kolutali prema dole. Neki su puštali opuštene točkove, drugi cijela kola puna kamenja, i još neki dugi okrugle kutije konstruirane na način koji je posebno uobičajen za ovu zemlju i koje su bile pune kamenja. Svi ovi objekti su padali dole odjednom sa velikim podstrekom udarajući ovdje i tamo, kao da su ispuštani iz pračke, razdvajajući Rimljane od drugih čak i više ranije i rušili ih.* (Dio.56.14.1-2)

¹⁹⁵ Zaninović, 2015, 449.

¹⁹⁶ Isto, 453-454.

¹⁹⁷ Džino, 2010, 153.

je bitan izvor za cjelokupnu povijest izučavanja Julijejsko-Klaudijejske dinastije. Rad se zasniva na preciznoj analizi zaista obimnog korpusa građe. Također, to je prva proposografska analiza Batonovog ustanka na južnoslavenskim jezicima. Tri provincije, Ilirik, Mezija i Galatija su mjesta iz kojih je August sam birao vrhovne magistrat. ¹⁹⁸ U zborniku radova koji je bio posvećen *Sisciji*, Domić Kunić se bavila analizom povijesnih izvora koji pominju *Sisciju*. Tu vrijedi posebno pomenuti Veleja Paterkula, koji je ostavio svjedočanstva o sukobima u *Sisciji* tokom Batonovog ustanka. Te prilike, Velej je istakao da je *Siscija* bila najvažniji stožer Tiberijevih snaga. ¹⁹⁹ Čini se da su tokom ovog rata Rimljani prvi put postali svjesni važnosti Panonije, budući da je postojala opasnost da se Rimsko Carstvo podijeli na dva dijela-istočni i zapadni. ²⁰⁰ Pored Alke Domić Kunić, arheolog Ivan Radman Livaja je pažnju posvetio *Sisciji*. Međutim, primjetno je da Radman Livaja i dalje koristi neke termine koje su većem dijelu moderne historiografije odbačene, pa tako za indigene zajednice koje su naseljavali Ilirik koristi izraz pleme. Ipak, značajno je što je Radman Livaja odlučio analizirati ulogu *Siscije* na osnovu sačuvanih arheoloških materijala, budući da je ona bila najveći garnizon u Rimskom Carstvu, čak i nakon sloma ustanka. Autor je u članku analizirao koje su legije bile prisutne u Iliriku od 6. do 9. godine. ²⁰¹

Hrvatski povjesničar koji se u svojim radovima u najvećoj mjeri problematizira period kasne antike i ranog srednjeg vijeka, Hrvoje Gračanin je 2019. godine objavio članak pod nazivom *Bellum Batonianum i Bellum Liudewiticum: dodirnice i razilaznice*. ²⁰² Kako i sam naziv članka kaže, autor je na osnovu izvorne građe odlučio porediti dva značajna povijesna događaja, Batonov ustanak i ustanak Ljudevita Posavskog. ²⁰³ Gračanin je tom prilikom analizirao povijesnu građu- Veleja Paterkula i Svetonija na jednoj strani, a na drugoj *Annales regni Francorum*. Treba istaći da je Gračanin bio na pravom putu, budući da je on i sam istakao da su karolinški predstavnici bili inspirisani rimskom izvornom građom, posebno Svetonijem. ²⁰⁴ Autor je pravilno odredio da ovaj ustanak ima zajedničkih tačaka. Vjerovatno

¹⁹⁸ Domić Kunić, 2018a, 83-131.

¹⁹⁹ Domić Kunić, 2018b, 31.

²⁰⁰ Kovács, 2014, 32.

²⁰¹ Radman Livaja, 2018, 159.

²⁰² Gračanin je svoja razmišljanja podijelio još na pomenutom skupu u Zagrebu 2009. godine. Međutim, kako rezultati pomenutog skupa nisu objavljeni, autor je odlučio da članak objavi u radovima Zavoda za hrvatsku povijest.

²⁰³ Kao franački vazal, Ljudevit Posavski je bio podređen furlanskom markogrofu Kadolahu. Međutim, kako nije bio zadovoljan njegovom politikom Ljudevit se požalio franačkom vladaru Ludovigu I, a ubrzo je digao i ustanak. Ljudevit je četiri godine sa promjenljivom ratnom srećom odupirao se neprijatelju. On se 832. sklonio kod Borninog neprijatelja Ljudemislja koji ga je i ubio. (Više: Goldstein, 2003; Gračanin: 2011.)

²⁰⁴ Gračanin, 2019, 118-119.

su moguće neke opće poveznice, kao što su borba za samostalnost, djelimično i teritorijalna pozornica (ona u Panoniji), kao i način ratovanja. Također, određene dodirne tačke se mogu pronaći i između protivnika, jer je na jednoj strani bio oficijelni rimski imperator Ludovik, tj. Oktavijan August, a na drugoj domodorački čelnik u Panoniji Ljudevit, odnosno Baton Desidijatski. Međutim, čini se da su uzroci ustanka potpuno različiti. Ljudevit se više pobunio zbog personalnih razloga, a kod ilirskih naroda je više riječ o socijalnim i ekonomskim posljedicama,²⁰⁵ koje su bile produkt neorganizovane i neadekvatne politike rimskih predstavnika vlasti.

Sasvim je opravdanja tvrdnja da je u današnjoj savremenoj Hrvatskoj Batonovom ustanku posvećena veća pažnja, nego u ranijim vremenima. Iako još uvijek hrvatskon naučnoj zajednici ne postoji monografija koja je u cjelosti posvećena ovom događaju, treba istaći da radovi naučnika koji se dotiču ovog događaja predstavljaju nemjerljiv doprinos u izučavanju ustanka. Također, posebno je značajno što sve više historičari pažnju ne posvećuju isključivo deskripciji već komparaciji i kritičkoj analizi.

²⁰⁵ Međutim, ne treba zanemariti da Džino i Domić Kunić govore o motivima i ciljevima dvojice vođa ustanka: *..tek na uporno insistiranje Batona Desitijata počeo je sukob. Daljni tijek rata još više pokazuje osobne ambicije vođa, tako da je breučki Baton Rimljanima izdao trećeg vođu Pina.. Na samom kraju sukoba desitijatski Baton iskoristio je najbolji trenutak da preda Tiberiju ostavljajući svoje suborce na cjedilu u opkoljenom Andetriju te konačnom nagodbom s Tiberijem, spasio život sebi i sinu Skevi.* (Džino&Domić Kunić, 2013, 175.)

3. Problematika *Bellum Batonianum* u modernoj srpskoj historiografiji

Najveći dio današnje Srbije se u antičkom periodu nalazilo u sastavu provincije Mezije, odnosno *Moesia Superior*, zbog čega srpski naučnici nisu posvećivali pažnju izučavanju Batonovog ustanka. Riječ je uglavnom o parcijalnim dijelovima u sastavu većih tematskih cjelina. U odnosu na bosanskohercegovačku i hrvatsku historiografiju, srpski naučnici u terminološkom smislu drugačije označavaju Batonov ustanak, nazivajući ga najčešće Dalmatinsko-panonski rat. Prvi koji je izučavao ovaj događaj bio je Nikola Vulić.²⁰⁶ U historiografiji je još od najranijih vremena postojao problem ubiciranja rijeke *Bathinus* i tom problematikom se bavio Milan Budimir u članku „Flumen nomine *Bathinus*.“²⁰⁷ Petar Milošević je istražio ostatke pronađenog arheološkog materijala u dolini rijeke Save te se u početku rada osvrnuo na Batonov ustanak. Također, ovaj naučnik je djelovao i u postjugoslovenskom periodu.²⁰⁸ U časopisu *Balkanica*, Dragan Popović je predstavio članak pod nazivom „Beitrag zur Ubikation von Batons Lager.“²⁰⁹ U zborniku „Fruška gora u antičko doba“ iz 1995. godine, a čiji je urednik Nikola Tasić, Petar Petrović se bavio rimskim limesom na rijeci Dunav u donjoj Panoniji.²¹⁰

U savremenom periodu Batonovog ustanka se dotakla i Miroslava Mirković. Ona se istina Batonovim ustankom bavila parcijalno. Uglavnom je ustanak promatrala kroz prizmu drugih tematskih cjelina.²¹¹ Velika Dautova-Ruševljan i Miroslav Vujović su problematizirali ulogu rimske vojske na području Srema.²¹² Dragana Grbić se u članku iz 2011. bavila osvajanjima prvog rimskog princepsa Augusta u svjetlu trijumfalnih spomenika. Međutim, najznačajnija njeno djelo je knjiga iz 2014. godine u kojem su detaljno obrađene zajednice sa područja Ilirika.²¹³ Autorica ustanak pominje u okviru poglavlja u kojim obrađuje Desidijate, Breuke, Japode i druge narode. Za istraživanje ove teme vrijedi pomenuti i dva neobjavljena doktorata odbranjena na Univerzitetu u Beogradu, odnosno na Filozofskom fakultetu, od strane Marka Jankovića²¹⁴ i Vladimira Mihajlovića.²¹⁵ Međutim, ono što treba istaći jeste da se kod srpskih naučnika koji se bave antičkom prošlošću uočava jedan nedostatak. Naime, savremeni

²⁰⁶ Vulić, 1911; Vulić, 1926.

²⁰⁷ Budimir, 1925.

²⁰⁸ Milošević, 1987; Milošević, 2001.

²⁰⁹ Popović, 1991.

²¹⁰ Petrović, 1995.

²¹¹ Mirković 2003; Mirković: 2006; Mirković: 2017.

²¹² Dautova-Ruševljan&Vujović, 2006.

²¹³ Grbić 2011; Grbić, 2014.

²¹⁴ Janković, 2013.

²¹⁵ Mihajlović, 2015

srpski naučnici u svojim istraživanjima ne koriste literaturu koja je izašla iz pera bosanskohercegovačkih historičara i arheologa kao što su Zdravko Marić, Veljko Paškvalin, Enver Imamović, Adnan Busuladžić te Salmedin Mesihović. Činjenica je da starija literatura igra veliku ulogu i predstavlja kamen temeljac prilikom istraživanja modernih naučnika. Ograničavanje istraživača isključivo na stariju literaturu ima određeni uticaj na kvalitet njihovih radova.²¹⁶ Ipak, i pored te činjenice srpska historiografija je „iznjedrila“ veći broj radova koji imaju veliki značaj u razvitku antičke prošlosti.

3.1. *Veliki i strašni ustanak*- Batonov ustanak kao sastavni dio srpske nacionalne prošlosti

Da je Nikola Vulić bio pionir srpske historografije pokazuje činjenica da mu je Irena Ljubomirović posvetila posebnu monografiju.²¹⁷ U svojim radovima ovaj naučnik se bavio odnosima ilirskih zajednica i Rimskog Carstva kroz prizmu historije i arheologije.²¹⁸ On se smatra klasičnim historičarem i filologom. Njegovi radovi su ostavili dubok trag u daljem razvitku historiografije. Vulić je smatrao da zadatak historičara nije da historijske ličnosti okarakterizira pozitivno i negativno, već da historičar treba da rekonstruira život određenog naroda u datom historijskom vremenu, odnoseći se prema izvorima kritički, odnosno bez fantazije i mašte.²¹⁹ U članku iz 1911. godine pod nazivom „Dalmatsko-panonski ustanak (od 6-9.g. po Hr.)“ Vulić je predstavio značaj Batonovog ustanka, jasnu hronologiju događaja i osvrnuo se na izvornu građu koja pominje ustanak. *Veliki i strašni ustanak*²²⁰ je po ovom autoru zaslužio da bude predmetom obrade, budući da je većim svojim dijelom sastavni dio srpske nacionalne historije.²²¹ Iako se ustanak vodio i na području Srbije, treba istaći da je glavni vođa ustanka Baton Desidijatski poticao sa područja današnje Bosne i Hercegovine gdje su se vodile i najveće bitke i gdje je najvjerojatnije izvršena predaja Batona Breučkog. Također, posljednja bitka u ustanku, odnosno bitka kod Ardube se najčešće locira u BiH. U vrijeme kada Vulić piše srpska elita je smatrala BiH kao sastavni dio srpskog „nacionalnog“ prostora. Njegov stav se

²¹⁶ Šaćić Beća, 2020, 34.

²¹⁷ Vidjeti više: Ljubomirović, 2013.

²¹⁸ Mihajlović se detaljnije u svom doktoratu bavio Vulićem doprinosom u izučavanju prošlosti. Svakako, on ne osporava da je riječ o velikom naučniku. Mihajlović navodi da se *Vulićev pristup antičkim populacijama nije razlikovao od vladajuće paradigme njegovog vremena po kojoj je narodnost predstavljala najvažniji oblik socijalnog grupisanja*. Vulić je isticao da je društvo promjenljiva pojava i smatrao da historiju ne stvaraju pojedinci, već čitave mase ljudi. (Mihajlović, 2015, 50-60)

²¹⁹ Mihajlović, 2015, 50-51.

²²⁰ Vulić, 1911, 247.

²²¹ Isto, 200.

može okarakterizirati kao romantičarski te događaji iz antičkog perioda se ne trebaju poistovjećivati sa događajima iz perioda rađanja savremenih nacija.

On pravilno ocjenjuje doprinos Veleja Paterkula i Diona Kasija i ukoliko se uzme u obzir vrijeme u kojem je Vulić djelovao i pisao može se zaključiti da ovo predstavlja veliki pomak u istraživanju problematike ustanka. Vulić je kao uzrok ustanka naveo nezadovoljstvo koje je domaće stanovništvo, odnosno kako ih on naziva *podjarmljeni* osjećalo prema Rimljanima, odnosno svojim *gospodarima*.²²² Rimski nameti nisu bili nimalo lahki, a i nasilje koje su vršili njihovi činovnici je dovelo do velike mržnje i rata. Iz ilirskih *plemena*, kako ih naziva Vulić, je veliki broj muškaraca bio prisiljen ratovati na području Markomanije. Savremena historiografija uglavnom smatra da su ustanak započeli Desidijati. Vulić, iako priznaje da je Baton Desidijatski započeo rat, kaže da ne mora značiti da su Desidijati, *desidijatsko pleme* ti koji su se prvi digli protiv vlasti.²²³ Rimska vlast je okarakterizirana kao ugnjetačka.²²⁴

Zanimljivo je kako se kod ovog naučnika može prepoznati i romantičarski pristup, pa navodi da plemena *neuspjeh nije bacio u očajanje*.²²⁵ U drugom radu iz 1926. godine, Vulić uglavnom ponavlja ono što je napisao nekoliko godina ranije. Međutim, ovdje se osvrće na ulogu Liburna i Japoda u ustanku, često pozivajući se na teze Karla Pača. Posebno analizira ploču iz Verone te navodi da je na natpisu umjesto riječi PRAEFVIT najvjerojatnije trebalo stajati PRAEF•CIVIT, ali je došlo do greške prilikom klesanja natpisa. Samim tim, to bi značilo da je ovaj upravitelj bio odlikovan u ustanku, a poslije ustanka dobio na upravu Japodiju i Liburniju. *Ali, zar nisu mogli u početku ustanka i ova dva plemena dohvatiti oružje protiv sigurno mrskog neprijatelja, a, recimo na kraju ustanka biti pod upravom rimskom. To je dabome moguće*.²²⁶ Nikola Vulić je dao prvi važniji narativ o ustanku na nekom od južnoslavenskih jezika. Njegovo viđenje je u osnovi antikolonijalno, a Rimljani su za njega *dušmani*. On je ovu pobunu vidio kao *pravedni* oslobodilački pokret protiv *nepravedne* okupacije od strane kolonijalne vlasti. Završetak Batonovog ustanka je ocijenio kao krajnju "žrtvu" tadašnjih stanovnika na području Ilirika. Može se uvidjeti da Vulićev diskurs direktno proizilazi iz postojećih historijskih antikolonijalnih narativa njegovog vremena, ali posebno iz narativa o srpskom ustanku protiv

²²² Vulić, 1911, 221.

²²³ *S jedne strane to što je zemlja bila lišena velikog dela posade, a s druge strane to što su morali poslati u rat za mrskog ugnjetača uzdanicu svoju, izazove ova dva naroda, te se late oružja da opet izvojuju slobodu.* (Vulić, 1911, 222)

²²⁴ Vulić, 1911, 221-222.

²²⁵ Isto, 224.

²²⁶ Vulić, 1926, 71-72.

Osmanlija i srpskom kolektivnom iskustvu iz Prvog svjetskog rata.²²⁷ Ipak, smrću Vulića izučavanje srpske arheologije i historije je značajno stagniralo. Takva situacija se održala sve do 1960-ih godina XX stoljeća, odnosno do pojave Fanule Papazoglu.²²⁸ Treba istaknuti da se kod Vulića sasvim jasno vidi da on Batonov ustanak posmatra iz perspektive osvajača i pokorenih. Rimljani su dušmani koji su nepravедno okupirali područje Ilirika. Ipak, riječ je o prvom naučniku na području Srbije i okoline, koji je u svojim radovima detaljno obradio Batonov rat. Njegovi članci su predstavljali temelj budućim naučnicima u izučavanju pomenutog događaja.

3.2. Veliki ilirski ustanak kroz prizmu lingvističkih i arheoloških istraživanja

Za razliku od Vulića, klasični filolog Milan Budimir²²⁹ se bavio jednim konkretnim problemom, odnosno pokušao je pronaći rijeku *Bathinus* koju spominje Velej Paterkul.²³⁰ Samo pitanje koju rijeku označava *Bathinus* je proizvelo mnogo rasprava kod lingvista i historičara. Budimir jasno predstavlja da postoje tri rješenja za ovu rijeku, a to su da li je *Bathinus* rijeka Bednja kod Varaždina, rijeka Bosut ili Bosna. Budimir je dokazao da se rijeka *Bathinus* ne može čitati nikako drugo nego *Basinus*, a taj hidronim je danas najbliži nazivu Bosna. Naime, on je istakao da područje Bosne i rijeke Drine je bilo glavnim uporištem ustaničkih snaga. Ova teorija je danas najviše zastupljena u historiografiji.²³¹

U narednom periodu posebno se izdvajaju djela srpskih arheologa. Novaković navodi da je razvoj antičke arheologije u Srbiji, poslije Vulića i Grbića, odnosno u periodu nakon završetka Drugog svjetskog tekao dosta sporo.²³² U zborniku radova pod nazivom „Počeci romanizacije u jugoistočnom delu provincije Panonije“, a čiji je urednik Mladen Stojanović, arheolog Petar Milošević se bavio ostacima opreme rimskih ratnika u dolini rijeke Save. U uvodu članka, autor je dao kratak kratki historijski osvrt u kojem problematizira odnose između Rimljana i domaćeg stanovništva. Milošević je posebno istakao značaj *Sirmiuma*, kao jednog od najbitnijih gradova na području Panonije. Razlog zbog kojeg se ustanak širio većom brzinom

²²⁷ Džino, 2009b, 31.

²²⁸ Novaković, 2014, 115.

²²⁹ Milan Budimir se rodio 1891. godine u Mrkonjić Gradu. Školovao se u Sarajevu i Beču. Nakon završenih studija sve do penzionisanja predavao je na Katedri za klasičnu filologiju u Beogradu. Bio je član SANU i JAZU. Težište svojih istraživanja stavio je na jezik. U saradnji sa M. Flašarom objavio je monografiju „Pregled rimske književnosti.“ Preminuo je 17. oktobra 1975. godine u Beogradu. (Šešelj, 1975, 94)

²³⁰ Ova rijeka se često identificirala sa rijekom Bednjom na području Hrvatskog zagorja, ali je ova teorija danas odbačena. Budimir je istakao da su periodu njegovog djelovanja, svi naučnici izuzev Sarie Balduin smatrali da je riječ o rijeci Bednji. (Budimir, 1959, 57; Mesihović, 2018b, 457)

²³¹ Budimir, 1959, 64.

²³² Novaković, 2014, 122.

Milošević pripisuje činjenici da Rimljani na početku ere nisu ostavili veći broj legija u donjoj Panoniji. Ipak, zahvaljujući doseljenicima Italicima, oni su uspjeli da zaustave dvojicu Batona u namjeri da oslobode *plemena* u Ilirika.²³³ U već pomenutom časopisu *Balkanica*, Dragan Popović se bavio problemom ubikacije Batonovog logora. Međutim, on često iznosi neutemeljene podatke. Popović navodi da nakon što su pobunjenici gurnuti na područje Fruške gore, među njima je zavladao glad te su se hranili biljkama, koje se nisu koristile za prehranu ljudi što je dovelo do pojave različitih bolesti među njima. Ovaj podatak, Popović preuzima od Vulića iz članka „Vojvodina u rimsko doba“ koji je objavljen u zborniku *Vojvodina*.²³⁴ U izvornoj građi nema podataka o ovome.

Prilikom pokušaja ubikacije ovog logora, Popović prvo postavlja nekoliko teza. On navodi da je Batonov logor morao biti skriven i postavljen na teško pristupačnom području koje pruža dobar pogled i osigurava održavanje veza, potom da kontrolira prirodne komunikacije koje prolaze kroz Frušku goru i spajaju Savu sa Dunavom. Također, logor je trebao osigurati pouzdanu zaštitu pobunjenika. Na kraju, Popović dolazi do zaključka da se Batonov logor nalazio na južnim padinama Fruške Gore, odnosno na sjevernoj periferiji naselja Ležimira. Tu se nalaze dva brda, Velika Gradina (visine od 310 m i više) i Mala Gradina (visine od 255 m i više).²³⁵ Sporni problem predstavlja činjenica što nije poznato kada je građen ovaj logor. Popović nudi dvije opcije, prva je da se to desilo prije nego što su rimske legije osvojile *Sirmium*, ili pak kasnije. Autor više zastupa prvu tezu. Da su logor gradili tokom ustanka, sigurno bi bili primjećeni od strane rimske vlasti, budući da bi to direktno ugrozilo rimsku sigurnost.²³⁶ Međutim, ova teza Popovića je na klimavim nogama i teško je dokaziva. U narednom periodu čini da se historiografija nije previše koristila njegovim radom, vjerovatno iz razloga što udikacija Batonovog logora nije potvrđena ni arheološkim, ali ni historijskim izvorima. Njegov članak je uglavnom zasnovan na pretpostavkama. Svako novo otkriće vezano za ustanak, a posebno pitanje ubikacije Batonovog logora bi dovelo do populariziranja teme. Međutim, za takvo nešto su potrebni dokazi, što kod Popovića nije slučaj.

Arheolog Petar Petrović²³⁷ u dvije-tri rečenice pominje ustanak. Naime, Petrović navodi da je ustanak započeo na području grada *Sirmiuma* i da je zahvatio područje Fruške gore,

²³³ Milošević, 1987, 14.

²³⁴ Popović, 1991, 32.

²³⁵ Isto, 35-36.

²³⁶ Isto, 38.

²³⁷ Petar Petrović rođen je 1938. godine u Beogradu, a osnovno i srednju školu završio je u Kraljevu i Nišu. Još tokom studija u Nišu je učestvovao na niz arheoloških iskopavanja. Prvo zaposlenje bilo je u Narodnom muzeju u Nišu 1962. godine, a naredne godine bio je stipendista njemačke vlade gdje se dodatno usavršio u Bonnu. Posebno

Vulkajske bare i krajeve oko rijeke *Bathinus*, za koju smatra da je riječ o Bosutu.²³⁸ Ono što je na prvi pogled uočljivo jeste da su se tematikom ustanka u Srbiji više bavili arheolozi, nego historičari. Naravno, nije riječ o obimnijim studijama već je ustanak dio šire tematike u okviru kojih autori daju podatke o arheološkim lokalitetima na području današnje Srbije.

3.3. (Ne)posvećenost izučavanju Velikog ilirskog ustanka

Kako je *Sirmium* bio veliki antički grad i mjesto najznačajnijih sukoba u prošlosti, čini se da su srpski arheolozi i historičari najveću pažnju posvetili upravo izučavanju ovog grada. To potvrđuje i studija Petra Miloševića, koji je 2001. godine javnosti predstavio knjigu pod nazivom „Arheologija i istorija *Sirmiuma*.“ Međutim, već u početku njegovog objašnjavanja o *Velikom ilirskom ustanku* može se zaključiti da je riječ o naučniku koji je zadržao raniji socijalistički diskurs te navodi da je ustanak bio posljednji pokušaj *pokorenih Ilira i Panonaca* da steknu nezavisnost. Autor prepoznaje značaj koji je grad imao u ustanku te navodi da je *Sirmium* i pored velikih napora ustanika, bio glavno uporište rimske vojske. Milošević to pripisuje i činjenici da se i prije ovog ustanka u *Sirmiumu* naselio veliki broj Italika. Pored toga, on identificira rijeku *Bathinus* sa rijekom Bosut. On istina navodi da postoje određene indicije da je riječ o rijeci Bosni, budući da se tu nalazila i putna stanica *Ad Basante*.²³⁹

Miroslava Mirković se prilikom obrade Augustove vladavine dotakla i Velikog ilirskog ustanka, navodeći da je ovaj rimski princeps vodio teške borbe sa *ilirskim plemenima*, od kojih se posebno ističu ratovi *Bellum Panonicum* i *Bellum Batonianum*. Kao uzrok ustanka ona navodi da domaće stanovništvo nije imalo razvijenu državnu organizaciju te nije naviklo na plaćanje poreza.²⁴⁰ Po ovoj autorici prvo su se pobunili Breuci sa Batonom Breučkim, pa tek onda Desidijati. Teško je utvrditi razloge ovakvog pisanja Mirković, budući da izvorna građa donosi podatke da je na čelo ustanka prvo stao Baton Desidijatski.²⁴¹ Zatim, po Miroslavi Mirković ustanak je *bez sumnje ustanak bio masovan*. Na taj način, autorica ne ulazi u kritičku analizu izvorne građe i ne ostavlja mogućnost da je riječ o preuveličavanju Veleja Paterkula. Vjerovatno je ustanak za taj period bio masovan, ali nemoguće je da je bilo toliko ljudi kako

se izdvaja njegova monografija „Niš u antičko doba.“ Preminuo je u augustu 2000. godine (Biografiju i bibliografiju radova Petra Petrovića vidjeti: Jeremić, 2013, 187-199)

²³⁸ Petrović, 1995, 10.

²³⁹ Milošević, 2001, 190-191.

²⁴⁰ Ove podatke navodi i Danijel Džino u svojoj studiji o Ilirima kada kaže da starosjedilačko stanovništvo nije naviklo na organiziran sistem plaćanja taksu i ostalih poreza (Džino, 2010, 153-154)

²⁴¹ Po Dionu Kasiju prvo su se pobunili Desidijati na čelu sa Batonom Desidijatskim. Međutim, ustanak se vrlo brzo proširio Panonijom i područjem Zapadnog Balkana. Nakon što je pobuna izbila na desidijatskom području, pojavilo se novo središte ustanka među Breucima. (Mesihović&Šaćić, 2015, 211; Šašel Kos, 2015, 71)

navode povijesni izvoru. Za predaju kod rijeke *Bathinus*, autorica isključivo kaže da je predaja izvršena negdje u Panoniji, ne ulazeći u problematiku koja bi to rijeka *Bathinus* mogla biti.²⁴² U okviru rada o historiji *Sirmiuma*²⁴³, kao jednog od najznačajnijih antičkih gradova, Mirković je ponudila nešto više informacija, ali svakako nedovoljnih za veću analizu. Ovaj put, rijeku *Bathinus* identificira sa rijekom *Bosut*, ali s druge strane ne navodi razloge za takav stav. Međutim, ustanak je bio uzaludni pokušaj Panonaca da povrate samostalnost.²⁴⁴ Ovom rečenicom, Mirković ostavlja dojam da ustanak promatra kroz prizmu historičara koji već poznaje rezultate i posljedice ustanka. Domaće stanovništvo, koje je bilo nezadovoljno odnosom rimskih vlasti i upravom je moralo da reaguje. Ustanici nisu znali šta ih čeka na kraju, kao što je to znala Mirković. Pored toga, grad *Splonum* čije razaranje pominje Dion Kasije, Miroslava Mirković locira u Kominama kod Pljevalja.²⁴⁵ Sa tom konstatacijom se slaže i Svetlana Loma.²⁴⁶ S druge strane, Šaćić Beća navodi da bi *Splonum*, sudeći po tekstu Diona Kasija, trebalo tražiti u blizini teritorije koje su naseljavali Japodi. Ipak, dilemu oko lociranja pomenuto grada bi moglo riješiti pronalaženje novih epigrafskih spomenika.²⁴⁷

Velika Dautova Ruševljan i Miroslov Vujović su 2006. godine objavili dvojezično izdanje knjige „Rimska vojska u Sremu.“ Oni navode da se drugi veliki rat između Rimljana i ilirskih plemena vodio između 6. i 9. godine i da je poznat pod nazivom *Bellum Panonicum*.²⁴⁸ Primjetno je da oni uglavnom prepričavaju izvornu građu, odnosno pisanja Diona Kasija i Veleja Paterkula. Glavni razlog neuspjeha ustanika je bila nesloga, a za razliku od Miloševića i Miroslave Mirković rijeku *Bathinus* identificiraju sa rijekom Bosnom.²⁴⁹

Dragana Grbić se bavila tumačenjem natpisa iz Karije²⁵⁰ na kojem su spomenuta podunavsko-balkanska plemena: Japodi, Andizeti, Pirusti, Dadanci, Dačani i Besi, odnosno na natpisu su predstavljene Augustove pobjede na području Balkana. Autorica ističe da do neke mjere spomenici osvjetljavaju ulogu koju je smirivanje podunavsko-balkanskih regija igralo u Augustovim propagandnim slikama. Natpis koji se odnosi na Piruste simbolično predstavlja

²⁴² Mirković, 2003, 38-39.

²⁴³ Knjiga je objavljena na srpskom jeziku 2006. godine, a 2017. prevedena na engleski jezik.

²⁴⁴ Mirković, 2006, 25-26.

²⁴⁵ Mirković, 2013, 57-58.

²⁴⁶ Loma, 2002, 17-18.

²⁴⁷ Šaćić Beća, 2018a, 118.

²⁴⁸ Nije jasno je li riječ ovdje o nenamjernoj grešci. Sintagma *Bellum Panonicum* se odnosi na rat koji je vođen između 12.g.p.n.e. i 11.g.p.n.e, dok je *Bellum Batonianum* termin za Veliki ilirski, odnosno Batonov rat.

²⁴⁹ Dautova Ruševljan&Vujović, 2006, 8.

²⁵⁰ Na spomeniku su prikazani rimski vladari August, Tiberije, Klaudije i Neron. Ideja, popis i slike vjerovatno su pozajmljeni direktno sa spomenika iz Rima. Likovi na spomeniku prikazani su helenističkom junačkom stilu. <http://aphrodisias.classics.ox.ac.uk/sebasteion.html> (Pristupljeno 16.05.2020.)

suzbijanje ustanka u Iliriku. Prema Veleju Paterkulu, Desidijati i Pirusti su bili posljednje zajednice koje su smirene. Ali, Grbić navodi da su posljedice po Piruste bile gore i da je tada najvjerojatnije ukinuta i njihova *civitas*.²⁵¹ Članak D. Grbić je veoma značajan iz razloga što su izvori koji se odnose na Augustovo djelovanje u Iliriku oskudni. Samim tim, potrebno je prići tumačenju spomenika koji zasigurno mogu pomoći boljem razumijevanju Augustovih motiva i načina osvajanja Balkana. Svaki novi izvor bi značio sigurno epohalno otkriće.

U dosadašnjoj naučnoj karijeri pomenute naučnice najvažnije mjesto zasigurno ima knjiga koja je svjetlo dana ugledala 2014. godine „Plemenske zajednice u Iliriku-predurbane administrativne strukture u rimskim provincijama između Jadrana i Dunava (I-III vek).“²⁵² Ona naravno ne ulazi u dublju analizu problematike ustanka. Grbić navodi uzroke *Dalmatsko-panonskog ustanka* i činjenicu da je desidijatsko pleme dalo jednog od dvojice vođa. Autorica posebno pažnju posvećuje epigrafskim spomenicima koji su pronađeni na teritoriji Desidijata.²⁵³ Kada spominje Breuke navodi da je drugi vođa u ustanku poticao iz ovog plemena te da su Breuci nakon završetka ustanka zadržali prilično veliku teritoriju. Ukoliko se prihvati da je rijeka *Bathinus* zapravo rijeka Bosna, to bi značilo da su Breuci držali obje strane rijeke Save.²⁵⁴ Budući da u srpskoj naučnoj zajednici ne postoji veći broj radova koji obrađuju zajednice sa područja BiH, knjiga Dragane Grbić zaslužuje veliku pažnju.

Na samom kraju poglavlja vrijedi pomenuti dva neobjavljena doktorata. Prvi je autora Marka Jankovića na temu „Gladijatorske igre provincije Dalmacije: Uloga spektakla u konstruiranju rimskog identiteta.“ U prvom dijelu autor je posvetio pažnju odnosima starosjedilačkog stanovništva Ilirika i Rimljana. Međutim, sudeći po naslovu čini se da je dio koji se odnosi na političku historiju zauzeo veći dio rada.²⁵⁵ Pišući o Batonovom ustanku, autor se najviše referira na radove Danijela Džine, slabije koristeći izvornu građu.²⁵⁶

²⁵¹ Grbić, 2011, 135-136

²⁵² Naime, u uvodu ovog djela Grbić je prilikom nabiranja savremenih država čije su teritorije ulazile u sastav Ilirika izostavila Bosnu i Hercegovinu. Čini se da se radi o nenamjernoj grešci budući da kroz čitav tekst prostor Bosne i Hercegovine tretira na ispravan način, a na koricama knjige nalazi se epigrafski spomenik posvećen porodici Baton. Autorica je predstavila iscrpan pregled zajednica koje su naseljavale teritorij BiH. Međutim, ona poprilično pojednostavljeno promatra proces formiranja peregrinskih *civitas* gledajući na to kao da je riječ o pretvaranju slobodnih plemena u peregrinske zajednice. Moderna historiografija je takve navode odbacila te se ovaj proces promatra kroz prizmu identiteta, interakcije i odbacivanja konstrukcije. (Šaćić Beća, 2020, 32-33)

²⁵³ Grbić, 2014, 139-143.

²⁵⁴ Isto, 195.

²⁵⁵ Budući da se tema odnosi na gladijatorske igre, Janković tek na 62 stranici počinje glavni dio teme, a završava je na 145-oj. Dio koji se odnosi na odnose Ilira i Rimljana zauzima skoro polovinu rada, pa se čini da se Janković previše fokusirao na političku historiju.

²⁵⁶ Janković, 2013, 57-59.

S druge strane, trenutni zaposlenik Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, Vladimir Mihajlović je jedan dio svoje doktorske disertacije posvetio doprinosu Nikole Vulića i Milutina Garašanina u izučavanju antičke prošlosti. On priznaje da Vulićevi radovi imaju nemjerljivu vrijednost budući da predstavljaju okosnicu prilikom izučavanja antičke prošlosti na području centralnog Balkana. Iako je Vulić radio na iskopavanju arheoloških lokaliteta, sačuvani arheološki materijal nije koristio na način da konstruiše narative o zajednicama koji su naseljavali Ilirik. *Vulić je čisto arheološke hipoteze, koje se nisu zasnivale na istorijskim izvorima, smatrao isuviše smelim spekulacijama koje su podložne brzom napuštanju.*²⁵⁷ Drugi naučnik čiji radovi zauzimaju značajno mjesto u Mihajlovićevom doktoratu jeste Milutin Garašanin. Garašanin je isticao da su arheologija i historija neodvojive, odnosno da je arheologija sastavni dio historijske nauke. Razlike između njih su u vrsti izvora i vremenskim periodima koje izučavaju. On je prednost u istraživanju davao pisanim izvorima. Zanimljivo je viđenje Garašanina po pitanju ilirskih plemena/naroda, gdje je u svojim radovima navodio da *iako delom različita, mišljenja i definicije uglavnom se pri njihovom određivanju služe terminom „narod“, što bi u smislu mogućem za uslove antičkog perioda značilo veći broj manjih (pre svega plemenskih) srodnih zajednica nastanjenih na određenoj teritoriji i povezanih među sobom srodnošću ili zajedništvom jezika, duhovne (običaji, verovanja, predanja) i delom materijalne kulture, kod kojih postoji svest ovakvog zajedništva. Formiranje ovih „naroda“ po pravilu je transponovano u daleku prošlost, dobrim delom čak do neolitskog doba. Nastanak naroda predstavlja, prema tome, jedan dug i složen proces kulturnog, društvenog i ekonomskog razvitka u toku nekoliko etapa. U tome periodu tokom prvog milenijuma pre n.e., kada nam o Ilirima i drugim stanovnicima starog Balkana podatke pružaju i pisani izvori, proces se može smatrati završenim. Tada se i može govoriti o tim zajednicama koje se obično nazivaju narodima... Ostaje, međutim, otvoreno pitanje u kojoj se meri kod ovakvih zajednica može govoriti o postojanju svesti o zajedništvu? Ovo čak izgleda manje verovatno... Otuda i izgleda opravdano za Ilire i, analogno tome, druge stanovnike Balkana termin narod zameniti sa „etnička grupa“ (ili grupacija), odnosno etnokulturna grupa, kako to predlaže Benac.*²⁵⁸

Kad se sve sumira jasno je da Veliki ilirski ustanak u Srbiji uglavnom promatrano kroz prizmu arheoloških iskopavanja. Naime, srpski naučnici koji se bave antičkom prošlošću veliki značaj pridaju gradu *Sirmiumu*. Kako je *Sirmium*, pored *Salone* i *Siscije* bio glavno uporište

²⁵⁷ Mihajlović, 2015, 50-60.

²⁵⁸ Isto, 73-83.

ratnih dejstava, historičari i arheolozi su se dotakli i Batonovog ustanka. Ustanak je u radovima srpskih naučnika uglavnom obrađivan na dvije do tri stranice, gdje se navode osnovni podaci o uzrocima, toku i posljedicama Batonovog ustanka.

4. Da li slovenački naučnici istražuju Batonov ustanak?

U slovenačkoj naučnoj zajednici ne postoji veliki broj djela koji se tiču nekih od segmenata Batonovog ustanka. Ipak, vrijedi istaknuti nekoliko radova. Čini se da je rijeka *Bathinus* u velikoj mjeri zanimala i historičare i arheologe, pa je tako Balduin Saria 1930. godine objavio rad na njemačkom jeziku pod nazivom „*Bathinus flumen*.“²⁵⁹ Jaroslav Šašel se 1974. godine bavio ubdikacijom grada Seretiona.²⁶⁰ Na kraju vrijedi istaći dva rada Marjete Šašel Kos. Prvi rad u kojem se spominje Batonov ustanak je objavljen 2013. godine pod nazivom „The roman conquest of Illyricum (*Dalmatia and Pannonia*) and the problem of the northeastern border of Italy“²⁶¹, dok drugi obrađuje posljednju fazu Augustovog osvajanja Ilirika tj. Batonov ustanak.²⁶² Šašel Kos se u svojim radovima najviše bavila analizom djela rimskog pisca Apijana te Augustovim kampanjama u periodu od 35 do 33. g.p.ne. Također, u fokusu njenog istraživanja su natpisi na antičkim epigrafskim spomenicima pronađenim na području Slovenije.

4.1. Bednja, Bosut ili Bosna? Pitanje lociranja rijeke *Bathinus*

Rijeka *Bathinus* je predmetom mnogih kontraverza. Još uvijek u historiografiji ne postoji jedinstveno mišljenje o kojoj rijeci je riječ. Jedni smatraju da je to rijeka Bednja, drugi Bosut, dok treći navode da je riječ o rijeci Bosni. Balduin Saria²⁶³ je napomenuo da je predaja na rijeci *Bathinus* zapravo najvažniji događaj u ustanku.²⁶⁴ Ova njegova tvrdnja je na neki način i dokaziva, budući da je tada došlo do pucanja saveza između dvojice Batona i samim tim, ustanici su postali ranjiviji i postali su lakša meta osvajača. Naime, predaja se odigrala najvjerojatnije na oserijatsko-breučkoj granici. Preko solinskog natpisa poznato je da su Oserijati i Breuci graničili na rijeci Bosni.²⁶⁵ Natpis na kojem se pominje cesta²⁶⁶ je dosta oštećen. Alföldy je uspio da pročita natpis na ploči i njegovo tumačenje je danas prihvaćeno u historiografiji.²⁶⁷ Za razliku od Alföldya, Schmidt smatra da se na natpisu spominju Desidijati, a ne Oserijati. Ipak, pri analizi ovog spomenika treba nastupiti s velikom oprežnošću. Primjetno

²⁵⁹ Članak je prvobitno objavljen u zborniku koji je posvećen Ferdi Šišiću, tačnije 1929. godine

²⁶⁰ Šašel, 1974.

²⁶¹ Šašel Kos, 2013.

²⁶² Šašel Kos, 2015.

²⁶³ Rođen je 1893. godine u gradu Ptuj, a preminuo je 1974. u Grazu. Nakon završenih studija radio je u Beogradu, ali je 1926. godine bio izabran za profesora na Univerzitetu u Ljubljani. Od 1942. godine bio je profesor na Univerzitetu u Grazu. Izdao je nekoliko knjiga, od kojih se najznačajnija „Antički natpisi iz Jugoslavije.“ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=54617> (Pristupljeno 17.05.2020.)

²⁶⁴ Saria, 1930, 92.

²⁶⁵ Mesihović, 2018b, 457.

²⁶⁶ *Ad Bathinum flumen/quod dividit Breuc[os] Oseriatibus....* (CIL 03, 03198B=10156b)

²⁶⁷ Alföldy, 1965, 108-112.

je da arheologija ukazuje na postojanje razgraničenja između breučkih i oserijatskih zajednica.²⁶⁸ Studija Sarie se zasniva na preciznoj analizi izvorne građe, gdje on poredi pisanje Veleja Paterkula i Diona Kasija. On kaže da se veći dio ustanika u tom periodu skoncentrisao na području današnje Bosne i Hercegovine²⁶⁹ i dolazi do zaključka da je rijeka *Bathinus* zapravo rijeka Bosna.²⁷⁰ Ovu njegovu konstataciju je prihvatila većina savremenih naučnika.²⁷¹

4.2. Ubikacija grada *Seretiona*

Pitanje koji je grad *Seretion* još uvijek nije u potpunosti utvrđeno. Nakon opsade *Splonuma* i *Retiniuma*, Germanik se zaputio ka *Seretionu*. Ovaj grad je pokušaj zauzeti i Tiberije, ali je tek Germaniku to pošlo za rukom.²⁷² Ova tri pomenuta mjesta su predstavljali okosnicu odbrane ustanika na sjeverozapadnom pravcu. Osvajanjem ovih gradova, Germaniku je bio olakšan dalji posao.²⁷³ U historiografiji postoje različita tumačenja po pitanju ubikacije ovog grada. Naime, Pašalić odbacuje tezu da je *Seretion* bio grad na Dravi, jer Germanik nije ratovao u Panoniji već u Dalmaciji. Stoga, on *Seretion* smješta negdje bliže delmatskoj obali.²⁷⁴ S druge strane, Bojanovski kaže da su se sva tri mjesta, *Splonum*, *Retinium* i *Seretion*, nalazili oko rijeke Une, u zapadnoj Bosni.²⁷⁵ Arheolog Jaroslav Šašel²⁷⁶ je posvetio članak koji govori o opsadi *Seretiona*. Pitanje konačnog položaja ovog grada bi se trebalo riješiti analizom vojnih nalaza, kao i strateških mjesta u Dalmaciji. Pokušaji pronalaska *Splonuma*, po Jaroslavu Šašelu, bi se trebalo ograničiti negdje između Dinarskog sliva i rijeke Save.²⁷⁷

²⁶⁸O granicama Oserijata vidjeti: Šaćić Beća, 2017, 114-118.

²⁶⁹Mjesto na kojem se desila i predaja Batona Breučkog i sukob dvojice Batona je najvjerojatnije južno od rijeke Save, na sjeverno-bosanskom prostoru. (Mesihović, 2018b, 472-475)

²⁷⁰Saria, 1930, 96.

²⁷¹Budimir, 1959, 64; Džino, 2010, 151; Zaninović, 2015, 446; Mesihović&Šaćić, 2015, 218; Mesihović, 2018, 457; Šaćić Beća, 2018b,114.

²⁷²Dio. 56. 12.1. *Seretion, koji je Tiberije jednom već bio opsjedao, ali ga nije zauzeo, je osvojen i nakon njega neka druga mjesta su bila lahko zauzeta.*

²⁷³Mesihović, 2018b, 507.

²⁷⁴Pašalić, 1975a, 415.

²⁷⁵Bojanovski, 1988, 51.

²⁷⁶Arheolog Jaroslav Šašel rođen je 1924. godine, a preminuo je 1988. u Ljubljani. Nakon završetka klasične gimnazije, upisao je studij arheologije i antičke povijesti na Univerzitetu u Ljubljani. Njegova naučna karijera je izuzetno plodna. Posebno se istakao na području historijske topografije, rimske vojne povijesti, a bavio se i rimskim strategijama osvajanja te tumačenjem natpisa. <http://www.sazu.si/clani/jaroslav-sasel> (Pristupljeno 18.05.2020.)

²⁷⁷Šašel, 1974, 267.

4.3. Baton Desidijatski kao albanski nacionalni heroj?!

Na području Slovenije u savremenom periodu najveći doprinos u izučavanju antičke prošlosti ostavila je trenutna zaposlenica u Institutu za arheologiju/*Inštitut za arheologijo*, Marjeta Šašel Kos. Autorica se u dva rada dotakla Batonovog ustanka. U prvom, pod nazivom „The Roman Conquest of Illyricum (*Dalmatia and Pannonia*) and the Problem of the Northeastern Border of Italy“ ona se bavila kratkim pregledom rimskog osvajanja Ilirije, odnosno kasnije provincije Ilirik. Šašel Kos se ustanka dotiče tek u nekoliko rečenica, navodeći da je na čelo pobune stao Baton iz naroda Desidijata. Pozivajući se na *Res Geste* a navodi da se Ilirik proširio sve do Dunava. Naime, u *Res Geste* je zapisano *podvrgao sam* (misli se na Oktavijana Augusta), *rimskoj vladavini, preko Tiberija Nerona, koji je tada bio moj pastor i legat, određena panonska plemena, koja nije dosegla rimska vojska prije moje vladavine, produžujući na taj način granicu Ilirika sve do Dunava*²⁷⁸. Ona pominje i spomenik, odnosno *tropaeum* iz Tilurija. Na spomeniku su identificirani Baton i breučki kralj Pines, dok dvije zarobljene žene predstavljaju osvojenu Dalmaciju i Panoniju.²⁷⁹

U drugom radu „The final phase of the Augustan conquest of Illyricum“ Šašel Kos se detaljnije pozabavila Batonovim ustankom. Šašel Kos je predstavila ustanak kroz relevantnu literaturu i izvornu građu. Posebno je značajno što je autorica istakla da nije moguće rekonstruirati tačan slijed događaja na temelju pisanja Veleja i Diona Kasija, čak ni u pogledu hronologije, i svaki pokušaj naučnika treba tek smatrati približnim.²⁸⁰ Historičari i arheolozi su se uglavnom zadovoljavali navodeći jednostavne uzroke rata, ali Šašel Kos je istakla da bi čitavu situaciju trebalo sagledati u smislu novih administrativnih mjera uvedenih u provinciji, kao i drugih odlika „romanizacije“, koje su uzrokovale duboku ogorčenost rimskom vladavinom i pooštrile svijest o autohtonim kulturama i identitetima naroda.²⁸¹ Također, Vibije Postum, koji je okončao otpor među Desidijatima i Pirustima, Velej je nazvao *praepositus Dalmatiae*, što ukazuje na činjenicu da je Ilirik *de facto* (*ali, i ne de iure*) bio podijeljen u dvije provincije prije okončanja pobune. Najvjerojatnije je provincija podijeljena u ljeto ili jesen 9. godine.²⁸² Ono što je novina u odnosu na većinu radova koji se bave ustankom, jeste činjenica što je Šašel Kos analizirala lik Batona Desidijatskog. Radi se o jednom složenom problemu

²⁷⁸ *Res Gestae divi Augusti* 30.1.

²⁷⁹ Šašel Kos, 2013, 194-195.

²⁸⁰ Sačuvano djelo Veleja Paterkula je najvjerojatnije bilo samo skica za drugi rad. On je nekoliko puta istakao kako će napisati detaljniju historiju, ali se to nije kasnije ostvarilo. Bio je pristalica Sejana, pa je padom Sejana i Velej nestao sa historijske pozornice. (Mesihović, 2018b, 9)

²⁸¹ Šašel Kos, 2015, 72.

²⁸² Isto, 76.

budući da su izvori uglavnom pristrasni. Moderni kip u Historijskom muzeju u Tirani predstavlja Batona kao heroja. Baton je pod komunističkom vladavinom predstavljen kao nacionalni heroj Albanaca, koji se danas slave za potomke Ilira. Ali, ko je bio Baton? Ono što se između redova može zaključiti jeste da je Baton je bio „romanizirani“ pripadnik više klase.²⁸³ Ovaj rad Marjete Šašel Kos, iako ne velikog obima, zaslužuje veliku pažnju i predstavlja neizostavan temelj prilikom analize Velikog ilirskog ustanka. Pristup autorice oslikava modernistički način bavljenja historijskom naukom. Kako god ocijenili Batona Desidijatskog, treba imati na umu činjenicu da je on za kratko vrijeme uspio podići domaće ilirsko stanovništvo da se pobuni protiv onih koji su nepravedno upravljali nad njihovim područjem. Čak iako je imao lične ambicije i želje, vjerovatno su oni bili u drugom planu. Šašel Kos je pokazala da je današnja Albanija prisvojila lik i djelo Batona Desidijatskog, odnosno čovjeka koji nikada nije boravio, bar sudeći po izvornoj građi, na teritoriji današnje Albanije. U Albaniji, Baton Desidijatski je nacionalni heroj.

²⁸³ Šašel Kos, 2015, 78.

5. Veliki ilirski ustanak u radovima bosanskohercegovačkih naučnika

Savremena Bosna i Hercegovina je jedna od zemalja čije su teritorije bile najviše zahvaćene ratnim dejstvima tokom Batonovog ustanka. Čak je i glavni predvodnik ustaničkih snaga, Baton Desidijatski sudeći prema izvorima i literaturi bio porijeklom iz središnje Bosne. Iz tog razloga, pomenuti ustanak se može smatrati jednim od važnijih događaja u historiji BiH.

Sistematska arheološka istraživanja počela su u BiH tek u 19. stoljeću, odnosno nakon austrougarske okupacije 1878. godine. Bitno je napomenuti da termin bosanskohercegovački u ovom poglavlju se ne koristi isključivo ukoliko je historičar/arheolog poticao sa ovih područja. U obzir će se uzeti i oni naučnici koji su djelovali na prostoru Bosne i Hercegovini (posebno to se to odnosi na Truhelku, Patscha i Bojanovskog), a čiji radovi su ostavili neizbrisiv trag u daljem razvitku historiografije i arheologije.

U austrougarskom periodu teme vezane za Batonov ustanak obradili su već pomenuti Ćiro Truhelka²⁸⁴ i Carl Patsch.²⁸⁵ Nakon toga, u periodu Kraljevine SHS (Jugoslavije) uslijedila je značajna stagnacija po pitanju proučavanja tematike Batonovog ustanka. U periodu socijalističke Jugoslavije u fokusu su bile teme koje se tiču Drugog svjetskog rata. Iz tog razloga, Batonov ustanak i općenito antička prošlost nalazila se na marginama naučnog rada i istraživanja. Vrijedi istaći radove Envera Imamovića,²⁸⁶ Ive Bojanovskog²⁸⁷ i Esada Pašalića.²⁸⁸ U modernom periodu situacija je nešto drugačija. Batonov ustanak je posebno popularizirao profesor Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, Salmedin Mesihović.²⁸⁹ Riječ je o naučniku koji je prvi izdao cjelovitu monografiju koja je posvećena pomenutom događaju.²⁹⁰ Pored radova Salmedina Mesihovića, Batonov ustanak je našao odraž u djelima Veljke Paškvalina²⁹¹ Zdravka Marića,²⁹² Mirze Hasana Ćemana,²⁹³ Bege Omerčevića,²⁹⁴ Edina

²⁸⁴ Truhelka, 1890.

²⁸⁵ Patsch, 1897; Patsch, 1899; Patsch, 1914.

²⁸⁶ Imamović, 1977; Imamović, 1978; Imamović, 1998.

²⁸⁷ Bojanovski, 1974; Bojanovski, 1988.

²⁸⁸ Pašalić, 1975a; Pašalić, 1975b; Pašalić, 1984; Pašalić, 2009.

²⁸⁹ Mesihović, 2007; Mesihović, 2008; 2009a; Mesihović, 2009b; Mesihović, 2010a; Mesihović, 2010b; Mesihović, 2011a; Mesihović, 2011b; Mesihović, 2011c; Mesihović, 2011d; Mesihović, 2014a; Mesihović, 2014b; Mesihović&Šaćić, 2015; Mesihović, 2015; Mesihović, 2018a; Mesihović, 2018b; Mesihović, 2018c.

²⁹⁰ Knjiga „Bitka za Ilirik“ iz 2018. godine predstavlja drugo i izmijenjeno izdanje knjige „Rimski vuk i ilirska zmija. Posljednja borba.“

²⁹¹ Paškvalin, 2000.

²⁹² Marić, 2004.

²⁹³ Hasan Ćeman, 2004.

²⁹⁴ Omerčević, 2009.

Šakovića,²⁹⁵ Adnana Busuladžića,²⁹⁶ Amre Šaćić (Beća)²⁹⁷ i „kasnoantičara“ Edina Veletovca.²⁹⁸ Također, vrijedi pomenuti i tri magistarska rada Dženana Brigića,²⁹⁹ Moamera Šehovića³⁰⁰ i Aldina Čatića.³⁰¹ Brojnost tih djela, ukazuju na činjenicu da je u odnosu na raniji period u BiH Batonov ustanak, konačno, u središtu naučnog rada i istraživanja.

5.1. Austro-Ugarska Monarhija kao predvodnik u istraživanju antičkih lokaliteta

Kako je već i ranije istaknuto, na Berlinskom kongresu, tačkom XXV, Austro-Ugarska Monarhija je dobila pravo da okupira Bosnu i Hercegovinu. Jedan od ciljeva austrougarskih vlasti bilo je pokretanje naučnih i kulturnih ustanova.³⁰² Kao izuzetno arheološki bogata zemlja, Bosna i Hercegovina je bila predmetom interesovanja mnogih naučnika. Iz tog razloga, krenulo se u potragu za bosanskohercegovačkim „blagom.“ Posebno je bilo značajno otkrivanje Butmirske i Glasinačke kulture te Argentarije u istočnoj Bosni. Međutim, Veliki ilirski ustanak nije naišao na preveliku zainteresovanost u radovima naučnika ovog perioda.

Čiro Truhelka³⁰³ je prvi pokušao otkriti porijeklo imena Baton. Po njemu *Bato* nije osoba, već kneževsko dostojanstvo. Naime, Truhelka je to zaključio prilikom analize teksta Diona Kasija, koji opisuje predaju Pinesa te Batonovo preuzimanje vladarske titule kod naroda Breuka.³⁰⁴ Njegovu, neutemeljenu tezu odbacio već je Carl Patsch.³⁰⁵ Patsch s pravom navodi da je ime Baton dosta rasprostranjeno među domaćim stanovništvom te da *teza Truhelke nije opravdana*.³⁰⁶ Čak i nakon ove argumentacije Patscha, Truhelka je ostao pri svojim tvrdnjama. U obzir treba uzeti i zategnute odnose između njih dvojice, kao i implusivan Truhelkin karakter.

²⁹⁵ Šaković, 2009.

²⁹⁶ Busuladžić, 2011.

²⁹⁷ Šaćić, 2012; Šaćić 2016; Šaćić Beća 2018; Šaćić Beća & Veletovac, 2019; Šaćić Beća, 2020.

²⁹⁸ Veletovac, 2017.

²⁹⁹ Brigić, 2014.

³⁰⁰ Šehović, 2015.

³⁰¹ Čatić, 2019.

³⁰² U tu svrhu osnovan je i Zemaljski muzej u Sarajevu 1888. godine, koji se najviše bavio prahistorijskim i rimskim periodom. Ubrzo se započelo sa sistematskim iskopavanjima na mnogim arheološkim lokalitetima. Činjenica je da je Zemaljski muzej brzo napredovao i razvio se u uglednu evropsku ustanovu svoje vrste.

³⁰³ Čiro Truhelka se rodio u Osijeku 1865. godine. Obrazovanje je stekao u Zagrebu. Godine 1886 postao je kustos Zemaljskog muzeja u Sarajevu, a 1903. i direktor te ustanove. Bio je jedan od urednika časopisa „Glasnik Zemaljskog muzeja.“ Tokom boravka u Sarajevu vodio je arheološka iskopavanja na Glasincu i Donjoj dolini. (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=62534>, 05.06.2020)

³⁰⁴ Truhelka, 1890, 393.

³⁰⁵ Rođen u Češkoj 1865. godine, gdje je i završio studij. Na poziv austrougarskih vlasti došao je u Sarajevo i u izučavanju prošlosti ovih prostora ostavio veliki trag. U Zemaljskom muzeju vršio je funkciju kustosa. U fokusu njegovog istraživanja bila je antička kultura. Godine 1920. se vratio u Beč, gdje je ostao do kraja svog života. (Dodig, 2005/2006, 153-155)

³⁰⁶ Patsch, 1899, 107.

Sve je to dovelo do suprostavljenih mišljenja zasnovanih na vlastitom antagonizmu na polju nauke.³⁰⁷ Kada je riječ o Patschu ovaj naučnik se u enciklopediji *Pauly – Wissowa*, između ostalog, dotakao i Breuka. Vezano za Batonov ustanak, Patsch pominje vođu Batona Breučkog i kralja Pinesa navodeći njihovu predaju na rijeci *Bathinus*.³⁰⁸ Puno više podataka, Patsch nudi u članku iz 1914. godine, objavljenom u „Glasniku Zemaljskog muzeja.“ Naime, u duhu vremena u kojem piše Patsch navodi da su se *pleme* Desidijati zbog nakupljene mržnje prema svom nadređenom pobunili, a pripadnost Batona Desidijatskog tretira kao *naš Bato*, dok kod Breučkog takvog epiteta nema.³⁰⁹ *Da je on* (misli se na Batona Desidijatskog) *bio duša cijelog ustanka, dokaz je, što se je taj rat nazvao po njemu Bellum Batonianum*, riječi su kojim Patsch opisuje doprinos glavnog vođe. Čini se da i on ustanak promatra kroz prizmu nepostojanja jedinstva između dvojice vođa ustanka, a njegov pristup je romantičarski. Patsch navodi glavne bitke koje su se vodile u ustanku, ne ulazeći u dublju problematiku, ali na kraju krajeva to mu nije ni bio cilj. Patsch, koji navodi da je teza oko lociranja Ardube u Vranduku na klimavim nogama, ovaj grad smatra simbolom ilirske slobode.³¹⁰ Moguće da je Patscheva ljubav i zainteresiranost za Bosnu uslovlila činjenicu da je on u Batonu vidio narodnog heroja. Iako naučnici koji su radili i djelovali u periodu Austro-Ugarske Monarhije nisu preveliku pažnju posvetili Velikom ilirskom ustanku, njihovi radovi predstavljaju vrijedno svjedočanstvo vremena o kojem pišu, ali i vremena u kojem djeluju.

5.2. Batonov rat ili partizanski filmovi?

Svaka promjena vlasti dovodila je i do drugačijeg pogleda na prošlost. U periodu socijalizma moguće je izdvojiti tek nekoliko radova koji problematiziraju Veliki ilirski ustanak. Prvi bosanskohercegovački historičar i arheolog koji je napisao cjelovit rad sa tematikom Batonovog ustanka bio je Esad Pašalić,³¹¹ ali ni on nije u potpunosti oslobođen ideološkog diskursa svog vremena.³¹² Pašalić je u radu *Quaestiones de bello Dalmatico Pannonicique*

³⁰⁷ Mesihović, 2018b, 277.

³⁰⁸ Patsch, 1897, 831.

³⁰⁹ Patsch, 1914, 155.

³¹⁰ Isto, 156.

³¹¹ Esad Pašalić je rođen u februaru 1915. godine u Tuzli. Studije je završio u Beogradu, a po početku Drugog svjetskog rata bio je aktivni član NOP-a. Radio je na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, gdje je stigao do zvanja redovnog profesora. Preminuo je 1967. godine. U Sarajevu je u oktobru 2017. godine održan skup posvećen životu i radu Esada Pašalića. Organizatori skupa su bili Udruženje za proučavanje i promoviranje ilirskog naslijeđa i drevnih i klasičnih civilizacija *BATHINVS*, Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu i JU Muzej Sarajeva. Na skupu su učestvovali mnogi bosanskohercegovački i regionalni naučnici iz različitih oblasti (historičari, arheolozi, pravnici...), poput Alke Domić Kunić, Siniše Bilića Dujmišića, Feđe Milivojević, Petera Kovácsa, Salmedina Mesihovića, Hrvoja Gračanina, Amre Šaćić Beća i Adnana Busuladžića. (Pašalić, 2009, 98-99; Šehović, 2018, 13-27; Selimović, 2018, 457-463)

³¹² Džino, 2009b, 32.

predstavio detaljan opis Batonovog rata, osvrćući se na izvornu građu i relevantnu literaturu do njegovog vremena. Zanimljivo je da on kritikuje zapovjednika snaga Wermachta Kostermanna, koji je napisao kraći izvještaj o Batonovom ustanku. Naime, Kostermann³¹³ je bio zapovjednik njemačke vojske u Drugom svjetskom ratu, a Pašalić je nastojao da umani vrijednost njegovog djela.³¹⁴ Sudeći po Pašaliću, Kostermann je na krivom putu, jer nije podržavao pravednu narodnooslobodilačku borbu.³¹⁵ Već tu se može prepoznati određeni stepen subjektivizma. Pašalić navodi uzroke, tok i posljedice Batonovog ustanka. Posebno je zanimljivo Pašalićevo viđenje po pitanju konačnog osvajanja Ilirika. Naime, on smatra da nema dokaza da su Rimljani pokorili Desidijate, Mezeje, Dicine, dio Delmata i još poneka *plemena* prije Batonovog ustanka te je ovu tezu ponovio u svim svojim kasnijim radovima.³¹⁶ Pašalić je kritički propitivao pisanje Veleja Paterkula i Diona Kasija, navodeći i njihovu „pozadinu“ i razloge pisanja.³¹⁷ Njegovo djelo je posebno zanimljivo i kada se pogleda vremenski kontekst. Naime, u fokusu njegovog pisanja je snažno isticanje ratnih dešavanja u okviru modernih granica Bosne i Hercegovine, ali s druge strane on potcjenjuje ulogu Panonaca iz južne Panonije, a čiji dijelovi teritorija se nalaze uglavnom u granicama moderne Hrvatske.³¹⁸ Kada objašnjava motive rimskih osvajanja, u skladu sa marksističkom historiografijom, Pašalić navodi da se mora poći od činjenice da je Rimsko Carstvo bilo robovlasnička zemlja, te da u osnovi njihovih osvajanja leže imperijalistički motivi.³¹⁹ Ipak, sve to ne umanjuje vrijednost Pašalićevog djela, koji se smatra jednim od najvećih stručnjaka na polju antičke historije i arheologije. Jedno od poglavlja u knjizi „Kulturna historija Bosne i Hercegovine“ je proisteklo iz pera Esada Pašalića. U poglavlju pod naslovom „Period rimske vladavine do kraja III vijeka n.e.“ akcentirao je političku, ekonomsku i kulturnu historiju. Vezano za Batonov ustanak, Pašalić pominje uzroke, kratki tok i posljedice ustanka, ponovo navodeći da je tek završetkom Batonov ustanka pokoren Ilirik.³²⁰ Pored ovih radova, vrijedi spomenuti i njegovu knjigu, objavljenu posthumno, pod

³¹³ Kostermann je isticao da su ustanici tokom Batonovog ustanka imali prednost zbog geografskog poznavanja terena. On se koristi saznanjima koje je i sam stekao tokom borbi u Drugom svjetskom ratu. (Pašalić, 1975a, 396)

³¹⁴ Pašalić, 1975a, 396-397.

³¹⁵ Džino, 2009b, 32.

³¹⁶ Pašalić, 1975a, 420. Sa ovom njegovom konstatacijom se ne slažu Salmedin Mesihović i Alka Domić Kunić. Mesihović navodi da je rimska vlast trajala već desetljećima prije početka ustanka, a Alka Domić Kunić je istakla da Rimljani nisu vladali ovim područjima ne bi mogli propisivati poreze. (Mesihović, 2018b, 93; Domić Kunić, 2006, 110-111)

³¹⁷ Pašalić, 1975a, 379-395: Pašalić se ovdje ne slaže sa mišljenjem Nikole Vulića, koji je Veleja Paterkula okarakterizirao kao diletanta. Velej Paterkul je vrijedan izvor za ustanak, ali se uvijek u obzir treba uzeti činjenica da je njegov cilj bio veličanje Tiberijevih poduhvata. S druge strane, on navodi da je Dion Kasije ponekad sklon retorici i dramtizaciji, ali da kod njega nema ličnih ambicija i motiva.

³¹⁸ Džino, 2009b, 32.

³¹⁹ Pašalić, 1975b, 23.

³²⁰ Pašalić. 1984, 194-195.

nazivom „Batonov ustanak.“³²¹ Već na prvi pogled uočljivo je da Pašalić najviše promatra ona dešavanja u ustanku koja su se desila na području Bosne i Hercegovine. U poglavlju o izvornoj građi, predstavljeno je uglavnom ono što je Pašalić i ranije izrekao o Veleju Paterkulu i Dionu Kasiju. Međutim, posebno se izdvaja njegovo „veličanje“ dalmatinskih plemena gdje Pašalić navodi da su ustanku učestvovali tri dalmatinska *plemena*, a panonsko samo jedno, ali ne isključuje ni mogućnost da su u ustanku učestvovali i drugi koji nisu navedeni u izvornoj građi.³²² Fokus je i na gradovima koji je osvojio Germanik, odnosno *Splonumu*, *Retiniumu* i *Seretionu* te Pašalić zaključuje da su se sva tri grada nalazila u blizini, na mezejskoj ili japodskoj teritoriji.³²³ Ipak, i pored svega navedenog radovi Esada Pašalića u kojem je obrađen Batonov ustanak predstavljaju nemjerljiv doprinos u razvitku historiografije. U obzir treba uzeti i činjenicu da je Pašalić bio aktivni član NOP-a, pa je i ideja vladajuće ideologije svakako, neizostavna u njegovim radovima. U skladu s tim, Pašalić nastoji da pokaže što veću nezavisnost domaćeg ilirskog stanovništva. Međutim, riječ je o jednom od prvih naučnika koji su posvetili veću pažnju Batonovom ustanku.

Ivo Bojanovski u svom kapitalnom djelu „Dolabelin sistem cesta u rimskoj provinciji Dalmaciji“ spominje u nekoliko rečenica Batonov ustanak. U pomenutoj knjizi za Batonov ustanak Bojanovski koristi sintagmu delmatsko-panonski ustanak, navodeći da su Desidijati i Breuci bili vođe ustaničkih jedinica.³²⁴ Također, prilikom lociranja ceste *Ad Bathinus flumen* spomenuta je predaja Batona Breučkog. Bojanovski navodi da velika poteškoća leži u činjenici što je Solinski natpis dosta oštećen, ali ipak on tu rijeku identificira sa rijekom Bosnom. Također, on se referira i na raniju historiografiju po ovom pitanju kao što su Vulić, Balduin, Alföldy te Budimir.³²⁵ Vezano za jedan od najvažnijih gradova na teritoriji Desidijata, *Hedum castellum Daesitiatum*, Bojanovski navodi da je riječ o naselju kod današnje Breze.³²⁶ S druge strane, u djelu „BiH u antičko doba“ Ivo Bojanovski kao razloge pobune vidi u činjenici što su Iliri bili *sladoljubiv narod*, odnosno nisu navikli na organiziran sistem plaćanja poreza. Batonov ustanak je *posljednji očajnički pokušaj podjarmljenih Ilira* da se oslobode tuđinske vlasti.³²⁷ Na osnovu ovih opisa Imamovića i Bojanovskog, može se zaključiti da su opisi sukoba Rimljana i

³²¹ Knjiga Esada Pašalića „Batonov ustanak“ je objavljena u Zenici 2009. godine povodom 2000 godina od okončanja Ustanka. Zapravo, to je drugo izdanje njegovog rada „*Quaestiones de bello Dalmatico Pannonicique*.“ Taj članak je objavljen i 1975. u zborniku radova posvećenom, također, Pašaliću pod naslovom „Sabrano djelo.“

³²² Pašalić, 2009, 69.

³²³ Isto, 76-83.

³²⁴ Bojanovski, 1974, 183.

³²⁵ Bojanovski navodi da nije moguće da je riječ o rijeci Bednji, zato što je udaljena od Salone više od 158 rimskih milja. (Bojanovski, 192-298)

³²⁶ Bojanovski, 1974, 183-184; Bojanovski, 1988, 52.

³²⁷ Bojanovski, 1988, 49-50.

domaćeg stanovništva ponekad podsjećaju na scene iz starih partizanskih filmova.³²⁸ Pored uzroka ustanka, Bojanovski navodi mjesta u kojima je došlo do najznačajnijih sukoba između Rimljana i domaćeg stanovništva. Ključni trenutak ustanka je predaja na rijeci *Bathinus*, koja po njemu bez dileme označava današnju rijeku Bosnu.³²⁹ Bojanovski smatra da bi Ardubu trebalo tražiti u sjevernoj Dalmaciji ili zapadnoj Bosni.³³⁰ Također, on se ustanka dotiče i u poglavljima u kojima opisuje pojedine muncipalne jedinice koje su nastale na prostoru na kojem su se desili događaji vezani za ustanak, a to su *Aquae S...*,³³¹ *Raetinium*,³³² *Splonum*³³³ i *Municipium S...*³³⁴

U monografiji „Antički kulturni i votivni spomenici na području Bosne i Hercegovine“ Enver Imamović je dao kratak osvrt na ustanak. Imamović spominje uzrok, najznačajnije bitke te posljedice ustanka. Međutim, u skladu sa ideologijom tog doba Imamović navodi da su protiv Rimljana prvo ustali *hrabri srednjobosanski Desidijati*³³⁵ Njegov sličan pristup moguće je uvidjeti i u radu³³⁶ u kojem problematizira problem lociranja Ardube, zaključujući da *negdašnji ponos sladoljubivih domaćih plemena kao i žeđ za slobodom, našao je izlaz iz takvog stanja samo u jednom: latiti se oružja. Baton Desidijatski je, naravno, okarakteriziran kao junačina*.³³⁷ Poznato je svakako, da je bitkom kod Ardube,³³⁸ praktično završen Batonov ustanak. Imamović nudi historiografske pristupe po pitanju lociranja Ardube. Na osnovu činjenice da su Desidijati započeli ustanak, da su bili aktivni tokom tri godine ustanka te da se na njihovom teritoriju odigrala posljednja bitka, Imamović kaže da nema sumnje da je Arduba zapravo Vranduk.³³⁹ Padom Ardube, *Iliri su izgubili slobodu i samostalnost*.³⁴⁰ Ono što je na prvi pogled uočljivo jeste da Imamović ustanak promatra kroz prizmu osvajača i osvojenog, odnosno da su Iliri (baš

³²⁸ Džino, 2011, 202.

³²⁹ Bojanovski, 1988, 51.

³³⁰ Isto, 52.

³³¹ Bojanovski navodi da se *Aquae S.* bio municipij koji se nalazio na teritoriji koju su naseljavali Desidijati. (Bojanovski, 1988, 144-145)

³³² Detaljan opis Germanikovog osvajanja *Raetiniuma* zabilježio je Dion Kasije. Bojanovski kaže da je nakon osvajanja Seretiona, Tiberije krenuo u odlučujući napad. Tačna lokacija Seretiona nije poznata, ali se pomenuti grad najvjerovatnije nalazio na Germanikovom putu od Siscije do dinarskog razvoja. (Bojanovski, 1988, 310)

³³³ Dolina Unca je kao interalni dio pripadala Dicionima. Iz tog razloga, Bojanovski *Splonum* locira u Donjim Vrtočama (Donji Unac). Naime, *Donje Vrtoče se nalaze blizu starog puta koji je primorje vezivao s panonskim zaleđem, dakle na potocijalnom pravcu kojim je mogao nastupati i Germanik 9 g.n.e. kad je zauzeo Splonum*. (Bojanovski, 1988, 255)

³³⁴ *Municipium S...* se najvjerovatnije nalazio na teritoriji naroda Pirusta, koji su se zajedno sa Desidijatima do kraja borili u Batonovom ustanku. (Bojanovski, 1988, 204)

³³⁵ Imamović, 1977, 43-44.

³³⁶ Zanimljivo je da u ovom članku Imamović, Batonov ustanak naziva „Dalmatsko-panonski rat“, odnosno terminom koji je u najvećoj mjeri rasprostranjenoj u srpskoj historiografiji.

³³⁷ Imamović, 1978, 334

³³⁸ Kod Ardube su Iliri *pokazivali zavojevaču šta za njih znači sloboda*. (Imamović, 1978, 340)

³³⁹ Imamović, 1978, 345.

³⁴⁰ Isto, 346.

kao i partizani) bili prisiljeni da se hrabro odupru neprijatelju. Međutim, kada je riječ o Ardubi moglo bi se istaći da je njegova tvrdnja dosta upitna. Nažalost, Ardubu pored Diona Kasije ne spominje niti jedno drugo vrelo. Izvorna građa jeste ponudila informacije da su Desidijati bili ti koji su se prvi digli na ustanak i na čijoj teritoriji je završen ovaj rat. Međutim, arheološka iskopavanja još uvijek nisu potvrdila postojanje antičkog grada na području današnjeg Vranduka. Eventualne nedoumice oko lociranja Ardube bi otklonio pronalazak literarnog, epigrafskog ili arheološkog svjedočanstva. Do tada, Arduba će biti poznata kao posljednje ustaničko uporište u Batonovom ustanku. Imamović ustanak spominje i u knjizi „Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do kraja Drugog svjetskog rata.“³⁴¹ On je autor poglavlja pod nazivom „Prostor Bosne i Hercegovine u prehistoriji i antici.“ Baš kako Bojanovski za Ilire 1988. godine navodi da su sladoljubiv narod, to isto sada čini i Imamović. No, i dalje je primjetan uticaj socijalističke ideologije.³⁴² Također, Imamović spominje kratki tok ustanka na osnovu kojeg je moguće zaključiti da je glavni cilj veličanje Batona Desidijatskog kao nacionalnog junaka.³⁴³ Naravno, u obzir treba uzeti da je knjiga pisana odmah nakon posljednjeg rata na ovim prostorim, odnosno sama ideja o izdanju ove publikacije potekla je još tokom rata.³⁴⁴

5.3. Počeci izučavanja Batonovog ustanka u XXI stoljeću

Kako je poznato, period 1992-1995 obilježila su ratna dešavanja. Iz tog razloga, nauka je pretrpila velike gubitke. Početak novog stoljeća donio je i mnoge promjene. U prvom redu vrijedi pomenuti rad Veljke Paškvalina.³⁴⁵ Riječ je o članku³⁴⁶ u kojem autor problematizira problem teritorije Desidijata, zajednice iz koje je poticao predvodnik ustanka, Baton. Naime, Paškvalin posebno ističe natpis³⁴⁷ na kojim se pominje *Hedum castellum Daesitiatum*, koji je

³⁴¹ U Sarajevu je 1993. godine formiran jedan tim historičara koji je imao za cilj pripremu jedne cjelovite sinteze o Bosni i Hercegovini od antike do savremenog perioda.

³⁴² *Bunt je započeo kod ratobornih i ponosnih Dezidijata u srednjoj Bosni.* (Imamović, 1998, 27)

³⁴³ *Na tu vijest dezidijatski Baton je krenuo u tom pravcu, uhvatio je izdajnika i zasluženo ga kaznio, ali to nije moglo izmijeniti nastalu situaciju.* (Imamović, 1998, 18)

³⁴⁴ Zanimljiva je recenzija Ante Škegre po pitanju ove knjige. Naime, Škegro navodi da su se autori ove sinteze ignorantski ponijeli prema naučnicima poput Desanke Kovačević Kojić, Baslera i drugih. Po njemu, historičari nisu pisali objektivno i nisu pristupili kritičkoj analizi. *Ovo djelo se ne može smatrati prihvatljivom „historijom Bosne.“* Škegro navodi da su autori nastojali pokazati *kontinuitet bošnjačko-muslimanskog naroda u Bosni i Hercegovini još od velike egejske seobe iz 12. st pr.Kr preko Ilira do bogumila.....* (Škegro, 1999, 459-464)

³⁴⁵ Veljko Paškvalin rođen je u novembru 1926. godine. Studije je završio na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Već je kao student učestvovao u istraživanjima srednjodalmatinskih otoka. U Zemaljskom muzeju u Sarajevu je radio kao kustos. Preminuo je u Sarajevu 2008. godine, a pokopan je u rodnom mjestu u Betini. (Škegro, 2008, 263-269)

³⁴⁶ Paškvalin je članak podijelio na dva dijela. Naime, u prvom redu je prikazao teritoriju Desidijata na osnovu pisanih izvora i arheoloških ostataka, a potom je predstavio rezultate svojih arheoloških istraživanja.

³⁴⁷ CIL III, 3198b (p.2275, 2328, 19)=CIL III, 10156b= CIL XVII/4 (p.130-122), Tab III-IV (= III 3201, 10159 cf.p.2328¹⁹)= ILJug I, 263= AE 2006, 1004.

konačno upotpunio znanje o teritoriji koju su naseljavali Desidijati. Po njemu *Hedum castellum* je najvjerojatnije grad ili područje u blizini današnje Breze.³⁴⁸ Ovaj grad treba promatrati kao jednu odredišnu tačku na teritoriji Desidijata. No, riječ *castellum* može implicirati postojanje predrimskog naselja.³⁴⁹ Kad je riječ o imenu Baton, Paškvalin navodi da je ovo ime dosta često u srednjodalmatinskoj izvornoj građi. Na području srednje Bosne, ime Baton se susreće na natpisu iz Župče³⁵⁰ i Mošunja.³⁵¹ Pored Veljke Paškvalina i Zdravko Marić locira *Hedum castellum Daesitiatum* u Župči kod Breze. Tu je pronađena grobnica porodice Batona.³⁵² Na osnovu natpisa princepsa T.F. Valensa, Marić zaključuje da je grobnica pripadala pomenutoj porodici.³⁵³ Mirza Hasan Čeman u svojoj monografiji o naselju *Aqua S...* navodi da je ustanak poznat pod nekoliko naziva, kao što su Veliki ilirski, ustanak, Delmatsko-panonski ili *Bellum Batonianum*.³⁵⁴

U svojoj doktorskoj disertaciji Salmedin Mesihović je veliku pažnju posvetio ustanku. Glavni fokus disertacije³⁵⁵ je na Desidijatima. Na osnovu toga, Mesihović je ponudio historijat istraživanja Desidijatima i Batonovom ustanku.³⁵⁶ Fokus je i na izvorima te natpisima koji se tiču Desidijata. Također, Mesihović je pažnju posvetio analizi rijeke *Bathinus* za koju smatra da je nesumnjivo riječ o rijeci Bosni.³⁵⁷ On u najvećoj mjeri, u skladu sa temom rada, analizira Batona iz naroda Desidijata.³⁵⁸ U radu su prikazane bitke Batonovog ustanka, gdje se autor referirao uglavnom na izvornu građu.³⁵⁹ Džino je istakao da je značajno primijetiti njegovu

³⁴⁸ Paškvalin, 2000, 193.

³⁴⁹ Šačić Beća, 2017, 148-149.

³⁵⁰ *Batoni Liccai f(ilio) / Teuta Vietis / Sceno(!) Batonis f(ilius) / maxime natus⁵ / [S]cenocalo Batoni[s f(ilio)] / [S]caevae Batonis f(ilio) / Calloni Batonis f(ilio) / [P]rorado Batonis f(ilio) / [S]cenus Batonis f(ilius)¹⁰ / [mi]nime natus ex eis si[bi et] / [s]uis de sua pecunia fieri iu[ssit] (ILJug III, 1591).*

³⁵¹ ANN•XII / MIVSBATOE / VAPARENTESE / INFILICESS /5 FECERV]

ann(os) XII[...]/ mius Bato e[ft...]/ va parentes e[ius(?)] / infilicess[mo?] /5 feceru[nt] (CIL III 12779)

³⁵² Marić, 2004, 120.

³⁵³ ILJUG III, 1582

³⁵⁴ Zapravo, naziv ustanka najčešće ovisi o mišljenju koje preovladava u nauci, a tiče se određivanja porijekla i pripadnosti indigenih zajednica koje su dominirale u ustanku. (Hasan Čeman, 2004, 123)

³⁵⁵ Dijelove disertacije je kasnije Mesihović izdao u vidu članaka i knjiga. Iz tog razloga, ovdje se neće ući u dublju problematiku analize doktorata. Osnovne ideje koje je iznio, Mesihović je i kasnije ponovio.

³⁵⁶ Mesihović, 2007, 24-34.

³⁵⁷ *Ime zemlje je nesumnjivo izvedeno iz imena rijeke. Ta konstatacija se može dokazati time što je ono posvjedočeno sa dva primjera i to za prve dvije dekade I st. n. e., dok se ime za zemlju javlja tek kod Konstantina Porfirogenita u X. st. Uz to područje gornjeg toka rijeke je sudeći po izvornoj građi nedvosmisleno pripadalo narodnosnoj zajednici i političkoj jedinici sa dezitijatskim imenom, pa bi bilo logičnije pretpostaviti da se i prostor Gornje Bosne prije zvao po Dezitijatima nego po rijeci koja je tuda prolazila, odnosno sijekla njihovo područje. (Mesihović, 2007,80)*

³⁵⁸ Mesihović, 2007, 205-243.

³⁵⁹ Mesihović, 2007, 360-616.

melanholičnu predodžbu o nedostatku jedinstva među panonskim zajednicama i njihovo prokletstvo razjedinjenosti.³⁶⁰

Ukoliko se uzme u obzir činjenica da se Ovidije smatra jednim od najvećih rimskih književnika, rad Salmedina Mesihovića iz 2008. godine predstavlja veliki pomak u razumijevanju važnosti Batonovog ustanka. Naime, čini se da je Salmedin Mesihović prvi prepoznao da Ovidije u pismu Germaniku³⁶¹ pominje i Batona Desidijatskog.³⁶² U dva rada iz 2009. godine, Salmedin Mesihović je problematizirao Batonov ustanak. U prvom članku analizirana je ulogu Germanika u Iliriku gdje je autor jasno naglasio da je Velej Paterkul znatno umanjio Germanikove zasluge u ustanku.³⁶³ Fokus rada je na Germanikovom osvajanju *Splonuma*, *Raetiniuma* i *Seretiona*. Naime, ukoliko se prihvati da je *Raetinium* Golubić kod Bihaća ili u samoj blizini, Mesihović zaključuje da bi se *Splonum* nalazio negdje blizu *Siscije*, a *Seretion* u unutrašnjosti. Ipak, ostaci tih gradova još uvijek nisu pronađeni.³⁶⁴ Pored toga, autor je predstavio Germanikov način osvajanja pomenutih gradova, zaključujući da se Germanikov način osvajanja razlikovao od načina osvajanja Augustovog nasljednika, Tiberija.³⁶⁵ Na kraju, Germanikovi planovi su propali te Mesihović smatra da je pounjska ofanziva bila poraz za Rimljane. Iako su na terenu Rimljani bili pobjednici, oni su se nadali da će ovom ofanzivom konačno okončati rat. Sukobi su se i dalje nastavili. Ipak, u narednom periodu rimske jedinice su uspjele da organizuju i da slome ustanike. U drugom radu Mesihović problematizira predaju Batona Breučkog, kojeg sve vrijeme gleda kao izdajnika. Mesihović smatra da je predaja na rijeci *Bathinus* bila rezultat ranijih dogovora između Batona Breučkog i Tiberija, ali i rezultat dogovora između pojedinaca, a ne svih ustanika.³⁶⁶ No, izvorna građa o ovome „šuti“, pa bi ipak trebalo biti oprezan pri donošenju ovakvih zaključaka. U obzir treba uzeti i činjenicu da su ustaničke snage pretrpile dosta gubitaka, a rimska vojska je bila daleko bolje opremljena. U drugom radu Mesihović je nastojao rekonstruisati kada je došlo do podjele provincije Ilirik, budući da to pitanje još uvijek nije riješeno. On je došao do zaključka da je nakon 8 godine n.e.

³⁶⁰ Džino u doktorskoj disertaciji Salmedina Mesihovića prepoznaje jugoslavensku perspektivu. (Džino, 2009b, 33)

³⁶¹ Samo pismo napisano je u patetičnom tonu. Naime, Ovidije je bio protjeran iz Rima te je želio dobiti milost i ponovo život nastaviti u Vječnom gradu. (Mesihović, 2008, 91)

³⁶² Ovid. *Ex Ponto*. 2.1. *Maxima pars horum uitam ueniamque tulerunt, in quibus et belli summa caputque Bato. (Većini od njih je dodijeljen život i oprost, među njima i Baton, glavni starješina rata)*

³⁶³ Velej Paterkul je bio „zaljubljenik“ Tiberija i njegovih dostignuća, pa sve ono što je Tiberije radio Velej je još više preuveličao.

³⁶⁴ Mesihović, 2009a, 20.

³⁶⁵ Germanikova taktika se zasnivala na dugotrajnom iscrpljivanju ustanika, dok je Tiberije želio brzo riješiti ovaj rat. (Mesihović, 2009a, 24)

³⁶⁶ Mesihović, 2009b, 29.

ustpostavljena *ad-hoc* rimska uprava u panonskom, a nakon pada Ardube i u dinarskom pojasu. Rimljani nisu ni tokom ratnih dešavanja vršili administrativne poslove. Vjerovatno je podjela provincije izvršena poslije ustanka, a osnovni razlog podjele je lakše upravljanje.³⁶⁷ Iako u historiografiji još uvijek ne postoji jedinstveno mišljenje oko podjele provincije, Mesihovićev rad je upotpunio znanje o ovoj problematici, a njegovu konstataciju je prihvatila većina naučnika koji se bave ilirskom prošlošću.

Edin Šaković³⁶⁸ i Bego Omerčević su u Gračaničkom glasniku iz 2009. godine objavili radove koji se direktno tiču Batonovog ustanka. Šaković je predstavio zajednicu Breuka, kroz prizmu izvorne građe i literature. On navodi da pored svih uzroka ustanka, kod Breuka veliku ulogu je igrala i trauma koja je još bila svježija, a koja je bila rezultat rata koji je vođen ranije, odnosno *Bellum Panonicum*.³⁶⁹ Također, po ovom autoru puno više sposobnosti u ratu pokazao je breučki Baton.³⁷⁰ Kada je riječ o potezu Batona Breučkog i predaji na rijeci *Bathinus*, Šaković smatra da je Baton Breučki bio suočen sa velikim poteškoćama te da je ovaj potez bio sasvim logičan. Breuci su podnijeli najveću žrtvu u prve dvije godine rata.³⁷¹ Svakako, teritorija koju su naseljavali Breuci je predstavljala važno mjesto tokom čitavog antičkog perioda. Međutim, iako je Baton Breučki pokazao veliku sposobnost, ni u kom slučaju ne treba umanjivati zasluge i Batona Desidijatskog, na čije insistiranje, bar sudeći po izvorima, je došlo do ustanka. Ipak, Šakovićev rad je jedini članak u savremenoj bosanskohercegovačkoj historiografiji koji se bavi kulturno-historijskim razvojem Breuka te koji kroz perspektivu Breuka analizira ustanak.

S druge strane, Bego Omerčević je predstavio posljedice Batonovog ustanka. Autor je sagledao posljedice kroz tri glavna procesa, a to su kolonizacija, urbanizacija i romanizacija. Omerčević navodi da su nakon Batonovog ustanka, Rimljani pokrenuli gradnju cesta, a posebno se tu ističe već pomenuti namjesnik Publije Kornelije Dolabela.³⁷² Kada je riječ o procesu kolonizaciji, ona je neodvojiva od procesa urbanizacije, a na njih se nadovezuje i romanizacija.³⁷³ Iako naslov rada ukazuje na to da će se baviti posljedicama ustanka, Omerčević

³⁶⁷ Mesihović, 2010b, 92-93

³⁶⁸ Šaković je kao učesnik skupa u Zagrebu predstavio ulogu Breuka u Batonovom ustanku. U sažecima izlaganja kao naslov njegovog rada stoji „Breuci u vrijeme Panonsko-Dalmatinskog rata, dok u *Gračaničkom glasniku* naslov je izmijenjen i glasi „Breuci-najstariji imenom poznati stanovnici sjeveroistočne Bosne.“

³⁶⁹ Šaković, 2009, 18; O *Bellum Panonicum* vidjeti: Domić Kunić, 2006; Mesihović&Šačić, 2015, 197-201)

³⁷⁰ Šaković smatra da umjesto što je Baton Desidijatski krenuo na *Salonu*, da se trebao uputit u *Sirmium*. Zanimljivo je da Mesihović, koji inače postupak Batona Breučkog karakterizira kao izdaju, navodi da je desidijatski Baton u toku čitavog ustanka pokazivao iznimnu pokretljivost. (Šaković, 2009, 19; Mesihović, 2018b, 330)

³⁷¹ Šaković, 2009, 21.

³⁷² Omerčević, 2009, 51-53.

³⁷³ Karakala je 212. godine izdao edikt, gdje su svi stranci dobili rimsko građanstvo. U skladu s tim domaći ljudi su uzimali novo tročlano ime (Omerčević, 2009, 54)

se u svom pisanju najviše osvrnuo na izgradnju saobraćajne infrastrukture. Time je zanemario i nedovoljno obradio sve ostale posljedice ustanka, a koje su bile monogobrojne, od stradanja lokalnog stanovništva do kulturološko-društvenih promjena. Ukratko, može se istaći da Omerčević nije u punoj mjeri iskoristio potencijal teme koju je naslovio u ovom radu.

5.4. Prva monografija o Velikom ilirskom ustanku

Dvojezično izdanje knjige Adnana Busuladžića o rimskim vilama na području Bosne i Hercegovine predstavlja veliki doprinos u izučavanju naučnih tema koje su dugo vremena bile marginalizirane u nauci. Na početku ove knjige autor se uklatko osvrnuo na dugogodišnje sukobe Rimskog Carstva i ilirskog stanovništva, odnosno kako ih on naziva ilirskih *plemena*. Busuladžić je pravilno ocijenio da su nagomilani problemi doveli do ustanka, pod vodstvom dvojice Batona. U nekoliko rečenica predstavljen je kratki tok događaja, od kojih Busuladžić posebno izdvaja predaju na rijeci *Bathinus*, koju identificira sa rijekom Bosnom.³⁷⁴ Već pomenuti naučnik, Salmedin Mesihović se kroz svoja istraživanja sistematski bavio etnogenezom Desidijata.³⁷⁵ Veliku poteškoću u razumijevanju porijekla imena Desidijata predstavlja i nedostatak izvorne građe, budući da sva saznanja o njima se crpe iz pera grčkih i rimskih pisaca. Mesihović zaključuje da ilirski etnički kompleks nije mogao naglo nestati rimskim osvajanjem, već je bio izložen procesu romanizacije.³⁷⁶ Kod ilirskih naroda veliku ulogu je igrao totemizam,³⁷⁷ pa su i tako imena pojedinih naroda proizašla iz totemizma. Na osnovu činjenice da je kod *Dezidijata* veliku ulogu imalo stočarstvo, Mesihović zaključuje da bi upravo u etimološkom značenju njihovog imena trebalo usmjeriti na stočarsku djelatnost. Da bi potkrijepio svoju tezu, on navodi da u albanskom jeziku postoji riječ *dash*, što zapravo znači ovan. Desidijati su najvjerojatnije „narod ovna.“³⁷⁸ U drugom radu se bavio promjenama u identitetu Desidijata koje su nastupile usljed procesa romanizacije Naime, u skladu sa tim da Mesihović ustanak promatra kroz prizmu nepostojanja jedinstva između ustanika, on navodi da je ustanak pokazao da zajednički identitet nije imao trajni karakter.³⁷⁹ On pravilno zaključuje da romanizacija nije proces koji se desio odjednom, ali nakon završetka romanizacija obrisi

³⁷⁴ Busuladžić, 2011, 15-16.

³⁷⁵ U radu objavljenom u Prilozima instituta za istoriju je predstavio porijeklo imena Dezidijata, dok drugi rad iz 2011.godine nosi naziv „Transformacija identiteta Dezitijata kroz proces romanizacije, Identitet Bosne i Hercegovine kroz historiju“, a objavljen je u Zborniku radova Instituta za istoriju .

³⁷⁶ Mesihović, 2011a, 16.

³⁷⁷ O prisutnosti totemizma kod Ilira vidjeti: Stipčević, 1989, 157-158.

³⁷⁸ Mesihović, 2011a, 17.

³⁷⁹ Mesihović, 2011c, 192.

ranijih Dezidijata više ne postoje.³⁸⁰ U daljem tekstu, autor problematizira proces političke romanizacije, odnosno primanje rimskog građanstva.³⁸¹

U elektronskom izdavaštvu Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, 2011. godine predstavljena je knjiga „Rimski vuk i ilirska zmija. Posljedna borba.“ Naime, riječ je o prvoj knjizi na južnoslavenskim jezicima koja je u potpunosti posvećena Velikom ilirskom ustanku, a predstavlja dio izuzetno obimne doktorske disertacije Salmedina Mesihovića. Prvi dio knjige, autor je posvetio izvornoj građi koja pominje ustanak. Posebno je značajno što je Mesihović raspravljao o vjerodostojnosti korištenih izvora, posebno analizi djela Veleja Paterkula i Diona Kasija.³⁸² Za razliku od Pašalića koji smatra da nema dokaza da su Rimljani uspostavili vlast duboko u unutrašnjosti Ilirika,³⁸³ Mesihović navodi da je ona trajala već desetljećima.³⁸⁴ Samo poglavlje „Zamagljeno sjećanje“ u knjizi ukazuje da o Batonovom ustanku ne postoji veći broj radova.³⁸⁵ Mesihović zaključuje da je Batonov ustanak „neplanska“ pobuna, odnosno da nije postojala ideologija slobode Ilira, nego se ona razvila prilikom regrutacije za ratovanje u Germaniji. Teško stanje u kojim su se nalazili domaći stanovnici je dovela do pobune, prvenstveno porezi, eksploatacija rudnika i česti pozivi za mobilizaciju. Zapravo, autor zaključuje da su temeljni uzroci nezadovoljstva bili primarno ekonomske prirode.³⁸⁶ Mesihović je uspio dokazati da je pobuna najprije započela među Desidijatima na čelu sa Batonom Desidijatskim. Kada je riječ o glavnom protagonisti ustanka, desidijatskom Batonu, Mesihović smatra da je on bio politički dužnosnik desidijatske politije i jedan od zapovjednika čete koja je trebala biti upućena u rat protiv Markomanskog Kraljevstva.³⁸⁷ U djelu je opisan detaljan tok rata na temelju izvorne građe. Za razliku od Šakovića koji smatra da je puno više sposobnosti

³⁸⁰ *Nakon završetka političke romanizacije Dezidijata više nema, pa i oni dijelovi koji su slabije kulturno romanizirani nemaju osjećaj pripadnosti nekoj autohtonoj politiji i njenoj tradiciji, nego se i oni u tom pogledu identificiraju kao rimsko provincijalno stanovništvo Gornje Bosne i lašvanskog porječja, pogotovu ako su bili slobodni i samim tim bili i nositelji rimskog građanstva.* (Mesihović, 2011c, 195)

³⁸¹ Intenzivnije primanje rimskog građanstva započelo je u vrijeme cara Trajana, pa se Trajanovo gentilno ime *Ulpius* susreće na niz epigrafskih spomenika. (Mesihović, 2011c, 197-200)

³⁸² Mesihović, 2011b, 3-33.

³⁸³ Pašalić, 1975, 420; Pašalić, 2009, 93.

³⁸⁴ Mesihović navodi da bi bez teško bilo zamisliti regrutaciju Desidijata bez da je postojala stvarna rimska vlast. Pored toga, porezi koje je propisivala Rimsko Carstvo ne bi postojali te ne bi dolazilo do većeg naseljavanja rimskih veterana. Također, poznato je da je Rimsko Carstvo bilo organizovana država te bi teško bilo zamisliti da su August i njegovi saradnici pokrenuli osvajanje Germanije, a da su zaleđu su „ostavili neprijatelje.“ (Mesihović, 2011b, 38-42)

³⁸⁵ Naime, Mesihović ističe da je Veliki ilirski ustanak označio prekretnicu u razvoju ovih prostora, a i doveo do mnogih promjena u Carstvu. Ali, i pored toga ustanak u široj evropskoj i svjetnosti javnosti ne zauzima ono mjesto koje mu pripada. (Mesihović, 2011b, 146)

³⁸⁶ Mesihović, 2011b, 153-194.

³⁸⁷ Mesihović, 2011c, 184.

u ratu pokazao breučki Baton,³⁸⁸ Mesihović veliča ličnost i postupke Batona Desidijatskog.³⁸⁹ S druge strane, on navodi da je Baton Desidijatski imao i određene mane. Međutim, i te mane on nastoji „ublažiti“ navodeći da da je sve činio zbog zajedničkog cilja (oslobađanje od Rimljana), ali da njegovi sunarodnici to nisu prihvatili.³⁹⁰ Čak bi se moglo reći da u nekom neoromantičarskom duhu Mesihović poredi Batona Desidijatskog sa kraljem Tvrtkom i Josipom Brozom Titom.³⁹¹ On ne pominje motive i lične ambicije dvojice vođa ustanka, kako to kasnije čine Džino i Domić Kunić.³⁹² Kada je riječ o jednom od najznačajnijih događaja u ustanku, predaja na rijeci *Bathinus*, autor ponavlja ono što je i ranije izrekao. Baton Breučki je izdajnik.³⁹³ Završni dio knjige autor je posvetio problematiziranju brojčanog stanja ustanika, dolazeći do cifre od 550 000 do 600 000 osoba.³⁹⁴ Posebnu vrijednost djelu daje činjenica da se na kraju nalaze karte, koje je lično izradio autor, a na kojima su prikazana kretanja ustanika. Kada se navedeno sumira, može se zaključiti da ovo djelo predstavlja značajan iskorak u kontekstu problematiziranja ustanka unutar jednog monografskog okvira. Posebnu vrijednost predstavlja činjenica što se na osnovu knjige može uvidjeti da pored poznavanja ilirske prošlosti, autor odlično poznaje rimsku povijest. Međutim, na prvi pogled uočljivo je da Mesihović ustanak promatra kroz prizmu nepostojanja jedinstva među ustanicima. Ono što je bitno istaći izvorna građa ne donosi skoro nikakve podatke o ustanicima, „običnim“ ljudima bez čije snage i moći ne bi bilo moguće ratovanje pune tri godine. Učiteljica života je dugo vremena bila nauka u čijem fokusu interesovanja su bile velike ličnosti. Iako je Baton Desidijatski, ali i Breučki bili ti koji su okupili svoje sunarodnjake, bez podrške ostalih podrške rat bi zasigurno brzo bio završen. Najveću poteškoću u analiziranju ovakvih tema predstavlja nedostatak izvorne građe.

Salmedin Mesihović se bavio epigrafskim spomenicima pronađenim na teritoriji nekadašnjeg Ilirika u knjizi *Antiqvi homines Bosnae*. U radu je obrađena i ličnost Batona Desidijatskog, za kojeg Mesihović tvrdi da u vrijeme ustanka nije imao više od 35 godina. Pored

³⁸⁸Šaković, 2009, 19.

³⁸⁹ *Možemo slobodni reći da je Baton Dezidijatski, više od svih drugih vođa ustanka predstavljao istinski „alter ego“ čitavog ustanka, čiji je duh i potrebe on najbolje shvaćao i primjenjivao. Sa Batonom Dezidijatskim je i započeo ustanak zapadnobalkanskih i panonskih naroda i sa njim se i završio.* (Mesihović, 2011c, 195)

³⁹⁰ Mesihović, 2011c, 195.

³⁹¹ Isto, 1.

³⁹² Džino & Domić Kunić, 2013, 175.

³⁹³ Osnovni izrok poraza pobunjenih ilirskih jedinica je ležao u počinjenoj izdaji Batona Breučkog. Nije tim potezom samo narušeno jedinstvo ustanka, zajednički ustroj otpora, Savez i oružana borba, nego je primarno narušeno načelo međusobnog povjerenja unutar ustaničkih snaga. (Mesihović, 2011c, 452-453)

³⁹⁴ Mesihović, 2011c, 438; Pored Mesihovića, brojem ustanika bavio se i Danijel Džino. Džino je došao do brojke od 69.000 vojnika tj. 100.000 pješaka i 9.000 konjice, odnosno 85.000 pješaka ako se uzme srednja vrijednost. (Džino, 2006, 153-154)

Batona, pominje i njegovog sina Skevu. Izuzev Diona Kasija, Skevin lik se ne susreće više u izvorima.³⁹⁵ Vezano za gradove koji se spominju u ustanku, Mesihović obrađuje *Splonum* i *Raetinium*. Potonji grad locira u Golubiću kod Bihaća ili bar u blizini, a sudeći po tekstu Diona Kasija tu se nalazio i *Splonum*.³⁹⁶ Autor se, također, dotakao uloge Japoda u ustanku smatrajući da je njihov teritorij bio podijeljen na dva dijela, lojalni i ustanički. Inače, prostor današnje sjeverozapadne Bosne je u velikoj mjeri stradao tokom ustanka.³⁹⁷ Vrijednost ove knjige leži u činjenici što su na jednom mjestu sabrani epigrafski spomenici pronađeni na teritoriji Bosne i Hercegovine, ali i okoline.

Amra Šaćić (Beća) u članku „Kulturno-historijski razvoj ilirskog naroda Naresa (*civitas Narensium*) je iznijela zaključak da su Naresi učestvovali u ustanku, napominjujući da izvorna građa o ovom „šuti.“ Autorica svoju tezu je potkrijepila činjenicom da je stočarstvo bilo osnovna grana preživljavanja pomenutog naroda. Samim tim, kako je jedan od glavnih uzroka pobune pojava „skupog novca“, teško je zamisliti da Naresi nisu dali podršku ustanicima.³⁹⁸ Čini se da je autorica bila na pravom putu, jer bez podrške ovog naroda posao ustanika bi bio otežan. Osim toga, njihova teritorija se nalazila na važnim putevima kojim su se kretale i ustaničke snage. Također, Šaćić Beća se bavila i ulogom Desidijata u ustanku u članku „Koji je administrativni status rimskog naselja na Ilidži?.“ Ona pominje Veleja Paterkula koji je zabilježio da je zemlja Desidijata planinska i puna uskih prolaza. Također, na osnovu njegovog podatka o predaji na rijeci *Bathinus*, autorica zaključuje da područje donjeg toka pomenute rijeke nije pripadalo Desidijatima.³⁹⁹

Porijeklom imena Baton⁴⁰⁰ i ulogom Batona u ustanku se ponovo bavio Salmedin Mesihović u radu „Baton-prilozi istraživanja naše ilirske i antičke baštine.“ Naime, kada je riječ o Batonu Desidijatskom autor ponavlja da se on nalazio u dobi kada je mogao svojim iskustvom, znanjem i harizmom da podigne ustanike. Mesihović obrađuje doprinos Batona Desidijatskog u ustanku, navodeći bitke u kojima je učestvovao.⁴⁰¹ Pored Batona Desidijatskog, u fokusu je i Baton Breučki tretiran, naravno, kao izdajnik.⁴⁰² U ovom članku, autor se bavio i

³⁹⁵ Dio.56.16.1. *U međuvremenu, Baton je Tiberiju poslao svog sina Skeuasa, obećavši predaju sebe i svojih sljedbenika ako on dobije milost.*

³⁹⁶ Mesihović, 2011d, 366.

³⁹⁷ Isto, 372-373.

³⁹⁸ Šaćić, 2012, 100.

³⁹⁹ Šaćić Beća, 2018b, 151.

⁴⁰⁰ Mesihović u ovom radu navodi da je najstariji spomen ilirskog imena Baton sačuvan u djelu Tita Livija *Ab urbe condita*. Također, Dion Kasije pominje Batona gladijatora. (Mesihović, 2014b, 39-40)

⁴⁰¹ Mesihović, 2014b, 23-33.

⁴⁰² Isto, 34-39.

epigrafskim spomenicima na kojima se pominje ime Baton zaključujući da se to ime najviše sačuvalo u dezidijatskom području. Također, ovo ime bi se na neki od južnoslavenskih jezika moglo prevesti kao Dobri, Dobrivoje, Dobran ili Blagoje.⁴⁰³

Pored ovih radova, vrijedi pomenuti i knjigu Salmedina Mesihovića i Amre Šaćić (Beća) „Historija Ilira.“⁴⁰⁴ Jedno posebno poglavlje posvećeno je problematici Batonovog ustanka. Autori su predstavili uzroke, tok i posljedice ustanka ulazeći čak i u dublju analizu pojedinih fenomena. Posebno je pažnja posvećena uzrocima ustanka, bez kojih je nemoguće razumjeti čitav tok ustanka i njegov značaj. Autori su jasno prepoznali da je glavni uzrok neadekvatno sakupljanje poreza, pojava „skupog“ novca, bahatost rimskih funkcionera te regrutacija domaćeg stanovništva.⁴⁰⁵ Mesihović i Šaćić su se fokusirali i na bitke ustanka, navodeći da su u početku tri glavna središta borbi *Salona, Siscia i Sirmium*. Fokus je i na stvaranju saveza dvojice Batona i njihovim zajedničkim akcijama. Na kraju su istaknute posljedice ustanka, gdje su autori naveli da su najveće gubitke pretrpjeli Desidijati i Pirusti. Ipak, najznačajnija posljedica je podjela provincije Ilirik.⁴⁰⁶ Mesihović i Šaćić su istakli da je *antička izvorna građa posvetila dostojnu pažnju Velikom Ilirskom ustanku od 6. do 9. god. n. e.*⁴⁰⁷ Naime, ukoliko se kompariraju drugi događaji, poput *Bellum Panonicum*, činjenica je da o Batonovom ustanku postoji dosta više podataka. Ipak, i pored toga mnoga pitanja su i dalje neriješena. Premda je monografija produkt zajedničkog rada, iz sadržaja poglavlja koja se odnose na ustanak naslućuje se da je autor tog dijela teksta koji se odnosi na rimska osvajanja, pa time i na Batonov ustanak Mesihović. Zaključci i teze su bliže metodološkom pristupu koji se prepoznaje u Mesihovićevom naučnom opusu u odnosu na metodološke postavke na kojima temelji svoj rad Šaćić Beća.

Na kraju ovog potpoglavlja treba istaći i tri magistarska rada odbranjena na Filozofskom fakultetu u Sarajevu te doktorsku disertaciju odbranenu u Ljubljani.⁴⁰⁸ Prvi magistarski rad potiče iz pera Dženana Brigića koji ustanak sagledava iz perspektive Breuka. Budući da se njegov magistarski rad tiče Panonije, Brigić navodi da je Velej Paterkul usputno opisao

⁴⁰³ Isto, 119.

⁴⁰⁴ *Historija Ilira* je prvi udžbenik pisan od strane domaćih autora na bosanskom jeziku te predstavlja pravi pomak u istraživanju prošlosti ilirskih naroda. Knjiga može poslužiti kao odlična osnova naučnicima da započnu kvalitetna istraživanja na osnovu tema koje su ovdje spomenute.

⁴⁰⁵ Mesihović&Šaćić, 2015, 208-210.

⁴⁰⁶ Isto, 223.

⁴⁰⁷ Isto, 224.

⁴⁰⁸ Riječ je o doktorskoj disertaciji Amre Šaćić (Beća) koja je odbranjena u Ljubljani. Ovaj rad se posmatra u okviru bosanskohercegovačke historiografije, budući da je Šaćić Beća trenutna zaposlenica Filozofskog fakulteta u Sarajevu i u najvećoj mjeri svojim radovima doprinosi razumijevanju „bosanskohercegovačke antičke prošlosti.“

dešavanja u Panoniji, navodeći da mu je cilj pisanje nove knjige. Autor se u svom magistarskom radu referira na izvornu građu koja spominje Breuke kao i njihov doprinos u ustanku.⁴⁰⁹ Također, Brigić je ukratko predstavio tok Batonovog ustanka kroz relevantnu literaturu i izvornu građu.⁴¹⁰ Autor drugog rada je Moamer Šehović na temu „Sarajevo u antičko doba.“ Šehović nije ulazio u detalje ustanka. Istaknuo je da je rat vođen sa promjenljivom ratnom srećom, a da je ključni trenutak u ustanku bila predaja na rijeci *Bathinus*.⁴¹¹ Treći magistarski rad u kojem se pominje ustanak je rad Aldina Ćatića. Naime, za razliku od Šehovića, Ćatić je puno više pažnje posvetio ustanku. Autor je naveo uzroke, tok i posljedice ustanka. U njegovom radu dominiraju monografije iz bosanskohercegovačne i hrvatske naučne zajednice. Zanimljivo je da bitku kod Ardube, Ćatić poredi sa bitkom kod Metuluma.⁴¹² Također, Ćatić navodi da su uzroci ustanka kompleksni, ali da su Rimljani konačno shvatili da moraju na drugačiji način upravljati Ilirikom. Posebno se to odnosi na područje Gornje Bosne, gdje je došlo do izgradnje mnogih putnih komunikacija.⁴¹³ Ono što je primjetno da se Brigićev rad jasno razlikuje od ova dva. On ustanak sagledava kroz perspektivu Breuka, dok je Šehovićev i Ćatićev fokus na Desidijatima. Amra Šaćić (Beća) se u svojoj doktorskoj disertaciji dotakla Batonovog ustanka. Autoricin fokus je bio na izvornoj građi, ali i relevantnoj literaturi prilikom oslikavanja najvažnijih događaja u ustanku. Pored izvorne građe, autorica je istakla da se ustanak pominje i na nekoliko epigrafskih spomenika.⁴¹⁴ Ono što je kao posljedicu ustanka Šaćić (Beća) istakla jeste da je pobuna pokazala Rimljanima da trebaju podijeliti vojno zapovjedništvo nad Ilirikom u dvije pokrajine, ne samo u svrhu lakše kontrole, već kako bi se spriječila koncentracija vojne i političke moći u rukama jednog legata.⁴¹⁵

5.5. Batonov ustanak kao jedan od najznačajnijih događaja nacionalne historije- da ili ne?

Edin Veletovac se bavio Oktavijanovim osvajanjem Zapadnog Ilirika kroz prizmu kasnoantičkih autora. Svakako, kasnoantički izvori se obimom i kvalitetom podataka ne mogu mjeriti sa izvorima iz perioda principata, ali se u njihovim radovima mogu pronaći određeni detalji koji oslikavaju najviše duh vremena u kojim su autori živjeli. Veletovac je istakao da

⁴⁰⁹ Brigić, 2014, 125-130.

⁴¹⁰ Isto, 131-136.

⁴¹¹ Šehović, 2015, 73-74.

⁴¹² Ćatić, 2019, 48. Naime prilikom borbi za Metulum povrijeđen je i sam Oktavijan August. Neke Metuljanke su se bacale sa djecom u naručju kako ne bi pale u rimsko ropstvo, baš kao što su to činile „ilirske“ žene pod Ardubom. (Mesihović&Šaćić, 2015, 183)

⁴¹³ Ćatić, 2019, 53.

⁴¹⁴ Šaćić (Beća), 2016, 65-66.

⁴¹⁵ Šaćić, 2016, 71.

samo dva kasnoantička izvora pominju Batonov ustanak, a to su Jeronim i Jordanes. Jeronim navodi da je Tiberije svojoj vlasti podvrgnuo Delmate i Sarmate. Kako su Delmati u ovom ustanku vodili sporednu ulogu, Veletovac zaključuje da je Jeronim najvjerojatnije mislio na Dalmatince jedne administrativne oblasti. Kada je riječ o Jordanesu on je prenio podatke da su Delmati, kao i Panoni vršili razbojništva, ali da ih je porazio August.⁴¹⁶ Rad Edina Veletovca „Oktavijanovo osvajanje Zapadnog Ilirika u djelima kasnoantičkih izvora“ predstavlja važan segment razumijevanja problematike Batonovog ustanka. Naime, većina naučnika koji se bave ustankom, njegov tok zasnivaju na radovima onih koji su živjeli u periodu principata. Međutim, spominjanje Batonovog ustanka u djelima kasnoantičkih autora ukazuje na činjenicu da je ovaj ustanak ostao u kolektivnom sjećanju ljudi kasnijeg perioda i da se njegova prošlost prenosila s koljena na koljeno. Važno je ispitati i razloge i motive pisanja kasnoantičkih autora. Također, Veletovac je predstavio da je Rufije Fest spomenuo da je pokoren ilirski kralj Baton, ali autor navodi da je najvjerojatnije riječ o nekom drugom Batonu iz perioda *Bellum Panonicum*, a ne vođama Velikog ilirskog ustanka.⁴¹⁷

U tri rada iz 2018. godine Salmedin Mesihović se ponovo bavio Velikim ilirskim ustankom. U prvom radu, koji je objavljen u Radovima Filozofskog fakulteta u Sarajevu pod nazivom „Baton Dezitijatski, dezidijatska politija i vizija ustanka“, Mesihović u početku spominje „kratku biografiju“⁴¹⁸ Batona Desidijatskog, a potom se osvrće na izvore i epigrafske spomenike. Kada je riječ o dezidijatskoj politiji Mesihović iznosi zaključak da se ona može promatrati vojni savez u koji su se udružila plemena i narodi, poredeći tu politiju sa Samnitskom ligom.⁴¹⁹ Autor se dalje osvrće na uzroke ustanka, komparirajući ih sa promjenama koje su se desile u Rimskom Carstvu te onim što je August uradio za Rimsko Carstvo. Iako je prvi rimski princeps nastojao spriječiti zloupotrebe rimskih predstavnika, domaće ilirsko stanovništvo nije imalo dovoljno novca te se pobunilo.⁴²⁰ Kao najznačajnije istupanje desidijatskog elementa, Mesihović vidi u predaji Batona Breučkog, a potom i kažnjavanju od strane Batona Desidijatskog.⁴²¹ Posljednji dio članka Mesihović je posvetio viziji ustaničkog saveza zaključujući da su saveznici imali ideju trajnije političke formacije.⁴²² Također, Mesihović je u

⁴¹⁶ Veletovac, 2017, 160-161.

⁴¹⁷ Isto, 157-158.

⁴¹⁸ Misli se na pretpostavljene godine rođenja i mjesto, budući da o Batonu podaci se crpe samo na osnovu tri godine ustanka.

⁴¹⁹ Mesihović, 2018a, 91-92.

⁴²⁰ Mesihović, 2018a, 97.

⁴²¹ Isto, 98.

⁴²² Naime, u skladu sa tim što je Mesihović poznat po tome što veliča postupke Batona Desidijatskog, a s druge strane Batona Breučkog promatra kao izdajnika, autor zaključuje da je Baton Desidijatski imao za cilj stvaranje

radu „Predstave ilirskih ethnè u *augusteumu* u Afrodisiju“ analizirao koji se to ilirski narodi pominju na ovom spomeniku. Kompleks je inače posvećen boginji Afroditi. Naime, na tom natpisu su identificirana četiri naroda iz Ilirika, a to su Japodi, Andizeti, Pirusti i Dardanci. Pored toga, autor donosi podatke da je natpis na određenim mjestima oštećen, a možda je krio imena još nekih ilirskih naroda koji su osvojeni od strane Augusta.⁴²³ Rad Mesihovića, kao i ranije spomenuti rad Dragane Grbić ukazuju na činjenicu da je nužno prilikom rekonstrukcije Augustovog načina osvajanja zapadnog Balkana i njegovih ciljeva pažnju posvetiti i sačuvanim spomenicima. Moguće da spomenici kriju neka nova saznanja koja bi upotpunila sliku njegove vladavine, ali značajno obogatila razumijevanje ilirske prošlosti.

Iz pera Salmedina Mesihovića izašla je još jedna monografija pod nazivom „Bitka za Ilirik“, koja predstavlja dopunjeno izdanje knjige „Rimski vuk i ilirska zmija. Posljednja borba.“ iz 2011. godine. Za razliku od ranije, autor sagledava ustanak kroz opće prilike u Rimskom Carstvu. Ovaj put Mesihović je ponudio hrestomatiju literarnih izvora koji se dotiču Velikog ilirskog ustanka, pa su tako prevedeni dijelovi Strabona, Ovidija, Veleja Paterkula, Frontina, Plinija Starijeg, Svetonija, Diona Kasija i Jordanesa.⁴²⁴ Samim tim, kako historičari svoja istraživanja temelje na izvornoj građi, izvori koje je predstavio Mesihović sigurno da omogućavaju lakšu rekonstrukciju događaja. Također, knjiga je obogaćena novim poglavljem „*Desidijatski „bog Mars“*“ u kojem autor predstavlja sačuvan arheološki materijal ilirskog naroda Desidijata. Na kraju, Mesihović je predstavio historiju istraživanja ilirske prošlosti. Ukratko je dat osvrt na antičke izvore, a zatim na pojedina djela poput „Kraljevstvo Slavena“, Mavra Orbinija. Autor je ukazao na historiografiju o ilirskoj prošlosti od XIX stoljeća do današnjih vremena naglašavajući da *iliroslavenstvo ne pretendira da ugrožava postojanje modernih srpske, hrvatske, bošnjačke i crnogorske, pa i slovenačke nacije.*⁴²⁵ Knjiga je obogaćena i novim kartama i slikovnim prikazima. Studija Salmedina Mesihovića, duboko fundirana na izvornoj građi vjerno oslikava dešavanja u Velikom Ilirskom ustanku. Ona predstavlja rezultat dugogodišnjeg istraživanja autora i konačno su na jednom mjestu sabrani izvori o ustanku. Upravo, ovaj događaj knjigom „Bitka za Ilirik,“ dobija svoje zasluženno mjesto u historiografiji o Velikom Ilirskom ustanku. Knjiga je pisana svestrano i predstavlja korak naprijed u razumijevanju ove teme te je opskrpljena neophodnim naučnim aparatom.

jedne trajne organizacije. Čak i sama činjenica da je on kaznio izdajnika ukazuje na njegovu želju. Zapravo, savez nije bio samo neka trenutna organizacija. (Mesihović, 2018a 99-101)

⁴²³ Mesihović, 2018c, 138-139.

⁴²⁴ Mesihović, 2018b, 29-62.

⁴²⁵ Mesihović, 2018b, 612.

Na kraju vrijedi pomenuti zajednički rad Amre Šaćić Beća i Edina Veletovca pod nazivom „Roman conquest of the Sarajevo Region and its consequences on the example of urbanism and Early Christian (*Late Antique*) architecture“ iz 2019. godine koji je objavljen u časopisu *Acta Illyrica*. U ovom radu autori su ponudili hronološki pregled moderne literature koja govori o rimskom osvajanju Sarajevske regije. Vezano za ustanak, istaknuto je da za prve dvije godine ratovanja nije došlo do sukoba na području današnjeg Sarajeva.⁴²⁶ Naime, sve dok se Baton Breučki nije predao na rijeci *Bathinus*, sukobi su se uglavnom odvijali u panonskom dijelu Ilirika, na teritoriji Breuka.⁴²⁷ Zanimljivo je da autori predaju Batona Breučkog ne tretiraju kao izdaju. Naime, oni govore da je Baton Breučki učinio najbolje što je mogao da zaštiti svoj narod daljih nevolja. Ova odluka koštala ga je njegovog života. Kako je poznato, Baton Desidijatski je održao skupštinu na kojoj je izglasano da se Breučki uhvati te Šaćić Beća i Veletovac navode da je to prvi oblik parlamentarizma na ovim prostorima. Kraj Batonovog ustanka označio je novu epohu u historijskom razvoju današnje bosanskohercegovačke prijestolnice. U narednih pet vijekova Sarajevska regija je bila područje u kojoj je lokalno stanovništvo živjelo u skladu sa rimskim civilizacijskim naslijeđem.⁴²⁸ Rad Šaćić Beća i Edina Veletovca ukazuje koliko je Batonov ustanak na primjeru Sarajevske regije bio značajan. Samim završetkom ustanka, desile su se mnoge promjene. To ukazuje na činjenicu da bi se u narednom periodu pored toka rata, pažnja trebala posvetiti upravo posljedicama. Brojnost pomenutih radova, kao i spoznaja da o Batonovom ustanku postoji cjelovita monografija, ukazuje na činjenicu da je taj događaj u odnosu na raniji period, konačno, našao svoje mjesto u povijesti ovih prostora te da se smatra sastavnim dijelom nacionalne prošlosti. Posebno je to vidljivo u radovima Salmedina Mesihovića koji nastoji popularizirati ustanak i ličnost Batona Desidijatskog, kojeg čak poredi sa kraljem Tvrtkom i Josipom Brozom Titom. Ipak, primjetno je da za razliku od Danijela Džine koji svoj rad temelji na kritičkoj analizi, većina bosanskohercegovačkih naučnika koji se bave ustankom, izuzev Mesihovića se fokusiraju na deskripciju izvorne građe.

⁴²⁶ Šaćić Beća & Veletovac, 2019, 36.

⁴²⁷ Isto, 36.

⁴²⁸ Isto, 37-38.

6. Kratki pregled svjetske historiografije

U svjetskoj historiografiji Batonov ustanak još uvijek nije prepoznat kao jedan od značajnijih ratova kojeg su vodile rimske snage. Vrijedi izdvojiti nekoliko naslova.⁴²⁹ U knjizi „Povijest starog Rima“ ruski naučnik Maškin daje nekoliko opštih informacija o ustanku. Kao uzrok nezadovoljstva prepoznaje primarno poreze koje su Rimljani propisivali. Maškin ne analizira detaljnije ustanak, već isključivo navodi da su posljedice bile katastrofalne i da su rimski gubici bili veliki.⁴³⁰ Pored Maškina, J.J. Wilkes u knjizi „Dalmatia“ dao je kratki osvrt na ustanak. Wilkes je pažnju posvetio najznačajnijim bitkama između ustaničkih i rimskih snaga. Primjetno je da analizu ovog događaja temelji primarno na historijskim izvorima, poredeći djelo Paterkula i Diona Kasija. Wilkes, također, navodi da su Rimljani pretrpjeli veliku štetu i da su izgubili mnogo vojnika.⁴³¹ Pored njih, vrijedi istaći i knjigu mađarskog naučnika Andreasa Móscya pod nazivom „Pannonia and Upper Moesia: A History of the Middle Danube Provinces of the Roman Empire.“ Autor naglašava da su se na inicijativu Batona Desidijatskog stanovnici Ilirika odlučili pobuniti. U djelu su predstavljena najvažnija kretanja rimskih i ustaničkih snaga. Također, zbog nemogućnosti daljeg ratovanja te gladi, Móscy kaže da se Baton Brečki odlučio predati.⁴³²

U knjizi „Cambridge Ancient History“, odnosno dijelu koji se tiče ekspanzije Carstva za vrijeme Augustove vladavine dat je kratki osvrt na Batonov ustanak. Naime, kako Gruen navodi kod domaćeg ilirskog stanovništva nacionalni ponos je izašao na površinu zbog neadekvatne rimske uprave. Također, poznato je da je Svetonije izrekao da je Batonov ustanak najveći rat kojeg su Rimljan vodili još od rata sa Hanibalom. Većina naučnika koji se bave ustankom je tumačila da je izjava preuveličana, ali Gruen navodi da je Svetonije bio upravu.⁴³³ Za Germanika je naglašeno da je pokazao neiskustvo u Iliriku, tako da je August bio prisiljen da pošalje ponovo Tiberija.⁴³⁴ Moguće da je u ovoj knjizi, Gruen želio pokazati veličinu Rima i ukazati da iako su rimski protivnici bili mnogobrojni, Rimljani su uspjeli savladati sve prepreke te ih podvrgnuti svojoj vlasti.

⁴²⁹ Ovdje se neće ulaziti u dublju analizu svjetske historiografije, budući da to nije tema rada.

⁴³⁰ Maškin, 1951, 272-273.

⁴³¹ Wilkes, 1969, 69-77; 92-93.

⁴³² Móscy, 1974, 37-39.

⁴³³ Gruen, 2008, 176

⁴³⁴ Isto, 178

Péter Kovács u knjizi „A history of the Pannonia during the Principate“ se ukratko osvrnuo na Batonov ustanak ukazujući da je Panonija imala važnu ulogu, zbog blizine Italiji.⁴³⁵ Također, Péter Kovács ukazuje na djelovanje Veleja Paterkula na području Panonije. On naglašava da je Velej Paterkul jedini savremenik Tiberijevog vremena te je bio prilično upoznat sa događajima i sitnim detaljima prilikom okupacije Panonije i Batonovog ustanka.⁴³⁶ Iako, Péter Kovács nije pažnju posvetio Batonovom ustanku, njegov rad predstavlja vrijedan doprinos, jer ukazuje na neke momente iz Velejevog života. Također, on se kritički odnosi prema podacima koje donosi Paterkul, čiji je cilj veličanje Tiberijeve vladavine.

U uvodu knjige „The Great Illyrian Revolt“ Jason R. Abdale je jasno prepoznao da o Velikom ilirskom ustanku nema puno podataka te da je on svjestan svih nedostataka prilikom obrađivanja ovakve teme. Međutim, on spominje organizaciju ISIS kojoj ni na koji način nije mjesto u ovoj knjizi.⁴³⁷ Od trećeg poglavlja pažnja je posvećena Batonovom ustanku. On jasno prepoznaje da su Rimljani krenuli u rat na Markomaniju, ali je taj sukob bio zaustavljen zbog pobune u Iliriku. Vezano za uzroke ustanka, navedeno je da su dugo vremena stanovnici Ilirika ležali pod čizmom rimske dominacije. Porezi su ubirani, rimski zakoni su se provodili i matična kultura je progresivno zamijenjena rimskom kulturom.⁴³⁸ Abdale prepoznaje da je na čelo ustaničkih jedinica stao Baton Desidijatski, ali da o njemu nemamo skoro nikakvih informacija.⁴³⁹ Primjetno je da autor svoju analizu temelji na komparaciji djela Diona Kasija i Veleja Paterkula., gdje navodi najznačajnije bitke ustanka i kretanje ustaničkih i rimskih jedinica. Međutim, on ne ulazi u dublju analizu izvorne građe te nagađa da su se ustanici pobunili krećući iz Segestike.⁴⁴⁰ Njegova analiza izvorne građe se može okarakterisati kao amaterska, bez ikakve upotrebe vanjske i unutrašnje kritike izvora. Također, primjetno je u knjizi ne postoje napomene, tako da je teže pratiti šta koji su izvori njegovih informacija.

⁴³⁵ Kovács, 2014, 32.

⁴³⁶ Kovács, 2017, 103.

⁴³⁷ U predgovoru knjige autor naglašava: *Dok ovo pišem svjestan sam da su mnoga arheološka mjesta koja opisujem u ovoj knjizi ugrožena. Postoje brojni izvještaji koji govore da muslimanska teroristička organizacija poznata kao ISIS dobija uporište u Bosni, pretežno muslimanskoj zemlji u Evropi. ISIS već ima reputaciju za uništavanje drevnih i srednjovjekovnih artefakata, pa i čitavih arheoloških nalazišta, jer se ove stvari ne uklapaju u njihovu ideologiju o svjetskoj historiji.* (Abdale, 2019, 13)

⁴³⁸ Abdale, 2019, 116-117.

⁴³⁹ Baton se može uporediti sa Arminijem ili Vercingetorixom. Naime, sačuvane su bronzane statue Arminija i Vercingetoriksa. To su uglavnom proizvodi viktorijske romantičarske mašte iz XIX vijeka i ne treba ih smatrati tačnim. O Batonu ne znamo ništa, koliko je godina imao u vrijeme pobune, kako je izgledao, ko je njegova porodica i slično. Jedino je Velej Paterkul zabilježio o njemu “koji je od ogromnog mnoštva, bio je najpametniji i najiskusniji vođa kome je data poslušnost. (Abdale, 2019, 117). Međutim, na osnovu Dinovog teksta poznato je da je Baton imao sina Skevu. Također, u Župči kod Breze nađeni su epigrafski spomenici koji sugeriraju da potiče sa prostora srednje Bosne.

⁴⁴⁰ Abdale, 119-20.

Pojedini podnaslovi se mogu okarakterizirati kao romantičarski.⁴⁴¹ Međutim, posebno je interesantno njegovo veličanje postupaka Batona Desidijatskog te predaju Breučkog tretira kao izdaju.⁴⁴² Autor zaključuje da je ustanak imao velike posljedice za obje strane, ali da o njemu nema puno podataka najvjerojatnije iz razloga što je su Rimljani u tom periodu mnogo ratovali.⁴⁴³ Ono što je primjetno da knjiga ne obiluje velikim slikovnim materijalom. U knjizi je evidentan veći broj faktografskih grešaka kao što je pogrešna godina osnivanja Rima. Također, koristi se neadekvatnom literaturom, uglavnom na engleskom jeziku te nereferentnim web stranicama.⁴⁴⁴ Ono što je primjetno da u svjetskoj historiografiji još uvijek ne postoji tendencija za detaljnijom analizom Batonovog ustanka. Također, naučnici koji se bave ovom tematikom uglavnom svoja istraživanja temelje na literaturi koja je na engleskom jeziku te analizi djela Veleja Paterkula i Diona Kasija. Zasigurno, veću poteškoću predstavlja činjenica što su radovi u kojima je dat detaljniji osvrt na ustanak pisani na južnoslavenskim jezicima.

⁴⁴¹ Neki od njih su: „Koja je to zemlja, prijatelji?“, „Eksplozija“, „Krv, vatra i razaranje“, „Spaliti sve, ubiti sve, uništiti sve.“

⁴⁴² Čini se da su Baton Desidijatski kao i Pines više bili zabrinuti za veliku sliku, dok je Baton Breučki koristio rat kao priliku za slavu i ličnu snagu. (Abdale, 2019, 171)

⁴⁴³ Abdale, 2019, 209.

⁴⁴⁴ Detaljnu recenziju vidjeti: Brezak, 2019, 402-404.

ZAKLJUČAK

Ustanak dvojice Batona protiv velikog i moćnog Rimskog Carstva za domaće ilirsko stanovništvo predstavljalo je zasigurno teško i traumatično iskustvo. To je svakako jedan od događaja koji je doveo do temeljitih promjena u podijeljenoj provinciji Ilirik. Iako je ustanak proizveo mnogobrojne posljedice, u historiografiji je često marginaliziran. Uzroci takvog „tretmana“ su uistinu kompleksni. Čak i u onim trenucima kada se ustanak izučavao, bio je promatran kroz prizmu vladajuće ideologije. No, takav slučaj nije bio samo sa ovim ustankom, već i sa mnogim drugim historijskim događajima. Zbog neadekvatne rimske uprave, domaće ilirsko stanovništvo se odlučilo pobuniti. Pomenuti događaj se može uporediti sa velikim ustancima koji su uzdrmali rimsku imperiju poput Vercingetoriksovog, Budikinog ili Arminijevog ustanka. No, za razliku od ovih ustanaka, Veliki ilirski ustanak nikada nije dobio odgovarajući naučni interes. Dok su Vercingetoriks, Budika i Arminije u vrijeme romantizma imali ulogu u stvaranju i homogenizaciji francuske, britanske (engleske) i njemačke nacije, to nije bio slučaj sa Batonom na Balkanu. Možda u tome treba tražiti i razloge manje istraženosti ove teme.

Uslovno rečeno „ilirskih“ (domaćih) izvora o ovom događaju nema. Samim tim, istraživačima koji se bave ovom tematikom opisani „teret“ predstavlja dodatnu poteškoću. Veliki je broj neriješenih pitanja koji se tiču uzroka, toka i posljedica Batonovog ustanka. Naime, skoro svi gradovi koji se pominju u izvornoj građi u kojima su vođene bitke još uvijek nisu locirani. Između ostalog i sva saznanja o dvojici glavnih zapovjednika se crpe na osnovu tri godine rata. Veliku olakšicu naučnicima bi svakako predstavljalo pronalazak nekog dodatnog svjedočanstva .

Već na prvi pogled uočljivo je da historiografija XX stoljeća nije tretirala Batonov ustanak u većoj mjeri. Period socijalizma je doveo do toga da naučnici ustanak promatraju kroz prizmu vladajuće ideologije, odnosno sadašnjost je tumačila prošlost. Pored toga, čini se da nekada pojedinci usred želje za novim saznanjima o ustanku, nastoje predstaviti čak i ono što nije zabilježeno u izvorima. Ovakav postupak je viđen posebno kod Popovića, koji je pokušao odgonetnuti gdje se nalazio Batonov logor. Sačuvani izvori i arheološka svjedočanstva ne nude nikakve podatke o „Popovićevom (Batonovom) logoru.“ Također, pojedinci poput Envera Imamovića ili Marina Zaninovića nastoje romantičarskim putem prikazati značaj ustanka i vjerovatno uticati na njegovu popularnost.

No, rat devedesetih godine XX stoljeća je uticao na pravac naučnih istraživanja. U modernim vremenima, posebno u bosanskohercegovačkoj, ali i hrvatskoj naučnoj zajednici konačno je ustanak tretiran kao važan prelomni događaj, koji je označio ulazak unutrašnjosti Ilirika u historijsko razdoblje. Tek je Salmedin Mesihović 2011. godine priredio prvu monografiju posvećenu Batonovom ustanku. Na jednom mjestu su sabrana najvažnija svjedočanstva o ovom događaju. Pored toga, ustanak je u većoj mjeri tretiran kod hrvatskih naučnika koji se bave antičkom prošlošću. Krićka analiza je posebno izražena u radovima Danijela Džine. Također, u novijem periodu Alka Domić Kunić i Salmedin Mesihović slijede ovakav put razvoja historijske nauke. Ipak, u narednom periodu većina naučnika bi pažnju trebala posvetiti kritici i komparaciji, a manje prepričavanju izvorne građe. Primjetno je da u srpskoj i slovenačkoj naučnoj zajednici ne postoji veći broj radova koji se tiču ustanka. Teritorija današnje Slovenije nije bila zahvaćena ratim dejstvima od 6. do 9. godine n.e., a veći dio Srbije se u antici nalazio u sastavu provincije *Moesia Superior*.

Suzbijanje ustanka imalo je velike posljedice i na unutrašnji razvitak Rimskog Carstva i na promjenu granica prema tzv „barbarskom“ svijetu. Bitka kod Ardube označila je poraz ustaničkih jedinica. Dvojica Batona i njihovi sunarodnici su uspjeli da po prvi put ujedine veći broj indigenih zajednica u borbi protiv neprijatelja. Posljedice njihovog djelovanja su uslovile mnoge historijske procese koji su oblikovali prošlost, ali i sadašnjost ovog prostora. S druge strane, prisvajanje Batona Desidijatskog kao albanskog nacionalnog heroja je dokaz da narativi u službama nacionalne ideologije i dalje imaju veliku ulogu i da pojedini historičari pristaju da budu u službi ideologije, a ne nauke. Nadati se da će u skorijoj budućnosti, svjetska i domaća javnost prepoznati važnost ovog događaja i tretirati ga ravnopravnim ustankom, baš kao što su bili Arminijev ili Budikin ustanak.

SUMMARY

At first glance, it is obvious that the historiography of the 20th century did not treat Baton's uprising to a greater extent. The period of socialism led to the fact that researchers observed the institution through the prism of the ruling ideology, that is, the present is was used to interpret past. In addition to that, it seems that sometimes some of them were ready to represent things which are no established facts, only to fulfill their desire to find out more on the uprising. The procedure was especially evident in works of Popović, who tried to answer where Baton's camp could be located. Preserved sources and archeological evidence do not offer information about "Popović's (Baton's) camp." We can also trust Enver Imamović or Marin Zaninović, who romantically showed the significance of the uprising and probably influenced its popularity. But, the war of the 1990s influenced the direction of scientific research. In modern times, especially in the Bosnian-Herzegovinian, but also in the Croatian scientific community, the uprising was finally treated as an important turning point, which marked the entry of the interior of Illyria into the historical period. But only with Salmedin Mesihović in 2011, did the Baton's uprising get the book. The greatest testimonies of existence are gathered in that book.

BIOGRAFIJA

Dženana Kahriman je rođena 10.07.1996. u Sarajevu. Nakon završene osnovne škole, upisala je srednju školu „Gimnaziju Obala.“ Školske 2015/2016. obrazovanje je nastavila na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, Odsjek za historiju gdje je tri godine kasnije i diplomirala. Master studije upisala je na istom fakultetu. U akademskoj 2018/2019. i 2019/2020. učestvovala je u nastavi kao demonstratorica na Odsjeku za historiju.

Osvojila je drugo mjesto na takmičenju "Prof.dr. Esad Pašalić", koje je organiziralo Udruženje za proučavanje i promoviranje ilirskog naslijeđa i drevnih i klasičnih civilizacija *BATHINVS*. Također, učestvovala je na niz radionica koje je organiziralo Udruženje EuroClioHIP (Udruženje profesora i nastavnika istorije/historije/povijesti Bosne i Hercegovine) čiji je i član. Posebno vrijedi istaći trening seminar za nastavnike historije „Ratovi 1990-tih u učionici-Kako podučavati podijeljenu historiju za zajedničku budućnost“ te seminar „Alternativni kurikulum za historiju/istoriju/povijest u Bosni i Hercegovini-doprinos promoviranju humanizma u nastavi historije i suočavanje sa bosanskohercegovačkim kontroverzama.“

Godine 2019. u organizaciji Filozofskog fakulteta u Sarajevu učestvovala je na radionici u okviru projekta *University Peace Hubs: Peace-building Pedagogies in Higher Education (United Kingdom, Rwanda, Colombia, Bosnia and Herzegovna)*. Također, u martu 2020. godine je učestvovala u „Radionici za edukatore istorije o korištenju arhive Tribunala i Mehanizma u svrhu kreacije nastavnih materijala.“ Članica je udruženja ISHA Sarajevo-udruženja studenata historije.

Autorica je dijela priručnika pod nazivom “U potrazi za bogatstvima u BiH” ispred “Perpetuum mobile – Instituta za razvoj mladih i zajednice.” Također, objavila je prikaz knjige: Salmedin Mesihović/Amra Šaćić, *Historija Ilira*, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, 2015, 365 u: *Acta Illyrica*, godina III broj 3, Udruženje za proučavanje ilirskog naslijeđa i drevnih i klasičnih civilizacija *BATHINVS*, 2019, 127-130.

PRILOG RADU

Preuzeto: Mesihović, 2018b, 547.

Preuzeto: Mesihović, 2018b, 548.

Preuzeto: Mesihović, 2018b, 548.

Preuzeto: Mesihović, 2018b, 549.

Preuzeto: Mesihović, 2018b, 549.

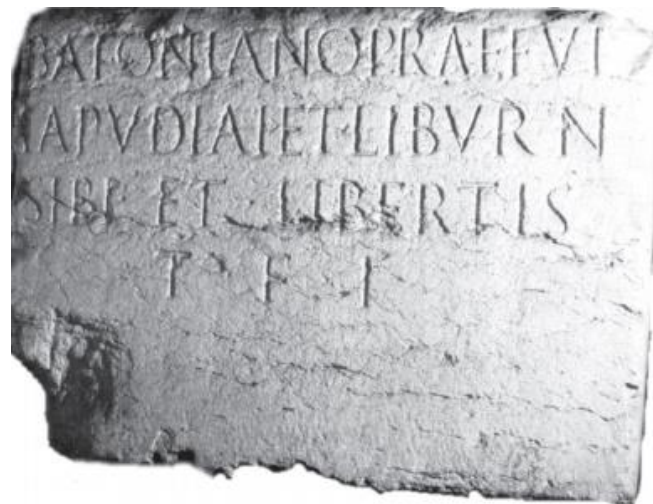
Statua Batona Desidijatskog u muzeju u Tirani

Preuzeto: Šašel Kos, 2015, 77

Solinski natpis

Preuzeto: Mesihović&Šačić, 2015, 120.

Veronski natpis

Preuzeto: Mesihović, 2018b, 63.

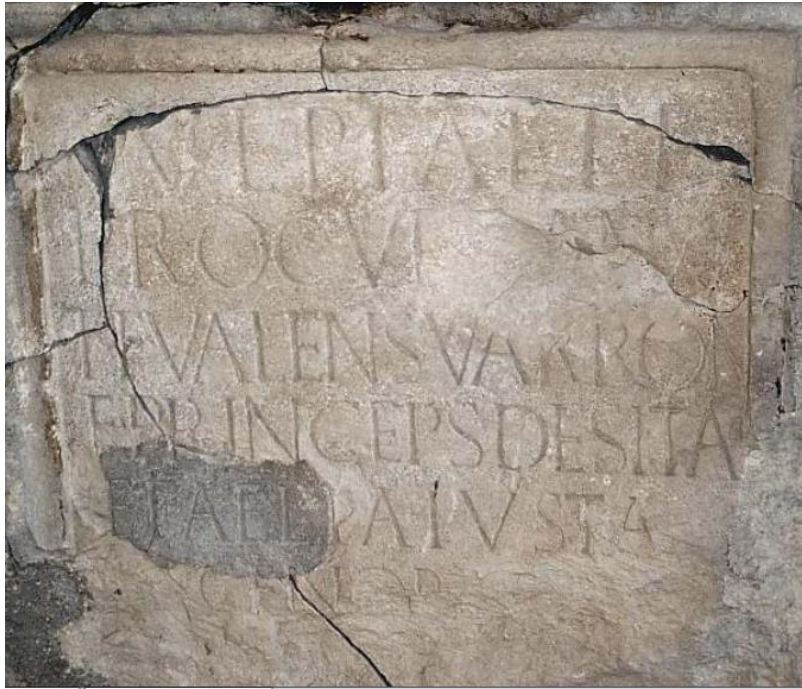
Gemma Augustea

Preuzeto: <https://artsandculture.google.com/asset/gemma-augustea-dioskourides/PgHzJToOg8Nb7g> 15.06.2020.

Natpis pronađen u Malom Mošunju na kojim se spominje ime Baton

Preuzeto: Mesihović, 2011d, 25.

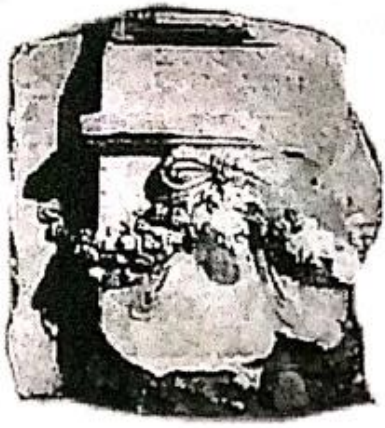
Natpis pronađen u Brezi

Preuzeto: Mesihović, 2011d, 72.

Oktavijan August

Preuzeto: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=44959> 15.06.2020

Baza sa natpisom Japodi i Dardanci (Afrodisijski Augusteum)

Preuzeto: Mesihović, 2018c, 137

Baza sa natpisom Andizeti i Pirusti

Preuzeto: Mesihović, 2018c, 137

Reljefna skulptura koja personificira Piruste i njena rekonstrukcija

Preuzeto: Mesihović, 2011c, 137.

Preuzeto: Grbić, 2011, 139

Dio oplate Gardunskog tropeuma (Split)

Preuzeto: Mesihović, 2018b, 65.

ZNANSTVENO SAVJETOVANJE

BELLVM BATONIANVM MM

RAT PROTIV BATONA: DVIJE TISUĆE GODINA

5 – 7. STUDENOGA 2009.

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

I. LUČIĆA 3

www.ffzg.hr/pov

Centar za interdisciplinarno istraživanje stare povijesti
Odsjek za povijest

Plakat na kojem su prikazane osnovne informacije o skupu u Zagrebu 2009. godine

Preuzeto: <http://www.ffzg.unizg.hr/pov/cisp/?tag=rin&paged=3> 15.06.2020.

BIBLIOGRAFIJA

Skraćenice

ANU BiH Akademija nauka i umjetnosti BiH, Sarajevo.

ARR Arheološki radovi i rasprave, HAZU (ranije JAZU), Zagreb

CBI Centar za balkanološka ispitivanja, Akademija nauka i umjetnosti BiH, Sarajevo

CIL III Corpus Inscriptionum Latinarum III (ed. Th. Mommsen), Berlin 1873: Supplementa 1889 – 1902.

GZM Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo

HAZU Hrvatska Akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb

ILJug Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMXL e MCMLX repertae et editae sunt (ed. A. Et J. Šašael), Situla 5, Ljubljana 1963 (št. 1 – 451)

JAZU Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti

KPJ Komunistička partije Jugoslavije

NOO Narodnooslobilački odbori

N.S. Nova serija GZM od 1945. sv. I – VIII; od sv. IX (1954. G.) (izdanje Glasnika Zemaljskog muzeja posvećeno arheologiji), Sarajevo

MH Matica Hrvatska, Zagreb,

MS Matica Srpska, Novi Sad.

Op. Arch. OPVSKVLA ARCHÉOLOGICA, Arheološki zavod, Zagreb

PWRE1158 Paulys-Wissowa Real-Enzyklopädie der classischen altertumswissenschaft, Stuttgart

SANU Srpska akademija nauka i umjetnosti, Beograd

SFRJ Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija

VAMZ Vjesnik arheološkog muzeja u Zagrebu, Zagreb

ŽA Živa antika, Skoplje

Izvori

1. August, *Res Gestae Divi Augusti*, (ed. R. MATIJAŠIĆ), Zagreb, 2007
2. Dio Cassius, *Dio's Roman history* (ed. E. CARY), LCL, Cambridge (Mass.), 1954.
3. Dio Cassius, *Roman History, Dio's Roman History in Six Volumes* (Halcyon Classics), (ed. H. B. FOSTER), Houston (Tex.), 2010.
4. Iordanes, *Romana* (ed. Th. Mommsen), MGH AA 5/1, München, 1982, 1–52.
5. Lucius Annaeus Florus, *Epitome of Roman History; Cornelius Nepos* (ed. E. SEYMOUR FORSTER & J. C. ROLFE), LCL, Cambridge (Mass.), 1960.
6. Ovid, *Tristia. Ex Ponto* (ed. A. L. Wheeler), LCL, Cambridge (Mass.), 1924.
7. Orosius, *Historiae adversus paganos* (ed. A. Lippold), I–II, Milano, 2001.
8. Plinije Stariji, *Plinije Stariji „Zemljopis starog svijeta“*, (ed. U. PASINI), Split, 2004.
9. Plinius Secundus (C.), *Naturalis historia, Libri III/IV* (ed. G. WINKLER – R. KÖNIG), München – Zürich, 1988
10. Strabo, *The Geography of Strabo*, (ed. H. L. JONES), LCL, Cambridge (Mass.), 1954.
11. Svetonije, *Gaj Svetonije Trankvil, Dvanaest rimskih careva*, (ed. S. HOSU), Zagreb, 1978.
12. Velleius Paterculus, Gaj Velej Paterkul, *Rimska povijest*, (ed. J. MIKLIĆ), Zagreb 2006.
13. Velleius Paterculus, *The Tiberian narrative* (2. 94 – 131), (ed. A. J. WOODMAN), Cambridge – London – New York – Melbourne, 1977.
14. Velleius Paterculus, *The Caesarian and Augustan Narrative* (2.41-93) (ed. A. J. WOODMAN), Cambridge, Classical Texts and Commentaries XXV, University Press, Cambridge, 1983.

Literatura

1. ABDALE 2019.: Jason Abdale, *The Great Illyrian revolt- Rome's Forgotten War in the Balkans, AD 6-9*, Pen & Sword Books Ltd, Yorkshire – Philadelphia.
2. ALFÖLDY 1965.: Géza Alföldy, *Epigraphica*, Situla 8, 93-112, Ljubljana.
3. ANTOLJAK 1989.: Stjepan Antoljak, *Ferdo Šišić*, Arhivski vjesnik, no.33, 125-141, Zagreb.
4. BOJANOVSKI 1974.: Ivo Bojanovski, *Dolabelin sistem cesta u rimskoj provinciji Dalmaciji*, ANU BiH, Djela, XLVII, CBI knjiga 2, Sarajevo.
5. BOJANOVSKI 1988.: Ivo Bojanovski, *Bosna i Hercegovina u antičko doba*, ANU BiH, Djela, LXVI, CBI, 6, Sarajevo.
6. BREZAK 2019.: Vjeran Brezak, *Batonski rat Jason R. Abdale, The Great Illyrian Revolt, Yorkshire – Philadelphia: Pen & Sword, 2019, 265 str.*, Radovi: Radovi zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu vol. 51, 402-404, Zagreb.
7. BOŽIĆ 2017.: Ivana Božić, *Lik i djelo Publija Kornelija Dolabele referirajući se na Annales Kornelija Tacita*, *Acta Illyrica*, Godišnjak Udruženja BATHINVS, Godina I/ Broj 1, 23 – 31, Sarajevo.
8. BRIGIĆ 2014.: Dženan Brigić, *Istočni dio Panonije u protohistoriji i klasičnom periodu*, (rukopis završnog magistarskog rada), Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu.
9. BUDIMIR 1959.: Milan Budimir, *Flumen nomine Bathinus*, Glas Srpske akademije nauka, knjiga 236, 57-64, Beograd.
10. BUNSON 1994.: Matthew Bunson, *Encyclopedia of the Roman empire*, Facts on file, New York.
11. BUSULADŽIĆ 2011.: Adnan Busuladžić, *Rimske vile u Bosni i Hercegovini*, Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, Sarajevo,
12. CAMBI 2010.: Nenad Cambi, *Rimski vojni tropeji u Dalmaciji*, Adrias: zbornik radova Zavoda za znanstveni i umjetnički rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Splitu, No. 17, 125-150, Split.
13. ĆATIĆ 2019.: Aldin Ćatić, *Gornji tok rijeke Bosne u principatu (I–III stoljeća)* (rukopis završnog magistarskog rada), Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu.
14. ĆEMAN 2004.: Mirza Hasan Ćeman, *Res Publica Aquarum S...*, In: ILIDŽA - SARAJEVO - Cultural and Historical Monograph (ed. M. HASAN ĆEMAN), 122 -169, Sarajevo.

15. ČREMOŠNIK 1957.: Irma Čremošnik, *Rimski spomenici iz okoline Bihaća*, GZM, N.S. *Arheologija*, XII, 163 – 172+Tbl. I – III, Sarajevo.
16. DAUTOVA-RUŠEVLJAN, VUJOVIĆ 2006.: Velika Dautova-Ruševljan, Miroslav Vujović, *Rimska vojska u Sremu*, Muzej Vojvodine, Vojvodina, 2006.
17. DODIG 2005-2006.: Radoslav Dodig, *In memoriam Carl Patsch (1865-1945)*, Magazin za (političku) kulturu i društvena pitanja „Status“ br 8, 153-155, Mostar.
18. DOMIĆ KUNIĆ 2004.: Alka Domić Kunić, *Literarni izvori za iliričke provincije (Dalmaciju i osobito Panoniju) u Naturalis Historia Plinija Starijeg*, VAMZ, 3s, XXXVII, 119-171, Zagreb.
19. DOMIĆ KUNIĆ 2006.: Alka Domić Kunić, *Bellum Panonicum (12 - 11 pr. Kr.) posljednja faza osvajanja Južne Panonije*, VAMZ, 3s, XXXIX, 59 -164, Zagreb.
20. DOMIĆ KUNIĆ 2018a.: Alka Domić Kunić, *PROSPOGRAPHIA BELLI BATONIANI :Augustovi legati u vezi međusobnih veza i interesa*, *Acta Illyrica*, Godišnjak Udruženja BATHINVS, Godina II / Broj 2, 83 – 130, Sarajevo.
21. DOMIĆ KUNIĆ 2018b.: Alka Domić Kunić, *Sisak od strabona do Diona Kasijapovijesni izvori o Segestici Augustovog doba*, Zbornik radova Segestika i Siscija od ruba imperija do provincijskog središta (ur.Ivan Drinić), Arheološki Muzej u Zagrebu, 23-61, Zagreb.
22. DRECHSER – BIŽIĆ 1983.: Ružica Drechsler – Bižić, *Japodska kulturna grupa*, PJZ IV, Sarajevo.
23. DŽINO 2006.: Danijel Džino, *Velleius Paterculus and the Panonii: Making up the numbers/Velej Paterkul i Panoni: premetanje brojki*, Godišnjak Centra za balkanološka pitanja, knjiga 33, 145-161, Sarajevo.
24. DŽINO 2009a.: Danijel Džino, “Dezidijati”: *Identitetski konstrukt između antičkih i suvremenih percepcija*, Godišnjak, XXXVIII, CBI 36, 75-97, Sarajevo.
25. DŽINO 2009b.: Danijel Džino, *The Bellum Batonianum in Contemporary Historiographical Narratives*, Arheološki radovi i rasprave, vol. 16, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 29-45, Zagreb.
26. DŽINO 2010.: Danijel Džino, *Illyricum in Roman Politics-229 BC – AD 68*, , Cambridge University Press, *Cambridge*.
27. DŽINO 2011.: Danijel Džino, *Indigene zajednice zapadnog i središnjeg Balkanskog poluotoka i 21. stoljeće: metodološki problemi*, Godišnjak ANU BIH, CBI 40, 197 -206, Sarajevo.

28. DŽINO & DOMIĆ KUNIĆ 2013.: Danijel Džino & Alka Domić Kunić, *Rimski ratovi u Iliriku – povijesni antinarativ*, Školska knjiga, d.d, Zagreb.
29. DŽINO & DOMIĆ KUNIĆ 2012.: Danijel Džino & Alka Domić Kunić, *Pannonians: Identity-perceptions from the late Iron Age to Later Antiquity*, B. Migotti (eds.), *Archaeology of Roman Southern Pannonia: The state of research and selected problems in the Croatian part of the Roman province of Pannonia*, Archaeopress, 93-115, Oxford.
30. DŽINO & DOMIĆ KUNIĆ 2018.: *A View from the Frontier Zone: Roman conquest of Illyricum*, M. Miličević Bradač i D. Demicheli (eds), *The Century of the Brave: Roman conquest and indigenous resistance during the time of Augustus and his heirs*, FF Press, 77-87, Zagreb.
31. EVERITT 2006.: Anthony Everitt, *Augustus: The Life of Rome's First Emperor*, Random House Books, New York.
32. FIOLIĆ 2010-2011.: Martina Fiolić, *Izveštaj sa znanstvenog skupa BELLVM BATONIANVM MM. Rat protiv Batona: dvije tisuće godina, Pro tempore* (časopis studenata povijesti) br.8-9, 642-644, Zagreb.
33. GAVELA 1997.: Branko Gavela, *Praistorijska arheologija; Klasična arheologija, Arheologija*, Univerzitet u Beogradu, 1-71, Beograd.
34. GOLDSTEIN 2003.: Ivo Goldstein, *Hrvati, hrvatske zemlje i Bizant*, Filozofski fakultet, Zagreb.
35. GRAČANIN 2011.: Hrvoje Gračanin, *Južna Panonija u kasnoj antici i ranom srednjovjekovlju (od konca 4. do konca 11. stoljeća)*, Plejada, Zagreb.
36. GRAČANIN 2019.: Hrvoje Gračanin, *Bellum Batonianum i Bellum Liudewitictum: dodirnice i razilaznice*, Radovi-Zavod za hrvatsku povijest vol.51, broj 2, 117-133, Zagreb.
37. GRBIĆ 2011.: Dragana Grbić, *Augustan Conquest of the Balkans in the Light of Triumphal Monuments*, *Živa Antika* 61, 129 – 139, Skoplje.
38. GRBIĆ 2014.: Dragana Grbić, *Plemenske zajednice u Iliriku – predurbane administrativne strukture u rimskim provincijama između Jadrana i Dunava (I - III vek)*, *Balkanološki institut Srpske akademije nauka i umjetnosti, posebna izdanja* 125, Beograd.
39. GRUEN 2008.: Gruen S. Erich, *Cambridge Ancient History*, volume X (ed. Alan K. Bowman, Edward Champlin, Andrw Lintott), The Pitt Building, Trumpington Street, Cambridge.

40. HEJVUD 2005.: Endru Hejvud, *Političke ideologije*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
41. IMAMOVIĆ 1977.: Enver Imamović, *Antički kultni i votivni spomenici na području Bosne i Hercegovine*, Veselin Masleša, Sarajevo.
42. IMAMOVIĆ 1978.: Enver Imamović, *Da li je rimska Arduba današnji Vranduk u Bosni*, Prilozi instituta za istoriju, XIV, 337-347, Sarajevo.
43. IMAMOVIĆ 1998.: Enver Imamović, *Prehistorija i antika- Prostor Bosne i Hercegovine u prehistoriji i antici u: Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do kraja Drugog svjetskog rata*, Bosanski kulturni centar, Sarajevo.
44. JANKOVIĆ A. MARKO 2013.: Marko A. Janković, *Gladijatorske igre provincije Dalmacije: Uloga spektakla u konstruisanju rimskog identiteta*, Filozofski fakultet u Beogradu: rukopis doktorske disertacije, Beograd.
45. JEREMIĆ 2013.: Gordana Jeremić, *Petar Petrović i antička arheologija Podunavlja*, Antika i savremeni svet. Naučnici, istraživači i tumači. Zbornik radova, (ur. Ksenija Maricki-Gađanski) Društvo za antičke studije Srbije, 187-199, Beograd 2013.
46. KNEZOVIĆ 2009.: Ivan Knezović, *Bellum Batonianum MM, Rat protiv Batona: dvije tisuće godina*, Latina Graeca, nova serija 16, 93-98, Zagreb.
47. KUJUNDŽIĆ – VEJZAGIĆ 2012.: Zilka Kujundžić – Vejzagić, *Neprolazna svjetlost jantara sa japodskih nekropola u dolini Une*, ANUBIH, CIB 40.5, Sarajevo.
48. KOVÁCS 2014.: Péter Kovács, *A history of Pannonia during the Principate*, Bonn.
49. KOVÁCS 2017.: Péter Kovács, u : *Tiberius in Illyricum, Contributions to the history of the Danubian provinces under Tiberius' reign (14–37 AD)* (ed. P. Kovács), 103-121, Budapest.
50. LOMA 2002.: Svetlana Loma, *Problem identifikacije, uređenja i stanovništva municipija S .*, Glasnik Zavičajnog muzeja, knj.3, 9-23, Pljevlja.
51. LJUBOMIROVIĆ 2013.: Irena Ljubomirović, *Nikola Vulić- istoričar antike*, Filozofski fakultet u Nišu, Niš.
52. MARIĆ 2004.: Zdravko Marić, *Od Butmira do Dezitijata: Monografija Ilidža*, 98-121, Sarajevo.
53. MAŠKIN 1951.: N. A. Maškin, *Historija starog Rima*; Naučna knjiga, Beograd
54. MESIHOVIĆ 2007.: Salmedin Mesihović, *Desidijati: kulturna i narodnosno-politička zajednica u Iliriku i osvajanja Oktavijanova doba* (rukopis doktorske disertacije), u : *Ilirike*, Zagreb, 2007/2013.

55. MESIHOVIĆ 2008.: Salmedin Mesihović, *Ovidije i Ilirik - Ovidius et Illyricum*, Godišnjak/Jahrbuch, vol.37, Akademija nauka i umjetnosti BiH, Centar za balkanološka ispitivanja, 89 – 100, Sarajevo.
56. MESIHOVIĆ 2009a.: Salmedin Mesihović, *Supplementum rebellio Illyrici-Germanikova „pounjska ofanziva”*, Historijska traganja, vol. 4, 9-33, Sarajevo.
57. MESIHOVIĆ 2009b.: Salmedin Mesihović, *Baton Breučki-predaja i kazna. Prilozi antičkoj historiji sjeveroistočne Bosne*, Gračanički glasnik, XIII, broj 27, 24-50, Gračanica.
58. MESIHOVIĆ 2010a. : Salmedin Mesihović, *Aevum Dolabellae – Dolabelino doba*, Godišnjak XXXIX, CBI, 99-123, Sarajevo.
59. MESIHOVIĆ 2010b: Salmedin Mesihović, *Podjela provincije Ilirik*, Pregled-časopis za društvena pitanja br.2., 87-100, Sarajevo.
60. MESIHOVIĆ 2011a.: Salmedin Mesihović, *Ime ilirskog naroda Dezitijata*, Prilozi 40, Institut za istoriju, 11-22, Sarajevo.
61. MESIHOVIĆ 2011b.: Salmedin Mesihović, *Rimski vuk i ilirska zmija – posljednja borba*, (elektronsko izdanje), Sarajevo.
62. MESIHOVIĆ 2011c.: *Tranformacija identiteta Dezitijata kroz process romanizacije, Identitet Bosne i Hercegovine kroz historiju*, Zbornik radova I-Institut za istoriju, 191-213, Sarajevo.
63. MESIHOVIĆ 2011d.: Salmedin Mesihović, *Antiqvi homines Bosnae* (elektronsko izdanje), Sarajevo
64. MESIHOVIĆ 2014a.: Salmedin Mesihović, *Proconsules, legati et praesides. Rimski namjesnici Ilirika, Gornjeg Ilirika i Dalmacije*, Sarajevo.
65. MESIHOVIĆ 2014b.: Salmedin Mesihović, *Baton-prilozi istraživanja naše ilirske i antičke baštine*, Zbornik za zaštitu, proučavanje i promociju kulturno-historijskog naslijeđa Gradina, 21-136, Zenica.
66. MESIHOVIĆ/ŠAČIĆ 2015.: Salmedin Mesihović, Amra Šaćić, *Historija Ilira*, Univerzitet u Sarajevu.
67. MESIHOVIĆ 2015: Salmedin Mesihović, *Orbis romanus - Edicija XII stoljeća Rimskog Carstva*, autorsko izdanje, Sarajevo.
68. MESIHOVIĆ 2017. : Salmedin Mesihović, *Familija Publija Kornelije Dolabele, Acta Illyrica*, Godišnjak Udruženja BATHINVS, Godina I / Broj 1, 10-22, Sarajevo.
69. MESIHOVIĆ 2018a.: Salmedin Mesihović, *Baton Dezitijatski, dezidijatska politija i vizija ustanka*, Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu br 5, 87-111, Sarajevo.

70. MESIHOVIĆ 2018b.: Salmedin Mesihović, *Bitka za Ilirik*, Udruženje za proučavanje i promoviranje ilirskog naslijeđa i drevnih klasičnih civilizacija *BATHINVS*, Sarajevo.
71. MESIHOVIĆ 2018c.: Salmedin Mesihović, *Predstave ilirskih ethnē u augusteumu u Afrodisiju*, *Acta Illyrica*, Godišnjak Udruženja *BATHINVS*, Godina II/Broj 2, 131-149, Sarajevo.
72. MIHAJLOVIĆ 2015.: Vladimir Mihajlović, *Problem kulturnih odnosa lokalnih zajednica i rimske države: studija slučaja na prostoru pripisanom Skordiscima*: Filozofski fakultet u Beogradu: rukopis doktorske disertacije, Beograd.
73. MILOŠEVIĆ 2001.: Petar Milošević, *Arheologija i istorija Sirmijuma*, Matica Srpska, Novi Sad.
74. MILOŠEVIĆ 1987.: Petar Milošević, *Naoružanje i oprema rimskog ratnika u doba osvajanja i konsolidacije doline Save u: Počeci romanizacije u jugoistočnom delu provincije Panonije* (ur. M. Stojanov) Matica Srpska, 11-24, Novi Sad.
75. MIRKOVIĆ 2003.: Miroslava Mirković, *Rimska država u doba Principata i Dominata (27. g.p.n.e.-337 g.n.e.) od Augusta do Konstantina*; Dosije, Beograd
76. MIRKOVIĆ 2006.: Miroslava Mirković, *Sirmium-istorija rimskog grada od I do kraja VI veka*, Srpska knjiga Ruma, Sremska Mitrovica.
77. MIRKOVIĆ 2013.: Miroslava Mirković, *Municipium S. Rimski grad u Kominima kod Pljevlja*, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
78. MIRKOVIĆ 2017.: Miroslava Mirković, *Sirmium-Its History from the First Century AD to 582 AD*, Filozofski fakultet Novi Sad, Sremska Mitrovica-Novu Sad.
79. MLAĐENOVIĆ & SAMARDŽIĆ 2014. : Mirjana Ž. Mlađenović & Gligor Samrdžić, *Namjesništvo i infrastrukturni razvoj u provinciji Gornji Ilirik / Dalmacija u vrijeme namjesništva Publija Kornelija Dolabele*, Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini, Broj 44, 207-221, Kosovska Mitrovica.
80. MOSCY 1974.: Andras Móscy, *Pannoania and Upper Moesia: A History of the Middle Danube Provinces of the Roman Empire*, London and Boston: Routledge&Kegan Paul.
81. NOVAKOVIĆ 2014.: Predrag Novaković, *Historija arheologije u zemljama jugoistočne Evrope*, Univerzitet u Sarajevu.
82. OLUJIĆ 2000.: Boris Olujić, *Japodi, Apijanovi plemeniti barbari*, Op. Arch. 23-24, 59-64, Zagreb.
83. OLUJIĆ 2007.: Boris Olujić, *Povijest Japoda*, Srednja Evropa, Zagreb.
84. OMERČEVIĆ 2009. : Bego Omerčević, *Posljedice Batonovog ustanka: odrazi na tlu sjeveroistočne Bosne*, Gračanički glasnik vol. 28, 50-58, Gračanica.

85. PAŠALIĆ 1975a.: Esad Pašalić, *Quaestiones de bello Dalmatico Pannonicique*, u: *Sabrano djelo*, 376-421, Sarajevo.
86. PAŠALIĆ 1975b: Esad Pašalić, *Osnovni motivi rimskih osvajanja naših krajeva*, u: *Sabrano djelo*, 21-27, Sarajevo.
87. PAŠALIĆ 1984.: Esad Pašalić, *Period rimske vladavine do kraja III vijeka naše ere*, u: *Kulturna istorija Bosne i Hercegovine*, 191-307, Sarajevo.
88. PAŠALIĆ 2009.: Esad Pašalić, *Batonov ustanak (a.6-9 n.ae) quaestiones de bello Dalmatico Pannonicique*, Zenica.
89. PAŠKVALIN 2000.: Veljko Paškvalin, *Ilirsko – panonsko pleme Desidijata srednje Bosne u rimsko doba i rekognosciranje njihova područja*, ANU BiH, *Godišnjak XXXI*, CBI 29, 191-241, Sarajevo.
90. PATCH 1896.: Carl Patsch, *Japodi*, GZM VII, 113-140, Sarajevo.
91. PATSCH 1897.: Carl Patsch, *Breuci*, PWRE III, col. 831 Stuttgart
92. PATSCH 1899.: Carl Patsch, *Arheološko-epigrafska istraživanja*, GZM sv. I, god 11, 69-123, Sarajevo.
93. PATSCH 1914.: Carl Patsch, *Zbirke rimskih i grčkih starina u bos.-herc. Zemaljskom muzeju*, GZM, broj 26, 141-220, Sarajevo.
94. PETROVIĆ PETAR, 1995.: Petar Petrović, *Rimski limes na Dunavu u Donjoj Panoniji*, Zbornik radova Fruška gora u antičko doba (ur. Nikola Tasić). Prilozi za staru istoriju i arheologiju, Novi Sad.
95. POPOVIĆ 1991.: Dragan Popović, *Beitrag zur ubdikation von Batons lager*, Balcanica Annuaire de l'institut des etudes Balkaniques, XXII, 31-42, Beograd
96. RADMAN-LIVAJA&DIZDAR 2010.: Ivan Radman-Livaja&Marko Dizdar, *Archaeological Traces of the Pannonian Revolt 6-9 AD: Evidence and Conjectures*, in: IMPERIUM – Varus und seine Zeit, Beiträge zum internationalen Kolloquium des LWL-Römermuseums am 28. und 29. April 2008 in Münster, hrsg. R. Aßkamp-T. Esch, Veröffentlichungen Altertumskommission für Westfalen, Landschaftsverband Westfalen-Lippe, 2010, 47-58, Münster.
97. RADMAN LIVAJA 2018.: Ivan Radman Livaja, *Rimske legije u Sisciji tijekom Julijevsko-klaudijevskog razdoblja*, zbornik radova: *Segestika i Siscija od ruba imperija do provincijskog središta* (ur.Ivan Drinić), Arheološki muzej u Zagrebu, 151-171, Zagreb.
98. RAVLIĆ 2003.: Slaven Ravlić, *Suvremene političke ideologije*, Nakladno-istraživački zavod Politička kultura, Zagreb.

99. RENDIĆ-MIOČEVIĆ 2010.: Ante Rendić-Miočević, *U povodu 80.obljetnice života i rada prof.dr.sc. Marina Zaninovića, Historia antiqua* 19, 13-16, Zagreb.
100. RENDIĆ – MIOČEVIĆ 1975.: Duje Rendić Miočević, *Lika i japodska antropnimska tradicija, Arheološka problematika Like, HAD, sv. 1, 97-109, Split.*
101. RENDIĆ – MIOČEVIĆ 1989.: Duje Rendić – Miočević, *Iliri i antički svijet, Ilirološke studije, Split.*
102. SARIA 1930.: Saria Balduin, *Bathinus flumen, Klio* 23. H.1, 92-97, Leipzig.
103. SMIČIKLAS 1882.: Tadija Smičiklas, *Poviest Hrvatska dio prvi, Naklada "Maticе Hrvatske, Zagreb.*
104. STIPČEVIĆ 1989.: Aleksandar Stipčević, *Iliri – povijest, život, kultura, II dopunjeno izdanje, Školska knjiga, Zagreb.*
105. SUIĆ 1991-92.: Mate Suić - *Liburnija i Liburni u vrijeme velikog ustanka u Iliriku od 6. do 9. god. poslije Krista, VAMZ XXIV-XXV, 55-66, Zagreb.*
106. SELIMOVIĆ 2018.: Arnela Selimović, *Izveštaj sa naučnog skupa povodom pedesetogodišnjice smrti prof.dr. Esada Pašalića (Sarajevo, 20/ 21.10.1017), Acta Illyrica, Godišnjak udruženja BATHINVS, godina II/broj 2, 457-462, Sarajevo.*
107. SELIMOVIĆ 2019.: Arnela Selimović, *Municipium S..., Acta Illyrica, Godišnjak udruženja BATHINVS, godina III/ broj 3, 97-121, Sarajevo.*
108. SWAN 2004.: P.M.Swan, *The Augustuan Succesion: An Historical Commentary on Cassius Dio's Roman History, Books 55-56 (9 B.C.-A.D.14), Oxford.*
109. ŠAČIĆ 2012: Amra Šačić, *Kulturno-historijski razvoj naroda Naresa (civitas Narensium), Godišnjak CBI, knjiga 41, 97-112, Sarajevo.*
110. ŠAČIĆ 2016.: Amra Šačić, *Administrative Organization of Today's Bosnia and Herzegovina during the Roman Empire (I - III century), Filozofski fakultet u Ljubljani: rukopis doktorske disertacije, Sarajevo.*
111. ŠAČIĆ BEĆA 2017.: Amra Šačić Beća, *Rimske administrativne jedinice na pretpostavljenoj teritoriji panonskog naroda Oserijatâ:municipium Faustinianum i Servitium / Roman administrative units on the presumed territory of the Pannonian community of the Oseriates: municipium Faustinianum and Servitium, GZM, Sveska – Volume 54, 109-166, Sarajevo.*
112. ŠAČIĆ BEĆA 2018a.: Amra Šačić Beća, *Administrativne jedinice nepoznatog imena iz istočne Bosne i Podrinja, Radovi (Historija, Historija umjetnosti, Arheologija), Knjiga 5, 111-134, Sarajevo.*

- 113.ŠAČIĆ BEĆA 2018b: Amra Šačić Beća, *Koji je administrativni status rimskog naselja na Ilidži ?*, Acta Illyrica, Godišnjak Udruženja BATHINVS, Godina II / Broj 2, 149-179, Sarajevo.
- 114.ŠAČIĆ BEĆA / VELETOVAC 2019.: Amra Šačić Beća / Edin Veletovac, *Roman conquest of the Sarajevo Region and its consequences on the example of urbanism and Early Christian (Late Antique) architecture*, Acta Illyrica, Godišnjak udruženja BATHINVS, Godina III/ broj 3, 31 – 62, Sarajevo.
- 115.ŠAČIĆ BEĆA 2020.: Amra Šačić Beća, *Bosna i Hercegovina u antičko doba u kontekstu zapadnobalkanske historiografije u prve dvije decenije 21. stoljeća*, u: Prilozi o istoriografija Bosne i Hercegovine (2001 - 2017), ANU BIH , 13-54, Sarajevo.
116. ŠAKOVIĆ 2009.: Edin Šaković, *Breuci-najstariji imenom poznati stanovnici sjeveroistočne Bosne*, Gračanički Glasnik, god. XIII, br. 28., 2009, 12-23, Gračanica.
- 117.ŠAŠEL 1974.: Jaroslav Šašel, *Seretion*, Živa antika, vol.3 262 — 267, Skopje in: *Opera selecta Jaroslav Šašel*, (ed. R. BRATOŽ - M. ŠAŠEL KOS), Situla, Razprave Narodnega muzeja v Ljubljani, vol. 30 / 1992, 555 – 558, Ljubljana.
- 118.ŠAŠEL KOS 2013.: Marjeta Šašel Kos, *The roman conquest of Illyricum (Dalmatia and Pannonia) and the problem of the northeastern border of Italy*, Studia Europae Gnesnensia 7/2013, People and places, 169-200.
- 119.ŠAŠEL KOS 2015: Marjeta Šašel Kos, *The final phase of the Augustan conquest of Illyricum*, Antichità Altoadriatiche, Vol. LXXXI, Centro di Antichità Altoadriatiche, Aquileia, 65-87, Udine.
- 120.ŠEŠELJ 1975.: Zlatko Šešelj, *In memoriam Milan Budimir, Latina et Graeca* vol.1, no.6, 64, Zagreb.
- 121.ŠIŠIĆ 1925.: Ferdo Šišić, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, Naklada školskih knjiga, Zagreb.
- 122.ŠEHOVIĆ 2015.: Moamer Šehović, *Sarajevo u antičko doba*, (rukopis magistarskog rada), Sarajevo.
- 123.ŠEHOVIĆ 2018.: Moamer Šehović, *In honorem et memoriam Esada Pašalića*, Acta Illyrica, Godišnjak Udruženja BATHINVS, Godina II/ Broj 2, 13-27, Sarajevo.
- 124.ŠKEGRO 1999.: Ante Škegro, *Ibrahim Tepić ur., Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do kraja Drugog svjetskog rata* (2. izd.; Sarajevo, 1998.) 433 str., Povijesni prilozi vol 18, 459-464, Zagreb.
- 125.ŠKEGRO 2008.: Ante Škegro, *Veljko Pašvaklin (29.11.1926.- 1.02.2008)*, Hrvatska misao: časopis za umjetnost i znanost, XII, 263-268, Zagreb.

- 126.TOMIČIĆ 2002.: Željko Tomičić, *Akademik Mate Suić*, Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu, vol.19, 7-10, Zagreb.
- 127.TRUHELKA 1890.: Ćiro Truhelka, Ć. 1890, *Rimski natpisi u Bosni i Hercegovini*, GZM, god. II, sv. 2. 188 – 191, Sarajevo.
- 128.VELETOVAC 2017.: Edin Veletovac, *Oktavijanovo osvajanje Zapadnog Ilirika u djelima kasnoantičkih autora*, *Acta Illyrica*, Godišnjak Udruženja BATHINVS, Godina I / Broj 1, 148 -167, Sarajevo,
- 129.WILKES 1969.: J.J. Wilkes, *Dalmatia-History of the provinces of the Roman Empire*, Dalmatia, London.
- 130.VULIĆ 1911.: Nikola Vulić, *Dalmatsko-panonski ustanak (od 6-9g. po Hr.)* Glas SKA, LXXXVIII, 201-202, Beograd.
- 131.VULIĆ 1926: Nikola Vulić, *Dalmatsko-panonski ustanak od 6 do 9.g. Po Hr.* Glas SKA CXXI, 55-72, Beograd.
- 132.ZANINOVIĆ 1966.: Marin Zaninović, *Ilirsko pleme Delmati I*, Godišnjak ANU BiH, Akademija nauka i umjetnosti BiH, knjiga II, 27-93, Sarajevo.
- 133.ZANINOVIĆ 1996.: Marin Zaninović, *Od Helena do Hrvata*, Školska knjiga, Zagreb.
- 134.ZANINOVIĆ 2003.: Marin Zaninović, *Breuci od Sirmija do Marsonije*, *Opuscula arhaeologica* 27, 443-449, Zagreb.
- 135.ZANINOVIĆ 2015.: Marin Zaninović, *Ilirski ratovi*, Zagreb.

Internet stranice

1. <http://www.ffzg.unizg.hr/pov/cisp/?p=1>
2. <http://www.ffzg.unizg.hr/pov/cisp/wp-content/uploads/2013/11/Sazetci-izlaganja.pdf>
3. <http://www.historiografija.hr/?p=17577>
4. <https://mq.academia.edu/DanijelDzino/CurriculumVitae>
5. <http://aphrodisias.classics.ox.ac.uk/sebasteion.html>
6. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=54617>
7. <http://www.sazu.si/clani/jaroslav-sasel>
8. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=62534>